

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Katarina Kebrič

**Medijske reprezentacije etničnih manjšin:
Romi v slovenskem lokalnem tisku**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Katarina Kebrič

Mentor: doc. dr. Marko Milosavljevič

Somentorica: asist. dr. Ksenija Šabec

**Medijske reprezentacije etničnih manjšin:
Romi v slovenskem lokalnem tisku**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Medijske reprezentacije etničnih manjšin: Romi v slovenskem lokalnem tisku

Romska etnična manjšina v Sloveniji je še dandanes diskriminirana na številnih področjih. Spopadajo se z visoko stopnjo brezposelnosti, slabimi ekonomskimi in bivanjskimi razmerami ter nizko stopnjo izobrazbe. Poleg tega jim je otežena integracija v večinsko družbo, saj v njej vladajo stereotipne predstave in predsodki o njih. K ohranjanju le teh lahko pripomorejo tudi mediji s svojim poročanjem. Z analizo medijskih tekstov slovenskih lokalnih časnikov smo ugotovili, da se o Romih sicer še vedno veliko piše v povezavi s konflikti in kriminalom, vendar pa se poročanje o njih počasi spreminja. Članki pogosto obravnavajo tudi vsakdanje življenje Romov, njihovo kulturno in športno dejavnost ter postavljajo v ospredje tudi posameznike in njihove zgodbe, s katerimi se lahko bralci poistovetijo in hkrati podvomijo v negativne podobe o romski skupnosti. Opazili smo tudi drugačne poglede in razmišljanja, saj se v člankih pogosto poudarja medsebojno spoštovanje med Romi in Neromi ter zavračanje njihove diskriminacije. Kljub temu so Romi še vedno večinoma izključeni iz poročanja o sebi, saj se le redko pojavljajo kot viri informacij.

Ključne besede: Romi, stereotipi, rasizem, sovražni govor, medijski vpliv.

Media representations of ethnic minorities: Roma in the slovenian local print

The Roma ethnic minority in Slovenia is discriminated against even today in many areas. Roma face high rate of unemployment, poor material and living conditions and low level of education. Additionally their integration into majority society is made harder as the majority has stereotypical views and prejudices about them. Media can help preserving these views. Analysing texts in local Slovene print we discovered that writing about Roma is still connected with conflicts and crime, but that this is slowly changing. Articles often take into account everyday life of Roma, their cultural and sports activities. They also put into foreground individuals and their stories that enable the readers to identify with and at the same time doubt the negative images about Roma community. We also noticed different views and thinking. Articles often stress the respect between Roma and non-Roma and the rejection of their discrimination. Despite this Roma are still mostly excluded from reporting about themselves as they are rarely the source of information.

Key words: Roma, stereotypes, racism, hate speech, media influence.

Zaupanje vase je prva skrivnost uspeha.

Ralph Waldo Emerson

Zahvaljujem se mentorju doc. dr. Marku Milosavljeviču in somentorici asist. dr. Kseniji Šabec za strokovno usmerjanje in spodbujanje kritičnega razmišljanja pri izdelavi diplomskega dela.

Zahvala gre tudi vsem bližnjim in prijateljem, ki so verjeli vame, predvsem mami Ilse, očetu Sinetu in bratu Petru, ki so mi vso pot stali ob strani in me naučili zaupati vase. Hvala tudi fantu Srečku, ki me je vedno podpiral.

KAZALO

1	UVOD	7
2	ETNIČNE IN NARODNE MANJŠINE	11
3	POLOŽAJ ROMOV V MEDNARODNIH DOKUMENTIH IN MEDNARODNI SKUPNOSTI	13
4	POLOŽAJ ROMOV V SLOVENIJI	15
4.1	ZGODOVINSKI ORIS POLOŽAJA ROMOV V EVROPI IN PRIHOD ROMOV NA SLOVENSKA TLA.....	15
4.2	PRAVNI POLOŽAJ ROMOV V SLOVENIJI	16
4.2.1	Ustava Republike Slovenije	19
4.2.2	Zakon o romski skupnosti	19
4.2.3	Zakon o medijih in Zakon o radioteleviziji Slovenija.....	22
4.3	INTEGRACIJA ROMOV V SLOVENSKO DRUŽBO	23
4.4	POLOŽAJ ROMOV PO SLOVENSKIH REGIJAH	25
4.5	POLOŽAJ SINTOV V SLOVENIJI	31
4.6	STANJE ROMOV V SLOVENIJI PO OCENI EVROPSKE KOMISIJE ZA BOJ PROTI RASIZMU IN NESTRPNOSTI.....	32
5	STEREOTIPI IN STEREOTIPIZACIJA	36
5.1	SPREMINJANJE STEREOTIPOV	39
5.2	ETNIČNI STEREOTIPI, STRPNOST (TOLERANCA) IN NESTRPNOST	40
6	RASIZEM IN SOVRAŽNI GOVOR	43
7	VPLIV MEDIJEV NA PODOBO ETNIČNIH MANJŠIN IN ROMOV V DRUŽBI	47
8	STEREOTIPNO POROČANJE SLOVENSKIH MEDIJEV O ROMIH	54
9	ANALIZA MEDIJSKIH TEKSTOV Z ROMSKO VSEBINO	57
9.1	OPIS METODE: KRITIČNA DISKURZIVNA ANALIZA	57
9.2	IZBOR VZORCA.....	60
9.3	CILJ ANALIZE.....	61
9.4	POROČANJE VESTNIKA O ROMIH.....	62
9.4.1	Ključne ugotovitve analize Vestnika.....	71
9.5	POROČANJE DOLENJSKEGA LISTA O ROMIH.....	72
9.5.1	Ključne ugotovitve analize Dolenjskega lista	82
9.6	POROČANJE GORENJSKEGA GLASU O SINTIH	83

9.6.1	Ključne ugotovitve analize Gorenjskega glasu	83
10	SKLEP	85
11	LITERATURA	88

1 UVOD

Mediji s svojim poročanjem soustvarjajo podobe ljudi in veljajo poleg drugih dejavnikov za enega najmočnejših vplivov na oblikovanje stališč in vrednot, hkrati pa predstavljajo tudi osnovni vir informacij o zunanjem svetu. S prednostnim tematiziranjem, specifičnim načinom selekcije in interpretacije posredovanih vsebin, vplivajo na našo percepcijo realnosti in tako (so)oblikujejo svet. Množični mediji lahko podelijo priznanje in odobravanje, vendar pa lahko obrobne, marginalizirane in ogrožene skupine osramotijo in izobčijo. Sicer niso edini, ki povzročajo stigmatizacijo obrobnih skupin, vendar pa so lahko tisti, ki producirajo negativne družbene stereotipe in pripomorejo k temu, da se v družbi ohranjajo (Jaschke 1992, 56). Mediji torej niso nevtralni akterji, saj dogodkov ne opisujejo pasivno ali jih zgolj oblikujejo v prispevke, temveč jih aktivno konstruirajo (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 26). Medijske slike nikoli direktno ne odražajo sveta. Vedno so le konstrukcije oziroma reprezentacije, ne pa transparentno okno realnosti. Določene dogodke in zgodbe reprezentirajo vedno znova in znova, druge pa marginalizirajo ali izključujejo in jih tako napravijo nepoznane oziroma celo kot grožnje obstoječemu družbenemu redu (Branston in Stafford 2003, 90). Po Van Dijku (1991, 68) so množični mediji tisti, ki največ prispevajo k (re)produkciji rasizma in nestrpnosti do različnih etničnih skupin, zato je ključno vprašanje moje diplomske naloge, kako so slovenski mediji reprezentirali romsko etnično skupnost.

Položaj Romov v Sloveniji je specifičen, saj je njihova integracija v širše okolje in slovensko družbo nezadovoljiva. Pod tem izrazom razumemo enakopravno vključevanje narodne skupnosti v ekonomske, socialne, politične, kulturnopluralistične in druge družbene procese ob sočasni možnosti ohranjanja in razvoja lastne etnične identitete. Rome zadevajo procesi diskriminacije, segregacije, etnične distance in socialne dezorganizacije. Z večinskim prebivalstvom so v konfliktnih odnosih in odnosih nasprotovanja, ki odsevajo njihovo etnično depriviligiranost. Zaradi njihovega nizkega socialnoekonomskega in prirojenega etničnega statusa ne dosejajo pojavov družbene enakosti, ki se vse bolj uveljavljajo v sodobnem svetu (Komac 1991, 28). To je razvidno tudi iz nizke stopnje izobrazbe, visoke stopnje brezposelnosti, revščine, neurejenih bivalnih razmer in kriminala (Brizani-Traja 2000, 6). Ker so že pri vstopu v družbeno življenje prizadeti, ne morejo pridobiti potrebnega kulturnega kapitala, ki bi zagotovil uresničevanje minimalnih socialno-ekonomskih pravic. Tako gre pri položaju romske skupnosti za začaran krog, ki ga le težko prekinejo. Predsodki in negativen

odnos Slovencev do Romov pa hkrati zavira tudi boljše medsebojno razumevanje in spoštovanje.

V Sloveniji romsko kulturo slabo poznamo, večino informacij o njej, pa zaradi pomanjkanja osebnih stikov, pridobimo iz medijev. Zato bomo v diplomskem delu raziskovali, v kakšnih primerih in na kakšen način o Romih poročajo mediji, kakšen odnos ima do njih večinsko prebivalstvo in kdo so glavni viri informacij.

Analizirali bomo prispevke z romsko vsebino v treh slovenskih lokalnih časnikih, ki smo jih izbrali zato, ker se pomen lokalnih medijev tudi v dobi interneta in elektronske komunikacije ni zmanjšal. Ker smo v času globalizacije izpostavljeni neštetim informacijam iz celega sveta, smo tudi čedalje bolj zainteresirani za dogajanje v lastnem okolju. Poleg tega lokalni mediji tudi boljše odražajo situacijo v določeni regiji in odnos okoliškega prebivalstva do različnih vprašanj.

Za analizo smo izbrali Vestnik iz prekmurske regije, Dolenjski list in Gorenjski glas, ker prav v teh slovenskih regijah živi največ pripadnikov romske skupnosti. Izbrana metoda za analizo novinarskih prispevkov je kritična diskurzivna analiza, ki je kvalitativna metoda družboslovne raziskave in je predvsem interpretativne narave. Medijske reprezentacije Romov bomo analizirali na mikro in makro ravni analize diskurza. Na makroravni analize diskurza bomo analizirali in interpretirali ključne teme, ki se pojavljajo v povezavi z romsko etnično skupino ter na mikroravni analize diskurza tudi različne besede, ki jih časniki uporabljajo pri poročanju o Romih.

Preveriti želimo tri osnovne hipoteze. Prva teza se glasi, da se o Romih večinoma piše v povezavi s konflikti in kriminalom. Poskušali bomo ugotoviti, ali se o Romih piše tudi v povezavi s konstruktivnimi in pozitivnimi stvarmi ter če glede tega obstajajo razlike po regijah. Drugič predvidevamo, da je medijska percepcija etničnih manjšin odvisna od kulturnega konteksta in družbenega odnosa, v katerem sta večinsko in manjšinsko prebivalstvo določene regije. Pričakujemo torej, da bo tisk v Prekmurju, kjer je situacija Romov bolj urejena, tudi bolj nevtralen, kot tisk na Dolenjskem. Naša tretja teza je, da so Romi večinoma izključeni iz poročanja o sebi. Zanimalo nas bo, koliko se Romi sami pojavljajo v medijih oziroma do katere mere jim ti to omogočajo.

Naloga je sestavljena iz dveh delov, to je teoretičnega in empiričnega. V drugem poglavju opredeljujemo nekaj temeljnih pojmov kot so narodne in etnične manjšine ter etnične skupine. V tretjem poglavju raziskujemo položaj Romov v mednarodnih dokumentih in skupnosti, v četrtem pa razkrivamo zgodovino Romov, položaj Romov v Sloveniji, njihov pravni status, integracijo v slovensko družbo in njihov položaj po slovenskih regijah. Poglavje zaključimo s stanjem Romov v Sloveniji po oceni Evropske komisije za boj proti rasizmu in nestrpnosti. V nadaljevanju opredeljujemo stereotipe, njihovo spreminjanje, etnične stereotipe in pojma strpnost (toleranca) in nestrpnost. Šesto poglavje definira rasizem, moderni rasizem in sovražni govor, ki je eno najmočnejših sredstev diskriminacije. Ker imajo mediji pomembno vlogo pri reguliranju sovražnega govora in moč pri utrjevanju medčloveških predsodkov, smo v sedmem poglavju ovrednotili vpliv medijev na podobo etničnih manjšin in Romov v družbi. Osmo poglavje pa predstavlja stereotipno poročanje slovenskih medijev o Romih, strategije, ki jih pri tem uporabljajo in lastnosti, ki jih mediji večinoma pripisujejo Romom. V empiričnem delu naloge sledi analiza člankov treh lokalnih časnikov s slovenskih regij, kjer živi največ Romov. Z analizo skušamo podpreti teoretična izhodišča in preveriti veljavnost naših hipotez. V sklepnem poglavju povzemamo ključna spoznanja teoretičnega in empiričnega dela ter kritično ovrednotimo ugotovitve tekstualne analize.

Pri pisanju diplome smo uporabili naslednje metode: zbiranje virov, analiza in interpretacija primarnih virov, analiza in interpretacija sekundarnih virov in kritična diskurzivna analiza. Za preučevanje zgodovine Romov je bila temeljna analiza sekundarnih virov. V poglavjih o položaju Romov v mednarodnih dokumentih in položaju Romov v Sloveniji sem uporabila analizo in interpretacijo primarnih in sekundarnih virov. Ker smo želeli ugotoviti, kako je iz pravnega vidika urejena zaščita romskih pravic, je bilo treba pregledati Ustavo in različne zakone, torej analiza primarnih virov. Za razlago pojmov narodne manjšine, etnične manjšine, stereotipi, rasizem in sovražni govor ter za obravnavo Romov v medijih pa je bila primernejša analiza sekundarnih virov.

Omejitve, ki so se pri izbranih metodah pojavile, so predvsem povezane z dostopnostjo virov. Obstaja gotovo veliko več virov v zvezi z romsko tematiko, kot smo jih lahko zajeli v diplomu (zaradi časovnih in jezikovnih omejitev, nepopolnih zbirk knjižnic in podobno). Iskanje medijskih tekstov o Romih v Vestniku, Dolenjskem listu in Gorenjskem glasu je časovno razmeroma zamudno delo, saj smo v našo analizo vključili obdobje štirih mesecev v

letih 2006, 2007 in 2008, torej je bilo potrebno pregledati 144 izvodov časopisov. Omejitev, ki jo ob tem lahko izpostavimo, je tudi oteženo ugotavljanje tem člankov, saj dostikrat iz naslova ni bilo razvidno, da članek obravnava romsko tematiko. Pomembno je poudariti tudi specifičnost izsledkov raziskave s kritično diskurzivno analizo. Ker je metoda predvsem interpretativne narave, so ugotovitve povsem avtorske, saj si medijski tekst vsak posameznik razlaga na svoj način.

2 ETNIČNE IN NARODNE MANJŠINE

Običajno opredeljujemo narodne manjšine kot del nekega naroda,¹ ki je zaradi različnih zgodovinskih in političnih motivov ostal izven politično-teritorialnih meja svojega matičnega naroda, a ga s slednjim povezujejo enovita in sklenjena poselitvena distribucija, skupni zgodovinski in politični razvoj ter zlasti skupni kulturni elementi z jezikom na čelu. Tesne vezi med narodno manjšino in njenim matičnim narodom so se s časom začele spreminjati. Po eni strani je prišlo do družbene integracije narodnih manjšin v večinsko okolje, po drugi pa tudi do družbene emancipacije same narodne manjšine, ki je tako prerastla iz političnega objekta v politični subjekt (Bufon v Štrukelj 1994, 89).

Glavni elementi definicije narodne manjšine po Novaku so: nedominantnost skupine, želja po ohranitvi posebnih etničnih, verskih ali jezikovnih posebnosti in tradicij, zadostno število pripadnikov in lojalnost pripadnikov do države, katere državljani so (Novak 2005, 15). Komac pravi, da je narodna manjšina, kot specifična družbena skupina, zgodovinska kategorija, ki se zgodovinsko tudi razvija na trojnem stičišču neposrednega (večinskega) kulturnega in političnega okolja, odnosov na relaciji manjšina-matica in lastnega notranjega razvoja. Njegov sklep je, da so narodne manjšine resda del matičnih narodov, ki živijo v sosednjih državah, vendar se zaradi prepletanja etničnih prvin z vplivi in pritiski, ki prihajajo tako s strani večinskega naroda kot tudi s strani matičnega naroda (ti vplivi so lahko gospodarski, družbeni, politični, ideološki in kulturni), spreminjajo v razmeroma samostojne narodnostne tvorbe (Komac v Šumi 2000, 125). Po Reitererjevem mnenju so za definicijo manjšine bistveni manjša moč, manjši socialni ugled in otežen dostop do ekonomskih virov (Reiterer v Novak 2005, 15). Razvrstiti jih je mogoče v dve skupini: na zgodovinske narodne manjšine in na novodobne narodnostne skupnosti. V kategorijo zgodovinske narodne manjšine so v Sloveniji vštete italijanska, madžarska narodna skupnost in romska etnična skupnost. Med novodobne narodne skupnosti pa uvrščamo pripadnike narodov in narodnih manjšin nekdanje skupne jugoslovanske države, ki so se v Slovenijo priseljevali v celotnem obdobju njenega obstoja (Komac 2002, 107).

¹ Narod je zamišljena politična skupnost, ki je v svojem bistvu omejena in suverena. Zamišljena je zato, ker se celo mnogi člani majhnega naroda nikoli ne srečajo ali slišijo med seboj, pa vendar čutijo, da pripadajo eni skupnosti. Omejena je v smislu, da narod vključuje samo ljudi, ki jih šteje za svoje pripadnike, druge pa izključuje. Suverena je, ker išče in slavi neodvisnost in samoupravo skupine ljudi (Anderson v Haralambos in Holborn 2001, 719).

Razlikovanje med pojmom narodna in etnična manjšina ni jasno določeno. V Sloveniji se pojem etnična manjšina uporablja za vse etnično opredeljene manjšinske skupnosti od avtohtonih² narodnih skupnosti do priseljskih skupnosti (novodobne etnične manjšine). Pogosteje se uporabljajo pojmi narodna manjšina, narodna skupnost, etnična skupina in etnična skupnost, slednja dva zlasti za romsko skupnost (Novak 2005, 19). Vendar ne moremo reči, da se pojma narodna in etnična manjšina uporabljata kot sinonima, saj imata po Ustavi RS italijanski in madžarski narodni skupnosti oziroma narodni manjšini priznanih veliko več pravic kot Romi, ki so opredeljeni kot etnična skupnost oziroma etnična manjšina.

Z razvojem družbenoekonomskih dejavnikov prihaja do novih situacij, ki vplivajo na preoblikovanje manjšinske specifik in na preoblikovanje odnosa večina-manjšina. Sodobni procesi modernizacije postavljajo manjšine pred dilemo, ali naj se vse bolj integrirajo v sodobno družbo ali naj se mobilizirajo okrog lastnih kulturnih značilnosti (Bufon v Štrukelj 1994, 90). V takšen položaj je postavljena tudi romska skupnost v Sloveniji, ki je po eni strani izolirana od večinskega prebivalstva oziroma jo večinski narod diskriminira³ in izobča, po drugi strani pa naj bi se, v slovenski družbeni sistem, zaposlovanje in šolstvo integrirali. Ker jih večinski narod ne sprejema kot enakovredne člane družbe, jim je vključitev v njo izjemno otežena. Romski otroci so iz družbe izobčeni že v času šolanja, saj imajo zaradi kulturnih razlik težave z dokončanjem izobraževanja. Takšna situacija pa se nadaljuje pri zaposlovanju in iskanju stalnega bivališča, saj večji del večinskega prebivalstva ne želi zaposliti Roma ali ga imeti za soseda. To dokazuje tudi javnomnenjska raziskava Centra za raziskovanje javnega mnenja (CJM, 2009) iz leta 2008 o tem, koga si ljudje ne želijo imeti za soseda. Anketiranci so se lahko odločili za več odgovorov. Najbolj pogosto so glasovali za narkomane (47, 3%), pijance (46, 1%), ljudi, ki so bili sodno kaznovani (34 %), homoseksualce (33, 6%) in Rome (43, 1%). Prav zato Romi večinoma prebivajo v izključno romskih naseljih, mnogi nimajo redne zaposlitve in imajo le malo ali nič stikov z večinskim narodom. Specifičnost položaja romske skupnosti se odraža tudi v urejanju njenega pravnega statusa, tako na mednarodni kot tudi na notranji ravni.

² Naj opozorim na problematičnost termina avtohtonost, saj ga težko natančno opredelimo in postavimo jasne ločnice za tisto, kar je oziroma ni avtohtono.

³ Diskriminacija je neposredno usmerjena proti pripadnikom drugih skupin. Kaže se v preprečevanju dostopa ogroženih skupin do nekih občih dobrin, na primer neenake možnosti šolanja, zaposlovanja, bivanja, oziroma v kratenju njihovih osnovnih državljskih svoboščin in pravic, ki jih ima na razpolago dominantna skupina (Ule 2000, 183).

3 POLOŽAJ ROMOV V MEDNARODNIH DOKUMENTIH IN MEDNARODNI SKUPNOSTI

Evropa ni najbolj naklonjena romski skupnosti, saj ta še vedno sodi med eno najbolj diskriminiranih narodnih skupnosti. Razmere, v katerih živijo današnji Romi v Evropi, so si v mnogih pogledih podobne, v podrobnostih pa se razlikujejo glede na državo, v kateri živijo. Le v nekaterih državah, kakor so Finska, Avstrija, Madžarska in Makedonija, so Romom priznali lastno individualnost – status narodne skupnosti. V Sloveniji so še vedno opredeljeni kot etnična skupina (Brizani-Traja 2000, 17).

Naseljeni so po vseh evropskih državah, njihovo število pa ocenjujejo na 10 do 12 milijonov. Večina jih živi v vzhodni Evropi, največ pa v Romuniji – okrog 3 milijone (Urad RS za narodnosti, 2007). Romske skupine in posamezniki imajo v evropskih nacionalnih državah praviloma nekakšen dvoumen status. Saj jih večinska družba po eni strani dojema kot sodržavljane in dopušča ali celo spodbuja kulturno drugačnost romske skupnosti, ki le v redkih državah kljub številčnosti romskega prebivalstva predstavlja več kot politično zanemarljivo manjšino, obenem pa Romi predstavljajo tudi anomalijo, tujce oziroma kulturno grožnjo veljavnemu redu. Romi so nosilci številnih vrednostnih oznak, predsodkov in stereotipov, ki jim jih je nadelo okolje, in celo sami so te podobe do neke mere prevzeli. Njihova glavna značilnost je, da sicer prevzemajo zunanja kulturna obeležja družb, znotraj katerih živijo, a obenem ostajajo na njihovem obrobju (Jezernik 2006, 197).

Za položaj Romov so pomembne določbe v mednarodnih dokumentih, ki zagotavljajo spoštovanje človekovih pravic slehernemu posamezniku brez diskriminacije, kot tudi priporočila, zagotovila in napotke za odpravo nestrpnosti do določenih skupnosti. Med temi dokumenti Rome posebej omenjata Sklepni dokument Organizacije za evropsko varnost in sodelovanje (OVSE) iz Kopenhagna in 7. člen Instrumenta Srednjeevropske pobude za varstvo manjšinskih pravic. V okviru Sveta Evrope se ob obravnavi človekovih pravic in pravic manjšin zastavlja tudi vprašanje ureditve pravic Romov (evropske manjšine) kot specifično vprašanje v normativni dejavnosti ter v konkretnih dejavnostih na področju migracij, socialne kohezije in odprave predsodkov. Udeležba Sveta Evrope pri obravnavi položaja Romov je celovito zajet v Priporočilu Parlamentarne Skupščine Sveta Evrope »Romi v Evropi«, ki pravi, da Romi v veliki meri prispevajo h kulturni raznovrstnosti Evrope. V tem

priporočilu Parlamentarna skupščina ugotavlja, da se izbruhi rasnega in družbenega sovraštva pojavljajo vse pogosteje in da so napeti odnosi med skupnostmi privedli do obžalovanja vrednega položaja, v katerem živi večina Romov danes (Kleibencetl 2004, 10).

Svet Evrope je sprejel dva pomembna obvezujoča mednarodnopravna instrumenta – Evropsko listino regionalnih in manjšinskih jezikov in Okvirno konvencijo Sveta Evrope o varstvu narodnih manjšin, ki sta pomembna tudi za uresničevanje pravic romske skupnosti v posameznih državah. Okvirna konvencija Sveta Evrope o varstvu narodnih manjšin odseva razumevanje vseevropskega pomena manjšinskega varstva in kulturne raznolikosti kot bogastva Evrope, v katerem se povezuje politični pomen varstva manjšin ter pomen kulturne in jezikovne raznolikosti kot posebne vrednote v Evropi. Temeljni namen Listine za varstvo regionalnih ali manjšinskih jezikov je ohranjanje evropske tradicije in zgodovine in kulturno raznolike podobe kontinenta tudi v prihodnje, v času nastajanja globalnih vizij o ureditvi sveta. Listina natančno določa načine za uporabo manjšinskih jezikov na različnih področjih javnega življenja in možnosti razvoja manjšinskih jezikov v Evropi (Klopčič 1999, 45).

Za izboljšanje položaja Romov in odpravo revščine, v kateri živi večji del romske skupnosti, je zlasti pomembna konkretna dejavnost mednarodnih organizacij, ki je usmerjena k odpravi predsodkov, nestrpnosti, ksenofobije in rasizma in v izboljšanje socialnih pogojev. V sprejetih programih in projektih za boj proti diskriminaciji in za spoštovanje kulturne raznolikosti, ki jih je v zadnjem času sprejela Evropska unija, je posebna pozornost namenjena prav izboljšanju položaja romske skupnosti.

Na regionalni konferenci »Romi v razširjeni Evropi: Izzivi za prihodnost« je bila sprejeta pobuda o Dekadi za vključevanje Romov, ki vsebuje tudi mednarodno podporo projektom za izobraževanje Romov (Kleibencetl 2004, 11-12).

Položaj Romov pa se iz države v državo razlikuje. Tudi v Sloveniji je situacija romske skupnosti urejena specifično in se razlikuje celo po regijah znotraj države.

4 POLOŽAJ ROMOV V SLOVENIJI

4.1 Zgodovinski oris položaja Romov v Evropi in prihod Romov na slovenska tla

Ponekod po Evropi, zlasti na Balkanu, so bili Romi od 14. stoletja dalje dolgo časa v suženjstvu ali pa so bili preganjani. V sredini 18. stoletja je avstroogrška cesarica Marija Terezija izdala množico ukrepov, s katerimi je želela doseči zakonsko asimilacijo⁴ Romov v večinsko prebivalstvo. Kasneje, leta 1783, je njen naslednik cesar Jožef II. proces asimilacije Romov še zaostрил. Odredbe, ki so škodovala romski kulturi in izročilu, so vsebovale: prepoved nomadskega načina življenja Romov – prepoved preseljevanja iz kraja v kraj, prepoved opravljanja romskih tradicionalnih poklicev, prepoved medsebojnih porok, prepoved vzgoje otrok in njihova prisilna oddaja v tujo, krščansko prevzgojo, prepoved rabe romskega jezika in tudi prepoved rabe imena Rom ali Cigan. Imenovali naj bi se novi naseljenci. Takrat je bil na tem območju izveden tudi prvi popis romskega prebivalstva. Ker Jožef II. z omenjeni ukrepi ni dosegel želenega, je po letu 1783 popustil in Romi so lahko obnovili stari način življenja (Brizani-Traja 2000, 12). Takoj po prvi svetovni vojni pa so se razmere za Rome ponovno zaostрил. Najhujša mučenja Romov so se dogajala v nacistični Nemčiji, ko so nacisti poskušali iztrebiti Rome in Jude. V času druge svetovne vojne so v Nemčiji pomorili približno pol milijona Romov. V celoti se številke vseh romskih žrtev nacizma giblje od milijona in pol do treh milijonov, mnogo jih je bilo tudi preganjanih ali zaprtih. Na pragu 21. stoletja je vojna na Balkanu povzročila največje etnično čiščenje Romov po 2. svetovni vojni. V Bosni je bilo mnogo Romov pobitih skupaj z muslimani, veliko jih je končalo v taboriščih ali pa so bili pregnani in danes živijo kot begunci v tujih državah. Najnovejši genocid pa poteka na Kosovu, kjer so se znašli med dvema ognjema (Brizani-Traja 2000, 16-17).

Romi so bili na evropskih tleh v preteklosti pogosto prezirani, preganjani in mučeni. Večinsko prebivalstvo pa jih je želelo asimilirati in uničiti njihovo kulturo. Podobno je bilo tudi na slovenskem ozemlju, kjer so se Romi pojavili že v 14. stoletju. Najstarejši pisni vir, ki priča o prisotnosti Romov na slovenskih tleh, je iz leta 1387 v zagrebški škofijski sodni kroniki, ki

⁴ Asimilacija je proces, s katerim posameznike in skupine prevzame večja skupina in jih vključi vase. Manjšinska skupina tako od večinske postopoma pridobi jezik, značilnosti, navade in načine vedenja. Vendar asimilacija ni nujno zaželena, saj ne moremo trditi, da se manjšinske skupine želijo odreči svoji kulturi in se popolnoma asimilirati z družbo gostiteljico (Haralambos, Holborn 2001, 676-679).

omenja Cigana iz Ljubljane. Prvo naseljevanje Romov naj bi se tako začelo v 14. stoletju. Potekalo je v treh smereh: iz smeri Hrvaške – to so današnji dolenski Romi, iz Madžarske – današnji prekmurski Romi in iz smeri nemških dežel – današnji gorenjski Romi ali Sinti. Čeprav je to prebivalstvo svoja bivališča pogosto menjavalo, lahko danes govorimo o zaokroženih območjih priselitve v Prekmurju, na Dolenjskem, v Posavju in deloma na Gorenjskem. Kot že omenjeno, je Marija Terezija sredi 18. stoletja z množico odredb želela doseči asimilacijo Romov z večinskim prebivalstvom, njena osnovna misel pa je temeljila na podružbljanju Romov. Sčasoma naj bi romska kultura izginila, zamenjala pa bi jo kultura večine, v kateri živijo (Brizani-Traja 2000, 12).

Torej je tudi na Slovenskem večinsko prebivalstvo negativno sprejelo Rome in jih preganjalo. Položaj romske skupnosti je danes opredeljen z zakonom, vendar je integracija⁵ v prevladujočo družbo z ohranjanjem lastne kulture otežena vse do danes.

4.2 Pravni položaj Romov v Sloveniji

Romske skupine in posamezniki imajo v evropskih nacionalnih državah praviloma nekakšen dvoumen status, saj jih večinska družba po eni strani dojema kot sodržavljane in dopušča ali celo spodbuja kulturno drugačnost romske skupnosti, ki le v redkih državah kljub številčnosti romskega prebivalstva predstavlja več kot politično zanemarljivo manjšino, obenem pa Romi predstavljajo tudi anomalijo, tujce oziroma kulturno grožnjo veljavnemu redu. V Evropi pripadniki večinske družbe manjšinskim romskim skupinam pripisujejo dve splošni stereotipni podobi. Prva je podoba ljudi, ki so drugačni, ne spoštujejo prevladujočih moralnih načel in poštenega življenja ter so nemoralni zločinci in lopovi, leni potepuhi, ki le prosjačijo in kradejo, nič ne delajo ter živijo kot zajedavci v okoliški družbi. Po drugi strani pa jim pogosto pripisujejo tudi stereotipno spontanost in vročekrvnost, ki spremljata romantično in strastno življenje glasbenikov in svobodnih popotnikov. Romi so nosilci številnih vrednostnih oznak, predsodkov in stereotipov, ki jim jih je nadelo okolje, in celo sami so te podobe do neke mere prevzeli (Jezernik 2006, 197). Romi so od okoliške družbe ločeni, kajti interakcije med Romi in okoliško družbo zaznamujejo utrjene stereotipne podobe. Te interakcije so

⁵ Integracija pomeni vključenost osebe ali skupine oseb v večinsko družbo tako, da ji je omogočen enak dostop do zaposlitve, stanovanj, zdravstvenih storitev, šolanja in načina življenja, ki je na voljo večinskemu prebivalstvu. Hkrati pomeni, da ima posameznik ali skupina možnost, da goji tudi svojo kulturo, svoj jezik in svoj način življenja, če tako želi (Kogovšek, Petkovič, 2007, 13).

pogosto konfliktni, kar pa dodatno podpihujejo posamezni rasistični ali šovinistični izbruhi nestrpnosti, ki spodbujajo poustvarjanje konceptualnih meja (Jezernik 2006, 198).

Zelo pomembni sta strpnost in spoštovanje na ravni države, ki pomenita pravično in nevtralnno zakonodajo. Socialne in ekonomske možnosti morajo biti dostopne vsem in vsakomur brez diskriminacije. Izključevanje in marginalizacija namreč povzročata frustracije, napadalnost in fanatizem. Da bi države dosegle večjo strpnost, morajo zagotoviti enako obravnavo in enake možnosti za vse. Najpomembnejše je, da posamezne države prepoznajo in spoštujejo pomembnost multikulture narave človeštva. Posamezniki in skupine imajo pravico biti različni. Sprejemanje različnosti je še posebej pomembno v sedanjem času hitrih družbenih sprememb, ki jih povzročajo vedno močnejši trg in procesi globalizacije, kar spodbuja prebivalstvene premike iz materialno revnejšega v materialno bogatejši svet. Zato je še posebej pomembno, da preprečujemo marginalizacijo ranljivih skupin in njihovo izključitev iz participacije v družbi in politiki. Preprečevati pa je treba tudi nasilje in diskriminacijo, ki je usmerjena proti tem skupinam. Da bi kulturno raznolikost lahko uveljavili, je torej pomembno, da naporov ne vložimo le v ranljive skupine, temveč tudi v večinsko prebivalstvo, v njihova stališča in poglede na manjšine (Leskošek 2005, 10).

Po osamosvojitvi so v Sloveniji pravice zagotovljene skupini, ki se sicer ni definirala po nacionalni pripadnosti, temveč glede na državljanstvo, vendar pa ta skupina ni identična z dejansko sliko ljudi, ki prebivajo na ozemlju države. Tako je po ustavi Slovenija država vseh državljanov, varuje človekove pravice in temeljne svoboščine avtohtonima manjšinama, italijanski in madžarski, ne pa tudi romski. Romska skupnost v Sloveniji namreč nima položaja narodne manjšine, ampak gre za posebno etnično skupnost, manjšino, ki ima posebne etnične značilnosti (Ustava RS, 1991).

Organiziranje dejavnosti za reševanje romske problematike v Sloveniji poteka od leta 1970, zlasti na področju socialnega skrbstva, otroškega varstva in izobraževanja. Leta 1989 je bila z ustavnimi amandmaji sprejeta določba, da se pravni položaj Romov uredi z zakonom. Leta 1993 je Državni zbor Republike Slovenije ob obravnavi predloga zakona o samoupravnih narodnih skupnostih sprejel sklep, da Vlada pripravi zakon o zaščiti romske skupnosti v Sloveniji. Pravna podlaga za zaščitene ukrepe je bila dana s 65. členom Ustave Republike Slovenije, ki govori o tem, da se položaj in posebne pravice pripadnikov romske skupnosti

urejajo z zakonom. Novo možnost za vključitev Romov v soodločanje na lokalni ravni je prinesel Zakon o lokalni samoupravi (ZLS), ki določa, da Romi na območjih, kjer avtohtono živijo, v občinski svet izvolijo svojega predstavnika. Zakon o lokalnih volitvah (ZLV) ter Zakon o evidenci volilne pravice (ZEVP-1) Romom omogočata politično participacijo, zaenkrat še na lokalni ravni v občinskih svetih, kar neposredno pomeni njihovo vključevanje v urejanje javnih in družbenih zadev, predvsem pa reševanje problemov njihove socialne izključenosti, s katerimi se soočajo na lokalni ravni (Jezernik 2006, 122).

Pravni položaj romske skupnosti urejajo določbe posameznih zakonov, ki se nanašajo na področje izobraževanja, politične participacije itd. Vlada Republike Slovenije je v letu 1995 sprejela Program ukrepov za pomoč Romom, ki zajema dejavnosti različnih državnih organov in javnih služb na tem področju. Zaradi socialne ogroženosti večjega dela romske skupnosti in neustreznih življenjskih pogojev so ukrepi za izboljšanje položaja Romov v programu iz leta 1995 usmerjeni predvsem v urejanje življenjskih razmer - bivalnih pogojev, zagotavljanje sredstev za preživetje in v izobraževanje. Glavna težava pri izvajanju Programa iz leta 1995 so nezadostno zagotovljena finančna sredstva na državni ravni in skromna vključenost predstavnikov romske skupnosti v postopek ocenjevanja uspešnosti ukrepov.

Za izboljšanje položaja Romov so pomembni tudi drugi vladni programi socialnega vključevanja in celoten sklop protidiskriminacijske zakonodaje. Glavni izziv na tem področju je, kako istočasno zagotoviti enako obravnavo vseh državljanov ter s posebnimi ukrepi pomagati Romom pri njihovi integraciji, upoštevaje razlike glede drugačnega načina življenja, tradicije in kulture Romov (Kleibencetl 2004, 20).

Status etnične skupnosti, ki ga Romom zagotavlja Ustava, pa ni bil nikoli celovito uresničen in pravno izpeljan. Diskriminacija in prakse družbenega izključevanja Romov so v zadnjem desetletju potekale na številnih področjih: v izobraževanju, zaposlovanju, zdravstvu, na stanovanjskem področju in tako dalje. Javnost v Sloveniji Romom pripisuje izrazito negativne lastnosti, saj jih šteje za grožnjo večinski družbi in jih zavrača (Jezernik 2006, 121).

Položaj in status romske skupnosti urejajo različni zakoni, temeljne pravice pa jim zagotavlja Ustava Republike Slovenije.

4.2.1 Ustava Republike Slovenije

Kot že omenjeno, romska skupnost v Sloveniji nima položaja narodne manjšine. V primerjavi z narodnima manjšinama (v Sloveniji sta to madžarska in italijanska) romska skupnost nima svojega matičnega naroda ali matične države, temveč je kot potomstvo nomadskega ljudstva, ki je iz Indije prodrlo v Evropo že pred 14. stoletjem, razseljena po vseh evropskih državah. Ta etnična skupnost ima lasten jezik, kulturo in druge etnične posebnosti. Romi kot manjšinska skupnost lahko ohranijo svoje etnične značilnosti le na tak način, da ji večinski narod zagotovi posebne pravice.

65. člen Ustave Republike Slovenije se posebej nanaša na pripadnike romske skupnosti: »Položaj in posebne pravice romske skupnosti, ki živi v Sloveniji, ureja zakon.«

Ustava pooblašča zakonodajalca, da romski skupnosti kot posebni etnični skupnosti poleg pravic, ki gredo vsakomur, zagotovi še posebne pravice – to je tako imenovana pozitivna diskriminacija.

Leta 2007 pa so Romi poleg posameznih zakonskih določb dobili svoj zakon – Zakon o romski skupnosti, ki naj bi prispeval k urejanju statusa in pravic romskih skupnosti ter okrepil njihove možnosti v procesu odločanja o njihovem položaju.

4.2.2 Zakon o romski skupnosti

Zakon o romski skupnosti (ZromS-1) je bil 30. 3. 2007 prvič objavljen v Uradnem listu in začel veljati dva tedna za tem, 13. 4. 2007. Ta zakon ureja položaj in opredeljuje področja posebnih pravic romske skupnosti v Republiki Sloveniji, pristojnost državnih organov in organov samoupravnih lokalnih skupnosti za njihovo izvajanje ter sodelovanje predstavnikov romske skupnosti pri uresničevanju njihovih pravic in obveznosti, določenih z zakonom. Glede na poseben položaj romske skupnosti v Sloveniji, jim poleg pravic in obveznosti, ki pripadajo vsem državljanom Republike Slovenije, zagotavlja še posebne pravice na področju izobraževanja, kulture, zaposlovanja, urejanja prostora in varstva okolja, zdravstvenega in socialnega varstva, obveščanja in soodločanja v javnih zadevah, ki se nanašajo na pripadnike romske skupnosti. Sprejetje Zakona o romski skupnosti pomeni korak naprej pri urejanju

položaja Romov znotraj države, saj so njihov položaj do sedaj urejali zgolj področni zakoni, kot so Zakon o lokalni samoupravi, Zakon o lokalnih volitvah, Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, Zakon o vrtcih, Zakon o osnovnem šolstvu in drugi.

V četrtem in petem členu Zakona o romski skupnosti so zapisane pristojnosti državnih organov in organov samoupravnih lokalnih skupnosti pri uresničevanju posebnih pravic romske skupnosti.

4. člen Zakona o romski skupnosti:

1. Republika Slovenija ustvarja pogoje za vključevanje pripadnikov romske skupnosti v sistem vzgoje in izobraževanja, zagotavlja pogoje za dvig izobrazbene ravni pripadnikov romske skupnosti in ustrezno štipendijsko politiko.

2. Na področju trga dela in zaposlovanja Republika Slovenija namenja posebno skrb spodbujanju zaposlovanja, poklicnemu izobraževanju in usposabljanju pripadnikov romske skupnosti.

3. Republika Slovenija spodbuja ohranjanje in razvoj romskega jezika ter kulturno, informativno in založniško dejavnost romske skupnosti.

4. Vlada Republike Slovenije enkrat letno poroča Državnemu zboru Republike Slovenije o uresničevanju obveznosti iz prejšnjih odstavkov tega zakona.

5. člen Zakona o romski skupnosti:

1. Državni organi in organi samoupravnih lokalnih skupnosti zagotavljajo pogoje za urejanje prostorske problematike romskih naselij in izboljšanje bivalnih razmer pripadnikov romske skupnosti.

2. Urejanje prostorske problematike romskih naselij iz prejšnjega odstavka se uresničuje z načrtovanjem ustreznih prostorskih ureditev. Te prostorske ureditve se skladno s predpisi s področja urejanja prostora štejejo za prostorske ureditve lokalnega pomena, lahko pa tudi za

prostorske ureditve državnega pomena, če da vladi pobudo za njihovo načrtovanje mestni oziroma občinski svet tiste občine, na območju katere je načrtovanje takšne prostorske ureditve potrebno, ali če vlada tako odloči sama.

3. Vlada lahko sama sprejme odločitev iz prejšnjega odstavka in druge potrebne ukrepe za ureditev razmer v primeru, ko pravna in komunalna neurejenost romskih naselij v samoupravni lokalni skupnosti privede do hujšega ogrožanja zdravja, dalj časa trajajočega motenja javnega reda in miru ali trajnega ogrožanja okolja. V tem primeru lahko vlada z državnim prostorskim aktom poseže na območje katerekoli občine, prednostno pa na območje občine, ki ni izpolnila obveznosti iz prejšnjega odstavka.

4. Za uresničevanje nalog države iz tega člena se sredstva zagotavljajo v proračunu Republike Slovenije.

V členih sedem do dvanajst Zakona o romski skupnosti je zapisano in uzakonjeno delovanje in organiziranost romske skupnosti v politični sferi. Tako se v občinah, v katerih se v skladu z zakonom, ki ureja lokalno samoupravo, voli predstavnika romske skupnosti v mestni oziroma občinski svet, v občinskem svetu ustanovi posebno delovno telo za spremljanje položaja romske skupnosti, za sodelovanje pri uresničevanju razvojnega programa samoupravne lokalne skupnosti, za obravnavanje vprašanj, povezanih z ohranjanjem romskega jezika in kulture ter za sodelovanje z romskimi društvi in drugimi organizacijami v lokalni skupnosti. Na državni ravni pa se ustanovi Svet romske skupnosti Republike Slovenije, ki predstavlja interese Romov v Sloveniji v razmerju do državnih organov. Svet je sestavljen iz enaindvajsetih članov, od tega štirinajst članov predstavnikov Zveze Romov Slovenije in sedem predstavnikov romskih skupnosti v svetih samoupravnih lokalnih skupnosti. Naloge sveta so: obravnavanje vprašanj, ki se nanašajo na interese, položaj in pravice romske skupnosti, dajanje predlogov in pobud pristojnim organom, spodbujanje dejavnosti za ohranjanje romskega jezika in kulture, spodbujanje in organiziranje kulturne, informativne, založniške in druge dejavnosti, pomembne za razvoj romske skupnosti, in razvijanje ter ohranjanje stikov z romskimi organizacijami v drugih državah.

Položaj Romov v medijih in medijsko poročanje za romsko skupnost pa urejata Zakon o medijih in Zakon o radioteleviziji Slovenija.

4.2.3 Zakon o medijih in Zakon o radioteleviziji Slovenija

Zakon o medijih (Zmed) v četrtem členu določa, da Republika Slovenija podpira medije pri razširjanju programskih vsebin, ki so pomembne za uresničevanje pravice do javnega obveščanja in do obveščenosti, kar se nanaša tudi na romsko skupnost v Sloveniji. Z 78. členom pa izdajateljem omogoča pridobitev statusa lokalnega radijskega oziroma televizijskega programa, če izpolnjujejo tudi naštetе posebne pogoje, med drugim, da razširijo programske vsebine iz življenja in dela Slovencev v zamejstvu, pripadnikov italijanske in madžarske skupnosti ter Romov, če so vidne in slišne na območjih, kjer te skupnosti živijo.

Zakon o radioteleviziji Slovenija (ZRTVS-1) pa določa, da javna služba obsega ustvarjanje, pripravljanje, arhiviranje in oddajanje radijske in televizijske oddaje za romsko skupnost. Poleg tega določa, da RTV Slovenija zagotavlja verodostojne in nepristranske informativne oddaje, s katerimi celovito obvešča o političnem dogajanju doma in v zamejstvu, o pomembnih dogodkih v preostalih evropskih državah, zlasti članicah Evropske unije in o pomembnih svetovnih temah, tako da posredovane vsebine omogočajo objektivno javno obveščenost, med drugim tudi romske skupnosti, ki živi v Sloveniji. Zakona sta pomembna, saj do neke mere urejata poročanje za in o Romih.

K razvoju kulture pripomore tudi Ministrstvo za kulturo, ki vsako leto v okviru sredstev za kulturno dejavnost manjšin namenja posebna sredstva tudi za kulturno dejavnost Romov. Urad za narodnosti Vlade RS pa posebno proračunsko postavko namenja sofinanciranju radijskih programov za potrebe Romov. Posebna postavka v proračunu Urada za narodnosti je tudi sofinanciranje dejavnosti Zveze Romov Slovenije in drugih akcij za potrebe Romov (praznovanje dneva Romov, udeležba na mednarodnih konferencah in srečanjih). Dejavnost romskih društev in kulturnih skupin sofinancirajo tudi lokalne skupnosti (Klopčič in Polzer 1999, 31-33).

Kljub vsem naporom in spremembam na tem področju pa integracija Romov v slovensko družbo, razen na redkih območjih v Prekmurju, še ni dosegla zadovoljive ravni.

4.3 Integracija Romov v slovensko družbo

Integracija pomeni razširitev in utrditev idej ter politik, ki so usmerjene k vrednotam, normativnim standardom in vedenjskim vzorcem etničnih skupin v multikulturnih družbah. Koncept integracije utrjuje pot politikam, ki omogočajo spoštovanje in zaščito različnosti etničnih manjšin. Hkrati integracija krepi razprave in politike, ki so usmerjene k vključevanju etničnih skupin v vzgojne in kulturne institucije ter njihovemu sodelovanju na področju ekonomije in politike (Genov 2008, 27). Pod integracijo razumemo enakopravno vključevanje narodne skupnosti v ekonomske, socialne, politične, kulturnopluralistične in druge družbene procese ob sočasni možnosti ohranjanja in razvoja lastne etnične identitete (Komac 1991, 113). Vendar pojem integracija kot tak ni enoznačen, saj ni popolnoma jasno, kdo, kako in do kakšne mere se mora integrirati oziroma prilagoditi čigavim normam (Komac, Medvešek in Roter 2007, 15). Integracija po Herbertu Spencerju (1975, 396) je vključitev nekega dela v celoto, s tem da ostane del prepoznaven kot subjekt z vsemi prednostmi in pomanjkljivostmi. Subjekt, ki se integrira, nekaj doprinaša k celoti in od nje nekaj dobiva. Prav zato je enakovreden drugim delom, ki sestavljajo celoto. Če pa del izgubi identiteto in ni več prepoznaven kot subjekt, potem se je asimiliriral in ne integriral. Asimilacija torej temelji na ideji, da bodo manjšine s časom prevzele jezik, obnašanje, kulturne in državljanske vrednote dominantne družbene skupine (Harff in Gurr 2004).

Nobenega dvoma ni, da se Romi uvrščajo v etnično manjšino, ki je najnižje uvrščena v hierarhični strukturi etnične stratifikacije. Zadevajo jih procesi diskriminacije, segregacije, etnične distance, socialne dezorganizacije in patologije. Z večinskim prebivalstvom in drugimi etničnimi manjšinami so v konfliktnih odnosih in odnosih nasprotovanja (predsodki, stereotipi). Vsi ti procesi, ki odsevajo njihovo etnično depriviligiranost, temeljijo na etničnih in rasnih značilnostih Romov, njihov družbeni položaj v veliki meri determinira prirojeni etnični položaj (Komac 1991, 28). Romi zaradi vplivanja njihovega prirojenega etničnega statusa na socialni status ne dosegajo tistih pojavov družbene enakosti, ki se vse bolj uveljavljajo v sodobnem svetu. Gre za nedoseganje enakih možnosti (npr. vključevanje v izobraževalni sistem), kar pomeni, da družbeni položaj Romov v bistvu ne določajo osebni dosežki. Romi tudi niso deležni enakosti pogojev. Pri vključevanju v družbeno življenje so prizadeti, ker ne morejo pridobiti potrebnega kulturnega kapitala in si zagotoviti

uresničevanje minimalnih pravic (socialno-ekonomskih), ki zagotavljajo enakost pogojev (Komac 1991, 29).

Kljub temu, da najstarejši znani podatki, ki kažejo na prisotnost Romov v Sloveniji, sežejo v 14. in 15. stoletje, romska skupnost do danes ni postala enakopraven subjekt slovenske družbe (Komac 1991, 113). Integracija Romov v njihovo širše okolje in slovensko družbo je torej nezadovoljiva, kar nam pokažejo zlasti pokazatelji, kot so na primer: nizka stopnja izobrazbe, brezposelnost, revščina in socialni problemi, kriminal, dokaj omejeni stiki Romov z ljudmi iz širšega okolja – vključno s prijateljskimi stiki zunaj romske skupnosti, slabo poznavanje (stereotipi) in sprejemanje specifičnih značilnosti tradicionalne romske kulture v širšem okolju, itd. V romskih naseljih so kritični predvsem stanovanjska problematika (neurejena lokacijska dovoljenja, slabi stanovanjski in higienski pogoji in pogosto neustrezni objekti, neobstoječi vodovodi, kanalizacija, problem zbiranja in odvoza odpadkov, gospodinjstva brez elektrike itd.), individualni socialni problemi (brezposelnost, revščina, problem mater samohranilk, itd.) in problem naraščajočega kriminala. Romi danes živijo v dvojni socialno-kulturni stvarnosti, ohranjajo tradicionalni način življenja, hkrati pa se prilagajajo razmeram v območjih, kjer se naseljujejo (Brizani-Traja 2000, 6).

Slovenska zakonodaja ureja problematiko Romov nezadostno in pogosto neustrezno. Tudi v primerih, ko zakonodaja zagotavlja različne pravice, se dokaj pogosto dogaja, da Romi svojih pravic ne poznajo in jih zato ne uveljavljajo. Kadar pa se zgodi, da posamezni Romi zlorabijo svoje pravice, meče to v oči javnosti slabo luč na celotno romsko skupnost. Odnos širšega okolja do Romov je praviloma negativen in poln predsodkov. To se izraža v diskriminaciji Romov v različnih situacijah ter v dejstvu, da ljudje ne kažejo posebnega interesa za razreševanje zapletene romske problematike.

V Sloveniji romsko kulturo slabo poznamo in je večini ljudi tuja. Obenem je tudi romska kulturna dejavnost večinoma manj razvita, čeprav se situacija od okolja do okolja, kjer Romi živijo, precej razlikuje. Temelji večinoma le na dejavnosti posameznih ljubiteljskih skupin in društev, ki pa se tradicionalno srečujejo s kadrovskimi in finančnimi problemi. Specifična etnična kultura in kulturna dejavnost sta bistvena elementa etnične identitete sleherne skupnosti, zato so omenjeni problemi za romsko skupnost še toliko bolj usodni. Prav težave pri razumevanju romske kulture ter nepoznavanje te kulture celo med Romi samimi in ne le

med ostalim prebivalstvom so pomemben razlog za negativen in nestrpen odnos do romske skupnosti v Sloveniji. Hkrati je uspešen razvoj romske kulturne dejavnosti tudi pomemben pogoj za razvoj romske etnične identitete (Klopčič in Polzer 1999, 85-86).

Integracija romske skupnosti v slovensko družbo je možna le ob upoštevanju njenega konkretnega položaja ter ob zagotavljanju in uresničevanju posebnosti, interesov in potreb, ki jih imajo Romi kot pripadniki romskega naroda ob polni možnosti ohranjanja in razvijanja lastne etnične identitete. Poleg individualnih je posebno pomembno uveljavljanje njihovih kolektivnih pravic, saj bi jim kot manjšini le-te omogočile enakopravno integriranje v družbo (Štrukelj 1980, 121).

Položaj in vključitev Romov v družbo pa se po slovenskih regijah zelo razlikuje.

4.4 Položaj Romov po slovenskih regijah

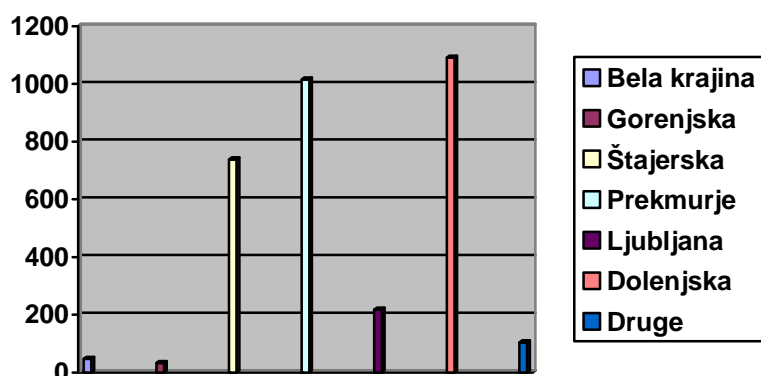
Romi danes v Sloveniji živijo predvsem na treh geografskih območjih: v Prekmurju, kjer jih živi več kot polovica, na Dolenjskem z Belo krajino in na Gorenjskem, kjer živi manjša skupina Sintov. V večjih mestnih središčih, predvsem v Ljubljani in Mariboru, živijo priseljeni Romi, ki so se v zadnjih dveh desetletjih priselili iz nekdanjih jugoslovanskih republik. Ob popisu prebivalstva iz leta 2002 se je 3246 oseb opredelilo za Rome, vendar se po mnenju strokovnjakov dejansko število Romov v Sloveniji giblje od 8000 do 10.000. V petindvajsetih slovenskih občinah je 90 romskih naselij. Med Romi v Sloveniji pa so velike razlike, ki temeljijo na razlikah v načinu življenja in tradiciji, predvsem pa na stopnji vključenosti v širše okolje. Še vedno živi večina Romov v naseljih, ki so izolirana od ostalega prebivalstva ali na robu naseljenih območij, v razmerah pod minimalnimi bivalnimi standardi. Podatki kažejo, da 39 odstotkov Romov živi v zidanih stanovanjskih hišah, od katerih jih je polovica zgrajenih brez potrebnih dovoljenj, samo 12 odstotkov jih živi v stanovanjih. Preostali živijo v zasilnih bivališčih: barakah, kontejnerjih, prikolicah in podobno (Urad RS za narodnosti). V splošnem se ocenjuje, da so življenjske razmere in sam način življenja Romov v severovzhodnem delu Slovenije kvalitetnejši od razmer, v katerih živijo Romi na jugovzhodu Slovenije (Lukač in Varga 2007, 11).

TABELA 4. 1 : Število Romov, ki so se ob Popisu prebivalstva 2002 opredelili kot pripadniki romske skupnosti, po posameznih slovenskih občinah.

OBČINA	ŠTEVILO ROMOV
Maribor	613
Novo mesto	562
Murska Sobota	439
Ljubljana	218
Puconci	137
Kočevje	127
Šentjernej	98
Metlika	90
Lendava	86
Tišina	86
Črnomelj	85
Črenšovci	63
Cankova	56
Rogašovci	51
Ribnica	49
Semič	47
Brežice	42
Krško	37
Velenje	34
Turnišče	29
Ivančna Gorica	27
Miklavž na Dravskem polju	25
Beltinci	23
Jesenice	21
Hoče-Slivnica	19
Lenart	16
Trebnje	16
Starše	14
Kranj	12
Kuzma	10
Slovenska Bistrica	10
Druge	104
SKUPAJ	3246

Iz tabele (4. 1) lahko ugotovimo približno število Romov po občinah v Sloveniji. Rezultate bom ponazorila z grafom:

GRAF 4. 1 : Število Romov po slovenskih občinah

Iz tabele 4. 1 in grafa 4. 1 lahko ugotovimo, da največ prebivalcev romskega porekla živi na Dolenjskem (1091). Največji delež Romov pa se giblje v severovzhodnem delu Slovenije, predvsem v Prekmurju (1015), kjer je tudi značilno, da so Romi bolj integrirani v družbo kot v drugih pokrajinah po Sloveniji. Le manjši del Romov živi skupaj z večinskim prebivalstvom (večinoma v Prekmurju) in se je vključili v okolje in družbo. Torej je za prekmurske Rome značilna višja stopnja integracije. Na to vplivata daljša tradicija poselitve in sprejemljivejši odnos okolja. Nekateri dolenjski Romi pa so ohranili še polnomadski način življenja. V poletnih mesecih se selijo po dolini Krke, kjer nabirajo zdravilna zelišča in gobe, zbirajo odpadne surovine in jih večinoma tudi prodajajo, jeseni pa se vračajo v svoje izolate. Večina Romov je naseljenih na obrobjih mest, izoliranih od ostalega prebivalstva (Jezernik, 2006, 122). V Sloveniji je 105 romskih naselij, od teh je 31 legalnih in 74 nelegalnih. Za izboljšanje stanja romske populacije v Sloveniji je vlada Republike Slovenije odobrila številne programe za doseganje primerne življenjskega stanja Romov, podporo družinam in izobraževanje romskih otrok (Lukač in Varga 2007, 11).

Osnovna pogoja za uspešno vključevanje Romov v družbeno življenje sta poleg urejenih bivalnih razmer tudi uspešno izobraževanje in zaposlovanje. Na področju zaposlovanja so sedanje razmere na trgu, z relativno visoko stopnjo brezposelnosti in izrazito strukturno in regionalno brezposelnostjo, Romom še posebej nenaklonjene, predvsem zaradi neusklajenosti ponudbe in povpraševanja na trgu dela. Zaposlenih Romov je približno dva odstotka, ostali pa so odvisni od socialne pomoči države, del teh se ukvarja s sivo ekonomijo: zbiranje odpadnih surovin, nabiranje gozdnih sadežev in drugo.

Na področju izobraževanja in kulturne dejavnosti so predšolski otroci vključeni v 40 vrtcev po Sloveniji, največ na Dolenjskem, v Posavju, v Beli krajini, na Štajerskem in v Prekmurju. V slovenske vrtce so vključeni na tri načine. Največ jih je integriranih v običajne skupine, manj v romske oddelke, kjer so vključeni samo romski otroci, in romske vrtce. V osnovne šole pa je bilo v šolskem letu 2005/06 vključenih 1614 romskih učencev (Urad RS za narodnosti). Precejšen problem ostaja slabše poznavanje slovenskega jezika, ki onemogoča doseganje primerljivih rezultatov z vrstniki. Tovrstna težava velja predvsem za romske otroke z Dolenjske, medtem ko so tovrstne težave v Prekmurju redkejše (Lukač in Varga 2007, 19).

Pomembno področje je tudi informiranje Romov in o Romih. Pripadnikom romske skupnosti so občasno zagotavljene informacije tudi v romskem jeziku, poleg tega pa informacije v glasilih in televizijskih oddajah prispevajo k ozaveščanju pripadnikov romske skupnosti in hkrati večinskemu slovenskemu prebivalstvu omogočajo informacije o položaju, življenju, posebnostih in problemih Romov. Urad Vlade Republike Slovenije za narodnosti že vrsto let s sofinanciranjem zagotavlja romski etnični skupnosti informiranje preko rednih tedenskih romskih radijskih oddaj na radiu Murski val v Murski Soboti in radiu Studio D v Novem mestu. V prvem primeru romske radijske oddaje pokrivajo področje Prekmurja, v drugem pa Dolenjske, Bele Krajine in Posavja. Vsebinsko zajemajo aktualne informacije iz dela in življenja Romov, poročajo o kulturnih, športnih in drugih aktualnih dogodkih, predstavljajo možnosti za izboljšanje položaja romske etnične skupnosti, gostijo Rome in predstavnike lokalnih skupnosti ter strokovnjake, ki se ukvarjajo z romsko tematiko (Urad Republike Slovenije za narodnosti). Za leto 2009 je v proračunu Republike Slovenije predvidenih 137.501 evrov za sofinanciranje lokalnih radijskih in televizijskih programov-oddaj za Rome in 1.282.119 evrov za sofinanciranje RTV programov za narodnostne skupnosti in romsko etnično skupnost (Proračun RS, 2009). Zveza Romov Slovenije izdaja tudi revijo za Rome Romano them-romski svet, romsko društvo Romani Union v Murski Soboti pa že vrsto let občasno izdaja časopis Romske novice-Romano nevijspe.

V Sloveniji deluje približno 23 romskih društev, ki so večinoma vključena v centralno organizacijo Zvezo Romov Slovenije. Romska društva nudijo predvsem določeno pomoč Romom na krajevni ravni. Rezultati dela romskih organizacij pa ne izpolnjujejo vseh pričakovanj, kajti usmerjena so predvsem h kulturni dejavnosti in manj k sodelovanju in razreševanju problemov v njihovem okolju. Izkušnje so pokazale, da morajo biti Romi

vkjučeni v vse dejavnosti, da bi s tem izboljšali svoj lastni status. Romi sami priznavajo, da le z njihovim sodelovanjem in boljšo lastno organiziranostjo lahko izboljšajo oziroma rešijo svoje težave (Lukač in Varga, 2007, 21).

TABELA 4. 2 : Romska društva v Sloveniji in občine, v katerih so dejavna.

ROMSKO DRUŠTVO	OBČINA
1. Romsko društvo Pušča	Murska Sobota
2. Romsko društvo Romano Prapile	Maribor
3. Romsko društvo Jagori	Črnomelj (Dolenjska)
4. Romsko društvo Vešoro	Črnomelj
5. Romsko društvo Čhavora	Krško
6. Romsko društvo Romi gredo naprej	Grosuplje
7. Romsko društvo Cigani nekoč Romi danes	Novo mesto
8. Romsko društvo Roma džan angle	Grosuplje
9. Romsko društvo Romani union	Murska Sobota
10. Romsko društvo Romano pejtaušago	Kamenci (Prekmurje)
11. Romsko društvo Romano vozo	Velenje
12. Romsko društvo Maj	Kočevje
13. Romsko društvo Romano gav	Novo mesto
14. Romsko društvo Rom	Črnomelj
15. Romsko društvo Čapla	Tišina (Prekmurje)
16. Romsko društvo Iskrive zlate iskrice	Kuzma (Prekmurje)
17. Romsko društvo Ređina	Lendava
18. Romsko društvo Romano zeleno vejš	Rogašovci (Prekmurje)
19. Romsko društvo Zeleni dombu	Puconci (Prekmurje)
20. Romsko društvo Zenkovci	Bodonci (Prekmurje)
21. Romsko društvo Rjavo dombu	Puconci (Prekmurje)
22. Romsko društvo Romano veseli	Novo mesto
23. Romsko društvo občine Kuzma	Kuzma (Prekmurje)
24. Zveza Romov Slovenije	Murska Sobota
25. Romano drom	Trebnje

Iz tabele 4. 2 je razvidno, da na področju Dolenjske deluje enajst romskih društev, medtem ko jih v Prekmurju in na Štajerskem deluje 14, skupaj z Zvezo Romov Slovenije, ki je centralna organizacija za združevanje romskih društev v Sloveniji. Zanimivo je, da niti eno romsko društvo ne deluje na območju Gorenjske, kjer živijo Sinti. Presenetljivo je tudi dejstvo, da v Grosupljem delujeta kar dve romski društvi, čeprav je znano, da tam Rome okoliško prebivalstvo ni sprejelo in da niso zadovoljivo integrirani v delovanje družbe. To je razvidno tudi pri izključevanju Romov iz občinskega sveta. Leta 2002 je namreč ustavno sodišče

potrdilo amandma o udeležbi Romov na volitvah in o občinskem političnem predstavniku v občinskem svetu. Ta določa, da mora vsaka občina, v kateri živijo pripadniki romske etnične skupnosti, imeti enega romskega svetnika v občinskem svetu. Politična participacija je torej zagotovljena z zakonom, vendar pa obstaja občina, ki ta zakon še naprej ignorira. To je občina Grosuplje, kjer Romi še vedno nimajo svojega predstavnika v občinskem svetu. Funkcija romskega svetnika je bila v Sloveniji uvedena kot ena izmed možnosti predstavljanja, zastopanja in soodločanja Romov v ožjem bivalnem okolju in je pomembna, saj neposredno vključuje Rome v aktivno reševanje vseh vprašanj življenja in razvoja občine (Klopčič 2002, 8).

Prav nasprotno pa je v občini Murska Sobota, kjer je status in položaj Romov najbolj urejen v Sloveniji. Prvi romski svetnik je bil tam namreč vključen v mestni občinski svet od samega začetka delovanja in obstoja Mestne občine Murska Sobota, to je od leta 1995. Občina Murska Sobota si prizadeva za enakopravno vključevanje Romov v javno življenje, zato je usmerjena k cilju, kako romski etnični skupnosti zagotoviti boljše pogoje v procesu vzgoje in izobraževanja z zagotavljanjem možnosti za razvijanje lastne identitete in kulturnega razvoja. Med drugim je romsko naselje Pušča leta 2002 postalo samostojna krajevna skupnost, kar je edini primer v Sloveniji in Evropi nasploh. V okviru občine Murska Sobota potekajo posebni programi za pomoč in usmerjanje brezposelnih Romov in za aktivno preživljanje prostega časa. V okviru Zavoda za zdravstveno varstvo potekajo programi za izboljšanje kvalitete življenja: zdrav način življenja, pravilna prehrana in higiena. V okviru Ljudske univerze potekajo programi za pridobivanje oziroma dokončanje osnovne in srednje šole ter poklicno preusmerjanje. Pomurski zavod za izobraževanje in raziskave izvaja, preko javnih del, ki jih financira tudi mestna občina, program Pomoč pri učenju in vzgoji romskih otrok. Mestna občina Murska Sobota je v letu 2004 postala partnerica pri razpisu EQUAL, ki ga je razpisala evropska skupnost za financiranje programov socialno hendikepiranih družbenih skupin in k njihovem vključevanju na trg dela oziroma njihovem socialnemu vključevanju. Za Rome je bil prijavljen skupni program za ustanovitev romskega zaposlitvenega centra, ki bo zajemal izobraževanje Romov, zaposlitveni center, vključevanje delodajalcev in vključevanje lokalne skupnosti. Romski zaposlitveni center je ustanovljen in aktivnosti so se v letu 2007 zaključevale. Mestna občina se vsako leto prijavlja tudi na razpise na nivoju države, ki sofinancirajo komunalno urejanje romskih naselij. Če torej primerjamo položaj Romov v občini Murska Sobota s položajem Romov v drugih občinah, lahko ugotovimo, da je položaj

Romov v Murski Soboti najboljši, kar potrjuje dejstvo, da živijo v najbolj urejenih stanovanjskih razmerah, imajo svojo krajevno skupnost, so dobro in uspešno vključeni v družbeno življenje ter se jih obravnava tako kot vse ostale občane (Pajžlar 2008).

Za izboljšanje položaja Romov v vseh občinah bi bilo potrebno izdatneje pomagati s sredstvi iz proračuna Republike Slovenije. Določeno prednost pri tem bi morale imeti občine na Dolenjskem in v Beli Krajini ter Posavju, ker urejenost romskih naselij tam bistveno zaostaja za urejenostjo romskih naselij v Prekmurju (Urad vlade RS za narodnosti). V proračunu za leto 2009 je za sofinanciranje romske skupnosti namenjenih 627.106 evrov in za infrastrukturo na območjih, kjer žive romske etnične skupnosti, 1.460.524 evrov (Proračun RS, 2009).

Posebna in najmanj številna skupina nekdanjih indijskih nomadov v Sloveniji so Sinti na Gorenjskem, ki se želijo oddaljiti od skupnega poimenovanja Romi.

4.5 Položaj Sintov v Sloveniji

Sinti so v Sloveniji slabo poznani in se jih zato pogosto enači z Romi. V Sloveniji živi okrog 150 Sintov, pripadnikov naroda, ki so na prvi pogled sicer podobni Romom, vendar imajo povsem svoj jezik, svojo kulturo in navade, le izvor z območja današnjega Pakistana je enak. Nekdanji indijski nomadi, ki so se selili na zahod, so po znanih podatkih že v 14. stoletju živeli tudi na slovenskem etničnem ozemlju. Na Gorenjsko so Sinti prišli s severa, preko današnje Avstrije, zato jim pravijo tudi nemški Romi. Naseljevali so se predvsem na območju Save Dolinke in v krajih Jesenice, Bled, Radovljica in Kranj (Urad vlade RS za narodnosti). V Sloveniji so nekdanji indijski nomadi razdeljeni na tri skupine in sestavljajo prav toliko narečij. To so manjše skupine, izvirajo pa iz več evropskih dežel, kar je tudi vzrok zato, da so nastala tri narečja. Dolenjska skupina je prinesla v naše kraje narečje hrvaških Romov, prekmurska narečje madžarskih Romov in gorenjska narečje avstrijskih Sintov. Tako ima vsaka skupina svoje narečje, ki je tako različno, da se med seboj težko sporazumevajo v materinem jeziku. Sintski jezik se imenuje sintatikes in se mu pozna vpliv nemščine. Združuje Sinte po vsem svetu, saj se med sabo razumejo tako tisti, ki so ostali v Pakistanu in Indiji, kot Sinti iz Španije, Nemčije in Francije. Ime Sinde, Sinte pomeni naš človek, v množini pa se glasi Sinti, kar pomeni naši ljudje. Gorenjski Sinti in druge romske skupine v Sloveniji se

med seboj razločujejo. Način življenja in narečje gorenjske skupine kaže etnične značilnosti z družinami, ki so naseljene v okolici Beljaka, Celovca in v drugih krajih (Štrukelj 2004, 16-66).

Zaradi gojenja kulture in lažjega iskanja priznanja Sintov kot etnične skupine so ustanovili Društvo Sintov Slovenije in Zvezo društev Sintov Slovenije. Temeljni cilj društev je poskrbeti za večjo prepoznavnost Sintov in razlikovanje med njimi in Romi. Izdajajo tudi glasilo Sintatiko Welto, radi pa bi dosegli, da jih država ne bi uvrščala več med Rome, temveč jih priznala kot samostojno etnično skupino ali narod. Kot razlike med njimi in Romi so gorenjski Sinti našteali razpršeno bivanje, manjše družine in skoraj popolnoma izgubljeno ljudsko izročilo. Sinti so se že skoraj povsem vključili v socialne norme večinskega prebivalstva, saj tudi glavni atribut njihove narodne identitete - jezik, zaradi prilagajanja okolici in mešanih zakonov, počasi izginja (Hanonina, 2004).

Položaj romske skupnosti v Sloveniji in Evropi nadzoruje Evropska komisija za boj proti rasizmu in nestrpnosti, ki vsakih nekaj let izda poročilo o napredkih in pomanjkljivostih na tem področju v evropskih državah.

4.6 Stanje Romov v Sloveniji po oceni Evropske komisije za boj proti rasizmu in nestrpnosti

Evropska komisija za boj proti rasizmu in nestrpnosti (ECRI) je neodvisni organ za spremljanje človekovih pravic, ki ga je ustanovil Svet Evrope. Sestavljajo ga neodvisni in nepristranski člani, ki so imenovani na podlagi svoje moralne avtoritete in priznanega znanja in izkušenj pri obravnavanju rasizma, sovraštva do tujcev, antisemitizma in nestrpnosti. Eden od stebrov delovnega programa ECRI je obravnava po posameznih državah, kar pomeni, da se pojav rasizma in nestrpnosti analizira za vsako državo članico Sveta Evrope posebej. Prav tako se pripravijo tudi priporočila in predlogi za rešitev ugotovljenih problemov. Do sedaj je ECRI izdala tri poročila o stanju rasizma in nestrpnosti v Sloveniji, zadnjega 13. februarja 2007.

V svojem drugem poročilu ECRI poudarja številna področja, na katerih so se Romi soočali z diskriminacijo in resnimi situacijami prikrajšanosti, vključno z nastanitvijo, zaposlovanjem in

izobraževanjem in, kjer je bilo nujno potrebno, ukrepanje slovenskih organov. ECRI je poudarila tudi potrebo po napredku na drugih področjih, kot so zakonodaja in boj proti predsodkom do Romov v družbi. V zadnjem (tretjem) poročilu leta 2007 ECRI ugotavlja, da je od takrat prišlo do napredka na določenih področjih. Slovenski organi so leta 2004 sprejeli strategijo za izboljšanje položaja Romov v izobraževanju. Ta strategija vključuje pomembne ukrepe, kot so vključitev pomočnikov učiteljev za poučevanje Romov v šole, ki bodo romskim otrokom pomagali premagovati jezikovne in čustvene ovire in bodo delovali kot povezovalci med predšolskimi in šolskimi ustanovami ter med šolo in romskimi skupnostmi. ECRI pa poudarja, da je potrebno zaposliti pomočnike učiteljev v veliko več šolah, kot jih je sedaj. Strategija poleg tega zagotavlja tudi vključitev romskih otrok v vrtce vsaj dve leti pred vstopom v osnovno šolo. Zaskrbljujoče je dejstvo, da so romski otroci še vedno devetkrat bolj pogosto vključeni v šole za otroke s posebnimi potrebami kot pa njihovi neromski vrstniki. Glede ločenih razredov za romske otroke v navadnih šolah, ECRI pozdravlja dejstvo, da je od šolskega leta 2003/2004 prepovedano ustvarjanje takšnih razredov. Kljub temu pa je na številnih šolah že prišlo do neizpolnjevanja te prepovedi. Strategija nadalje določa uvedbo pouka romskega jezika kot izbirnega predmeta v osnovnih šolah - ukrep je bil uveden leta 2005. Prav tako pa naj bi urejal tudi potrebo po učnem načrtu za vse otroke, ki bi bolje odražal romsko kulturo, zgodovino in identiteto, čeprav ECRI ni znano, kakšen je bil konkretni napredek na tem področju.

Glede bivalnih razmer Romov ECRI ugotavlja, da je bil napredek od drugega poročila minimalen. Sprejete so bile zgolj osamljene pobude za izboljšanje nastanitvenih pogojev Romov, ki živijo v določenih naseljih. Življenjske razmere v mnogih romskih naseljih so še vedno zaskrbljujoče, saj so dostikrat brez dostopa do osnovnih potreb, kot so tekoča voda, ogrevanje in sanitarije. Torej še vedno ni vzpostavljena celotna strategija za reševanje izjemno slabih nastanitvenih pogojev Romov, ki bi jasno nakazovala način izvajanja.

Na področju zaposlovanja ECRI ugotavlja, da je Akcijski program zaposlovanja Romov 2003-2006 vseboval ukrepe, kot je vključevanje mladih nezaposlenih Romov v osnovne in poklicne šole, vključevanje odraslih Romov v subvencionirane sheme javnega dela in zaposlovanje romskih pomočnikov v uradih javnih služb, zato da bi izboljšali komunikacije med romskimi uporabniki in administracijo in izvajanja storitev.

ECRI v vseh svojih poročilih izraža skrb nad vztrajnimi stereotipi in predsodki do Romov, ki vladajo med splošnim prebivalstvom. Čeprav so bile sprejete pobude za boj proti predsodkom do Romov in nasprotovanje rasizmu in diskriminaciji tega dela prebivalstva, je ECRI še naprej prejemale poročila, da predsodki in stereotipi še vedno globoko vplivajo na življenja mnogih Romov v Sloveniji. Pogosto se pojavljajo v dnevnikih oblikah (na sredstvih javnega prevoza, v barih in restavracijah), ob nekaterih priložnostih pa so privedli tudi do sovražnega izražanja, tudi pri nekaterih politikih. Vedno pogostejša uporaba rasistične, ksenofobične in nestrpne govorice v slovenski politiki pa zavira prizadevanja za izboljšanje položaja vseh manjšinskih skupin. Pojavili so se tudi primeri, ko so v določenih občinah pustili, da se konflikti stopnjujejo celo v demonstracije proti lokalni romski skupnosti. Pri tem je prišlo do nasilja, groženj in sovražnega govora.

Zakon o lokalni samoupravi zahteva, da se v dvajsetih občinah zagotovi izvolitev romskega predstavnika v njihovem občinskem svetu. ECRI ugotavlja, da so ti svetniki že na svojih položajih. Kljub zakonu in sklepu ustavnega sodišča, da je ta zakon treba izpolnjevati, pa občina Grosuplje še vedno ni spremenila svojega statuta in zato tam ni nobenega romskega svetnika.

Na koncu ECRI ugotavlja, da so po splošnem prepričanju v Sloveniji pozornosti vredni primeri uspešnih praks vključevanja Romov in medsebojne integracije med lokalnimi Romi in neromskimi skupnostmi, še posebej na območju Prekmurja. Po mnenju ECRI si je potrebno na vse možne načine prizadevati za razširitev obstoječe dobre prakse na tem področju po vsej državi. Poleg tega ECRI priporoča, da se v Sloveniji okrepi pravni okvir proti rasizmu in rasnemu razlikovanju ter se izpostavi potrebo po krepitvi zavesti o rasizmu in rasnem razlikovanju pri uradnih organih in v javnosti. Prav tako je pomembno delo in dialog z manjšinskimi skupinami za krepitev njihovega zaupanja v institucije in izražanje svoje identitete. Sprejeli naj bi tudi ukrepe proti uporabi rasistične, ksenofobične in nestrpne govorice v slovenski politiki.

Torej tako v občinah kot na državni ravni so rezultati boljši na področju šolstva, socialnega varstva Romov, kulturne dejavnosti in informiranja, slabše pa je stanje na področju bivalnih razmer, zaposlovanja in ekonomskega položaja Romov. Še naprej bi bilo potrebno spodbujati samoorganiziranje romskih društev po občinah, kjer še niso ustanovljena, saj bodo ta osnova

za hitrejšo integracijo na lokalni ravni (Informacijski urad Sveta Evrope v Republiki Sloveniji).

Upoštevati in delovati s perspektive zaščite romske skupnosti bi pomenilo upoštevati antidiskriminacijske ukrepe (zagotavljanje enakega položaja ne glede na izvor) in zaščito manjšinskih pravic (omogočanje ohranjanja posameznikom njihove raznoličnosti, da bi se izognili prisilni asimilaciji v večinsko družbo). Obstaja potreba po romskih pomočnikih v osnovnih in srednjih šolah, ustvarjanju možnost za aktivno udeležbo na trgu dela s hkratnim upoštevanjem interesov in sposobnosti posameznikov, ne glede na njihovo pripadnost. Osnovna strategija preprečevanja in preseganja družbene izključenosti je omogočanje samoudeležbe manjšinskih pripadnikov in zagotavljanje državnih posegov, ki promovirajo enake možnosti in dostop do integrativnih mehanizmov, kot je zagotovitev romskega občinskega svetnika, romskih pomočnikov in podobno (Urh in Žnidarec-Demšar v Autor in Kuhar 2005, 51).

Predvsem pa je pomembno, da ministrstva in vladne službe v okviru svojih pristojnosti vključujejo problematiko Romov v svoje nacionalne programe in zagotavljajo vse več finančnih sredstev iz proračuna Republike Slovenije ter druge ukrepe kot pomoč občinam pri razreševanju romskega položaja. K napredku na tem področju bo zagotovo pripomogel tudi temeljni romski zakon, ki ga je sprejel Državni zbor Republike Slovenije na seji 30. marca 2007 (Urad Republike Slovenije za narodnosti).

Vendar sistemsko urejanje posebnega položaja in zagotavljanje posebnih državljanskih pravic Romom ne pomeni le sprejemanja zakonov in drugih pravnih aktov, temveč tudi učinkovitih ukrepov in mehanizmov, ki bi tej družbeni skupini omogočili boljši dostop do družbenih dobrin. Pomembno je torej, da zagotavljanju državljanskih in političnih pravic in svoboščin sledita prizadevanje in skrb za življenjske razmere, ki omogočajo uživanje in uveljavljanje teh pravic (Petković v Trplan, Autor in Kuhar 2004, 73).

Različni socialni programi so lahko dodatki, ki so usmerjeni h krepitvi, ne morejo pa biti glavno sredstvo za zmanjševanje neenakosti, še zlasti ne takrat, ko so usmerjeni v spreminjanje in prilagajanje izključenih skupin, namesto da bi spreminjali njihove življenjske razmere in poglede večinske družbe. O socialnem vključevanju ni mogoče govoriti, če ljudje

nimajo dostopa do najosnovnejših virov in so izključeni iz odnosov, ki omogočajo družbeno sodelovanje. Družbene neenakosti se povečujejo prav na lokalni ravni, zato bi bilo vlaganje v odnosne mreže na mikroravni strateško pomembne za krepitev skupnosti, saj se tam odvija vsakdanje življenje prebivalcev. Socialne in lokalne politike so tisto orodje, s katerim lahko zmanjšujemo neenakost na mikroravni na način, da omogočimo vsakomur prehod po družbeni lestvici navzgor z enakimi pogoji, pri tem pa z vključujočimi politikami krepimo tiste, ki imajo tradicionalno manj možnosti in so zaradi neenakosti izključeni ali osamljeni (Urh in Žnidarec-Demšar v Autor in Kuhar 2005, 48-49).

Družba je odgovorna, da usmerja pozornost na strukturne okoliščine, ki povzročajo izključenost, neenakost in nepravičnost. Probleme lahko definiramo kot družbene, strukturalne in ne kot individualne, kajti individualni odnosi so produkt družbenih razmerij v kapitalističnih družbah. Zato neenakost in nepravičnost, ki jih doživljajo depriviligirane skupine, izvirata iz njihove pozicije (razredne, spolne, veroizpovedne, etnične), neuravnoteženega ravnovesja moči, dominantnih družbenih prepričanj in socialnih praks, skritega družbenega delovanja, zgodovinskih sprememb in procesov etiketiranja ter nezmožnosti razvijanja družbenih sprememb (Urh in Žnidarec-Demšar v Autor in Kuhar 2005, 36).

Veliki koncepti socialnega vključevanja in zmanjševanja družbenih neenakosti Romov se torej začenjajo v skupnosti. Pri tem pomembno vlogo igrajo stereotipi, ki vladajo v družbi, saj usmerjajo mnenja, stališča in odnos večinskega prebivalstva do Romov.

5 STEREOTIPI IN STEREOTIPIZACIJA

Mnenja o stvareh in dogodkih si ustvarimo iz tistega, kar nam sporočajo drugi, in tistega, kar si lahko predstavljamo sami. Dejstev, ki bi jih imeli preprosto že v zavesti je malo, zato je večina takih, ki so vsaj do neke mere že ustvarjena. Po Lippmannu ljudje večinoma najprej določimo in šele nato vidimo zunanjo realnost. Iz zunanjega sveta izberemo tisto, kar nam je kultura že določila in običajno opazimo le tiste stereotipne oblike, ki nam jih je kultura utrdila (Lippmann 1999, 78-79). Taki sprejeti vzorci, ustaljeni stereotipi ter splošno veljavni prikazi sveta prestrežejo informacije na poti do človekove zavesti. O svetu izvemo, preden ga vidimo. Ti predsodki lahko globinsko upravljajo z našo percepcijo. Da bi lahko bili pravični pri

ocenjevanju dejanj drugih ljudi, bi morali oceniti informacije, ki so nam bile na voljo, in mišljenja, skozi katera so bile informacije prečiščene. Takšen podroben način ocenjevanja in preverjanja informacij in dogodkov pa je utrudljiv in zaradi pomanjkanja časa pogosto nemogoč. Ker varčujemo s časom, opazimo neko lastnost človeka, dejanja, dogodka, ostalo pa zapolnimo s stereotipom, ki ga prenašamo s seboj v glavi. Najprodornejši so tisti vplivi, ki ustvarjajo in ohranjajo zakladnico stereotipov (Lippmann 1999, 83).

Lippmann pravi, da sistem stereotipov predstavlja bistven del človekove osebne identitete in deluje kot obramba našega položaja v družbi. Stereotipi so po njegovem urejena in bolj ali manj trdna slika o svetu, ki smo ji prilagodili svoje navade, okus, zmožnosti, udobje in upe, ter so nabiti s čustvi (Lippmann 1999, 86). Pomen stereotipov je torej v racionalizaciji poplave informacij, ki jih predelujemo v kognitivnem sistemu. Svet postane pregleden, odpovemo se bogastvu informacij na račun kognitivne ekonomije. Stereotipi povsem ne ustrezajo stvarnosti, temveč poudarijo tipične in za nas pomembne poteze objektov. Gre torej za proces pripisovanja lastnosti posameznikom na osnovi njihove skupinske pripadnosti in ne na osnovi njihovih individualnih značilnosti (Nastran-Ule 1997, 156). Stereotipi tako nujno ne reprezentirajo dejanskih lastnosti ljudi, temveč so le splošno razširjena prepričanja o določenih družbenih skupinah, so socialne kategorialne sodbe, percepcije ljudi, ki jih pogojujejo njihova skupinska članstva. Označujejo kategorizacije na ravni družbene identitete, v kateri so ljudje opredeljeni z značilnostmi skupine kot celote, v kontekstu znotraj- in medskupinskih odnosov. Ti so fluidni, variabilni in odvisni od konteksta.

Stereotip o istih ljudeh lahko variira v kategorialni ravni, znotraj vrste, vsebine in prototipičnega pomena, kot funkcija razmerja med sebstvom in drugimi, znotraj referenčnega okvira, dimenzij primerjave in že v sprejetem vedenju, pričakovanjih, potrebah, vrednotah in ciljih percipirajoče osebe. Stereotipe ustvarjamo fleksibilno, da razložimo, opišemo in upravičimo medskupinske odnose (Nastran-Ule 1999, 87).

Temeljno polje delovanja in razvoja stereotipov je vsakdanji svet ljudi, vsakdanje interakcije z drugimi in drugačnimi, kot smo mi, čeprav je res, da stereotipi segajo na vsa področja družbenega življenja. Izražamo jih skozi vsakdanji govor, fraze, šale, dvoumnosti, pojavljajo se v javnem govoru, v medijih, filmih, popularni kulturi, v pravnem diskurzu, v političnih in državnih institucijah ter tudi v znanosti in kulturi. Kažejo se predvsem v nespoštljivem,

netolerantnem ali prezirljivem odnosu do drugih in drugačnih: do pripadnikov drugih narodov, etničnih skupnosti, ras, kultur in oseb z drugačnimi religioznimi in spolnimi usmeritvami. Stereotipi podpirajo, racionalizirajo in legitimirajo obstoječi status quo v dani družbi. Opravičujejo izkoriščanje marginalnih skupin, razlagajo bedo in nemoč določenih skupin in uspeh drugih s tem, da napravijo te razlike za dozdevno upravičene in naravne. Opirajo se na tezo o pravičnem svetu in s tem pomagajo razložiti obstoječi družbeni red (Nastran-Ule 1999, 299-300).

Za svoj obstoj potrebujejo simbolne sisteme: besede, govor, geste in ustrezne sisteme interpretacije in kodiranja, ki sami prav tako temeljijo v utečeni praksi komuniciranja oziroma socialne interakcije med ljudmi (Leskošek 2005, 27-28). Z vzpostavljanjem pozitivne razlike umetno povečamo vrednost lastne subkulture in posredno izboljšamo tudi lastno samopodobo. Ta proces je temelj za pogost pojav medskupinske ali medkulturne diskriminacije. Članom rasnih oziroma marginalnih manjšin se pogosto pavšalno očita, da so leni, nezainteresirani, asocialni, da jih zanima le trenutni užitek in da so nagnjeni h kriminalu. Toda ti stereotipi so predvsem pavšalna vsota vsega, kar mora ponotranjiti povprečni posameznik zahodnih družb, če naj bo uspešen (Leskošek 2005, 31-32).

Sodobne stereotipe spremljajo šibka čustva, prevladuje pa hladno nezanimanje in tihi prezir do drugačnosti. Njihov cilj ni več neposredno, nasilniško izključevanje, podcenjevanje, ali nasprotno povzdigovanje lastne skupine, temveč pritisk, da bi tudi drugi sprejeli našo govorico o njih kot svojo lastno govorico in se tako sami postavili na margino in se prostovoljno izpostavili različnim vzgojnim, prevzgojnim, nadzornim, zdravstvenim, socialnim in drugim posegom, s katerimi bi njihovo drugačnost izničili ali jih izolirali. Medtem ko je za tradicionalne etnične stereotipe značilna navezava na površinske razlike med ljudmi v barvi kože, spolu, običajih, vsakdanjem vedenju, sodobne stereotipe karakterizira navezovanje na globinske razlike, ki niso neposredno opazne. To so razlike v izobrazbi, na kulturni ravni, v telesnem in duševnem zdravju in življenjskem stilu (Nastran-Ule 1999, 327-328). Uletova pravi, da stereotipi niso zgolj kognitivni produkti, temveč tudi socialne sodbe, norme in vrednotenja, ki imajo tako socialen kot družben pomen. Poleg tega pa vplivajo tudi na medskupinske odnose in jih usodno zaznamujejo (Nastran-Ule 1997, 162).

Ker stereotipi predstavljajo del osebne identitete, z njimi osmišljamo svet in dopolnjujemo manjkajoči del informacij, ki jih ne moremo nabrati z osebno izkušnjo, jih le s težka opustimo ali zamenjamo z drugimi.

5.1 Spreminjanje stereotipov

Spreminjanje stereotipov je eden najtežjih družbenih procesov. Predstavlja rušenje našega sveta, saj neradi priznamo lastne zmote in napake. Načeti so temelji našega lastnega samospoštovanja, saj s stereotipnim vzorcem sami sebi jamčimo spoštovanje, projeciramo naše sodbe o tem, kakšni smo, kakšen je naš položaj v družbi in kakšne pravice imamo. Stereotipe spremlja tradicija in močan čustven naboj, saj varujejo naš položaj in nam omogočajo varnost. Ko se naše dožemanje dogodkov ne sklada s stereotipom, sta možni dve reakciji. Protislovje, ki se pojavi, ignoriramo in ga razumemo kot izjemo in svojega trdno ukoreninjenega stereotipa ne preoblikujemo. Lahko pa bomo spremembo upoštevali in stereotip prilagodili novim dejstvom (Lippmann 1999, 88).

Kljub temu da stereotipi ohranjajo socialne vrednote, skupinske norme in prepričanja, niso čisto odporni na spremembe. Spreminjajo se tako, kot se spreminja družba. Spremenijo jih lahko medskupinska srečanja in pozitivne reprezentacije stereotipiziranih skupin v medijih. Kadar so medskupinski odnosi stabilni, ne prihaja do sprememb, saj ne bo prišlo do vsebinskih sprememb stereotipov, če ti odražajo medskupinske odnose. Spremembe stereotipov lahko pričakujemo takrat, ko pride do pomembnih realnih sprememb v medskupinskih odnosih ali pride do pozitivnih sprememb v medosebnih odnosih med člani različnih skupin. Kljub temu so nekatere raziskave pokazale, da so srečanja s pripadniki različnih skupin pripomogla le k omejeni redukciji stereotipov. Zmanjšali so se sicer stereotipi o konkretnih članih, ki so prišli v medsebojni stik, stereotipi o skupini kot celoti pa so ostali nespremenjeni. Do večjih sprememb pride takrat, ko so člani drugih skupin reprezentativni člani oziroma so informacije ob stiku popolnoma različne od obstoječih stereotipov (Nastran-Ule 1997, 160-161).

Eno od sredstev za spreminjanje stereotipov so množični mediji. S pomočjo pozitivnih oziroma drugačnih reprezentacij stereotipiziranih družbenih skupin lahko vplivajo na spremembo obstoječih stereotipov o njih. Vendar z izginjanjem enih stereotipov nastajajo

novi. Vprašanje pa je, ali bodo ti pozitivni ali negativni. V družbi bodo torej vedno vladali takšni ali drugačni stereotipi.

Zelo razširjena vrsta stereotipov so etnični stereotipi o narodih ali etničnih skupinah⁶. Narodi pogosto sami ustvarijo stereotipe o sebi, ki so večinoma pozitivni, medtem ko pripadnike drugih narodov stereotipno negativno ovrednotijo. Nagnjeni smo namreč k prepričanju, da je skupina, ki ji pripadamo, boljša, od tiste, ki ji ne pripadamo (Nastran-Ule 1997, 157-158).

Zaradi negativnih etničnih stereotipov o pripadnikih določenih narodov, marginalnih in manjšinskih skupin, ki vladajo v družbi in jih mediji z negativnim poročanjem še spodbujajo, prihaja do nestrpnosti s strani večinskega prebivalstva. Vendar je prav strpnost do drugačnih in drugače mislečih v sedanjem času multikulturnih družb izjemnega pomena za dobro in uravnovešeno delovanje le-teh.

5.2 Etnični stereotipi, strpnost (toleranca) in nestrpnost

Etnični stereotipi so poenostavljene in neutemeljene sodbe o narodih ali etničnih skupinah oziroma pripadnikih teh skupin. Nastanejo s posplošitvijo nekih značilnosti in lastnosti, ki so lahko deloma celo točne, na cel narod ali skupino. Zaradi poenostavljenosti stereotipov pa je njihova objektivna utemeljenost vprašljiva. Lastnemu narodu običajno dajemo pozitivne ocene in te ocene so si pri različnih narodih podobne. Etnične skupine so bile vedno predmet stereotipiziranja. Ključen pri etničnih stereotipih je njihov diskriminatorni značaj in umetno povečevanje razlik (Jezernik 2006, 122). Vsakodnevni govor je poln takšnih stereotipov na primer italijanski temperament, nemška natančnost in japonska podjetnost (Nastran-Ule 1997, 158). Prisotni so v vseh medijih, tako tiskanih kot digitalnih, kar prispeva k širjenju ksenofobije in diskriminacije. Skoraj vsi stereotipi v medijih so namreč negativni. Veliko ljudi nima osebnega stika ali izkušnje z ljudmi druge etnične skupine, zato so mediji za njih pomemben vir informacij. Če so bralci in gledalci stalno izpostavljeni stereotipom, je omejena njihova možnost izbire različnih vedenjskih vlog in dejavnosti. Ljudje tako ustvarimo svet po meri medijev (Jezernik 2006, 123).

⁶ Etnična skupina obstaja, ko drugi obravnavajo segment širše družbe kot drugačen v neki kombinaciji naslednjih značilnosti – jezika, religije, rase in domovine prednikov s svojo kulturo; tudi člani se vidijo na ta način in sodelujejo v skupnih aktivnostih, zgrajenih okoli njihovega (resničnega ali mitičnega) skupnega porekla ali kulture (Yinger v Haralambos in Holborn 2001, 682).

S stereotipiziranjem na nek način tudi diferenciramo, saj ločimo sprejemljivo od nesprejemljivega. Na simbolni ravni stereotipi ločijo vse, ki so drugačni, ki ne živijo po ustaljenih družbenih normah in ne upoštevajo družbenih vrednot. S stereotipi se srečujemo tam, kjer se v družbi jasno vidi neenako razmerje moči. Poudarjajo se razlike med normalnim in nenormalnim, ustvarja se meja med nami in njimi, kopičijo se negativna čustva. Eden od vidikov razkazovanja moči je etnocentrizem, kjer gre za razumevanje druge kulture s stališča lastne. Stereotipno predstavljanje manjšine in neosebna izkušnja lahko pri večinskem narodu privede do odklanjajočega odnosa in naraščajoče nestrpnosti (Hall 2003, 258).

Vrednotna stališča do manjšin v Sloveniji so že nekaj časa negativna in postajajo čedalje bolj skrajna. Osovraženi skupin je iz dneva v dan več. Že dolgo so osovražene skupine ljudi iz nekdanjih jugoslovanskih republik, Afričani, Romi, istospolno usmerjeni, migranti in azilanti. V zavračanju teh skupin ljudi se skriva cela vrsta čustev in občutkov, od ksenofobnega⁷ strahu pred tujim, prek gnusa in prezira do nižjih slojev, do sovraštva in nasilja do vseh, ki se ne skladajo s podobo čistega in pravovernega Slovenca (Leskošek 2005, 11). Negativno podobo določenih skupin v družbi krepijo stereotipi, ki lahko vodijo celo v diskriminacijo in rasizem.⁸ Uletova pravi, da so stereotipi nadomestki za resnico. Tisti, ki družbenim normam, merilom in vrednotam ne ustrezajo ali pa jih zavračajo, postanejo hitro ožigosani. Skupine tako ožigosanih nato predstavljajo predmet stereotipov vseh vrst. Na njih se nato sprožajo primitivni psihološki in družbeni obrambni mehanizmi (Nastran-Ule 1999, 7).

Za delovanje današnjih multikulturnih družb je beseda toleranca oziroma strpnost izjemno pomembna. Lahko jo pojasnimo kot spoštovanje, sprejemanje in cenjenje bogate raznolikosti svetovnih kultur, načinov izražanja in oblik človečnosti, humanosti. Toleranca je harmonija različnosti. Omogočajo jo znanje, odprtost, komunikacija in svoboda misli, zavesti in prepričanj. Strpnost je aktivna drža, ki je posledica zavedanja pomena univerzalnih človekovih pravic in svoboščin ne le zase, temveč predvsem za druge. Nasproten pojem je nestrpnost. Pomeni nespoštovanje prepričanj in življenjskih praks drugih ljudi. Nestrpnost pomeni, da nekatere ljudi obravnavamo drugače zaradi njihovih religioznih prepričanj, njihove seksualnosti ali celo zaradi drugačne obleke ali las. Še posebej nevarna je oblika

⁷ Ksenofobija se ne pojavlja le zaradi ekonomske krize in nezaposlenosti, ampak izhaja tudi iz strahu pred tujim ter je različno vsajena v kolektivne zavesti (Mesić v Lukšič-Hacin 1999, 159).

⁸ Rasizem opredeljujemo kot ideologijo in družbene procese, ki so diskriminatorni do drugih na podlagi njihove dozdevno drugačne rasne pripadnosti (Haralambos in Holborn 2001, 697).

nestrpnosti, ko gre za preprečevanje mešanja kultur v imenu nekakšne enotne nacionalne identitete. Z nestrpnostjo torej označujemo ideje in prepričanja, ki vključujejo podreditve drugih ali je njihov cilj preprečiti njihovo polnopravno udeležbo v družbi, kar dosežejo tako, da jih razglasijo za neustrezne, barbarske, neumne, lene, izkoriščevalce, kriminalce, nemoralne, skratka potencialno nevarne za večinsko prebivalstvo (Leskošek 2005, 9).

Strpnost je odgovornost do človekovih pravic, pluralizma, demokracije in pravne države. Vključuje zavračanje dogmatizma⁹ in absolutizma in se zavzema za spoštovanje standardov, ki so določeni v mednarodnih instrumentih za varstvo človekovih pravic. Strpnost pomeni sprejemanje dejstva, da so ljudje naravno raznoliki po videzu, načinu bivanja, govoru, vedenju in vrednotah, vsi pa imajo pravico živeti v miru in biti takšni, kot si želijo (Leskošek 2005, 10).

Vendar veliko avtorjev toleranco oziroma strpnost definira drugače. Eden prvih je bil Herbert Marcuse, njegovi argumentaciji pa so sledili še številni drugi, med njimi tudi Tonči A. Kuzmanić, ki pravi, da besedi toleranca oziroma strpnost pomenita »prenašanje«⁹ drugih in drugačnih, kot smo mi, ki smo v večini. Gre torej za razmerje neenakosti. Toleranca/strpnost je torej tisti položaj družbene enakosti, kjer odsotnost politične (pravne) enakosti mašimo z iznajdbo, ki se ji reče toleranca. Ravno zato, ker obstaja razmerje med neenakimi, ki odločilno zaznamujejo koncept tolerance oziroma strpnosti, se ena stran znotraj razmerja lahko obnaša tolerantno, strpno do druge, čeprav bi se lahko obnašala tudi drugače (Kuzmanić v Trplan 2004, 156-161).

Opraviti imamo torej z razmerjem med neenakimi, kjer je aktiven (toleranten, strpen) lahko le tisti, ki je obenem družbeno vplivnejši, silnejši, tisti drugi, ki pa je toleriran, ki se ga »prenaša«, pa je pasiven in je objekt tolerirajoče aktivnosti prvega. Torej drugi sploh ni v enakem aktivnem položaju in je kvečjemu lahko hvaležen (prvemu), da sploh obstaja. Pri tem nikakor ne gre za medsebojno toleriranje. Toleranca oziroma strpnost je tako obenem sredstvo za dodatno proizvodnjo neenakosti, saj je ohranjanje statusa quo pravzaprav preveč mila in napačna oznaka za položaj strpnosti. To ni zgolj ohranjanje, pač pa vzpodbujanje neenakosti, ki se razširja v prihodnost. Če neenakosti ne bi bilo, bi bila toleranca popolnoma nepotrebna

⁹ Dogmatizem je psihološki sindrom, ki ga označuje: netolerantnost do nejasnih situacij, poenostavljanje in črno-belo interpretiranje situacij ter močna podvrženost stereotipnim ocenam in predsodkom (Ule 2000, 194).

(Kuzmanić v Trplan 2004, 162-163). Morda bi bilo zato bolj primerno uporabljati izraz spoštovanje namesto strpnosti oziroma tolerance.

Ena bolj ali manj prikrita oblika spodbujanja nestrpnosti, negativnih stereotipov in predsodkov, diskriminacije in rasizma v družbi je sovražni govor. Z njim spodbujamo, širimo, promoviramo ali opravičujemo rasno sovraštvo, ksenofobijo, homofobijo, antisemitizem,¹⁰ seksizem in druge oblike sovraštva v družbi.

6 RASIZEM IN SOVRAŽNI GOVOR

Struktura rasizma je po Memmiju sestavljena iz štirih trenutkov. Najprej se oblikuje vztrajanje na drugačnosti oziroma razlikovanju, ki je lahko telesno, kulturno, religiozno in podobno. To razlikovanje je lahko realno ali imaginarno. Temu sledi povezava negativnih lastnosti s tistimi, ki so drugačni od nas. Tretji korak je razširitev oziroma posplošitev slabih lastnosti na celotno skupino podobnih posameznikov. Na koncu te slabe lastnosti, ki jih posplošimo na skupino, opravičujejo in legitimirajo sovražnost in nasilje napram tem skupinam. Smisel tega procesa je družbena korist, dvigovanje lastne vrednosti in občutek istovetnosti s pomočjo očrnitve drugih (Memmi 2000, XVIII, 18). Za Teuna van Dijka pa je rasizem družbeni sistem etnične ali rasne neenakosti. Pri razumevanju rasističnega sistema nam pomagajo rasistični stereotipi, predsodki in ideologije, ki razlagajo zakaj in kako se posamezniki pustijo napeljati v diskriminatorno razmišljanje in dejanje. Prepričanja, da so manjšinske družbene skupine podrejene, manjvredne in imajo manj pravic, izhajajo iz javnega diskurza, ki je glavni izvor rasističnih prepričanj ljudi. Politične, vzgojno-izobraževalne in medijske elite, ki nadzirajo javni diskurz, imajo zato posebno vlogo in odgovornost pri posredovanju diskurzivnega rasizma (van Dijk 2000, 36).

Tradicionalni rasistični diskurz zamenjujejo prikrita in posredna oblika izražanja, kjer se rasni pojmi niti ne pojavljajo, vendar tak diskurz vseeno učinkuje kot stigmatizacija in diskriminacija etničnih ali drugih skupin (Nastran-Ule 1999, 327-328). Medtem ko naj bi pri tradicionalnem rasizmu prevladovalo sovraštvo in odkrito nasilje do drugih skupin, sedaj prevladuje ignoriranje, distanca, cinizem. Novi rasizem torej ni tako izključevalen kot stari in

¹⁰ Antisemitizem je močno povezan sistem stališč, ki ga sestavljajo stereotipni negativni predsodki o Judih (Ule 2000, 179).

se izraža posredno in bolj prikrito. Sodobni posameznik je preprosto prešibek, da bi vzdržal odkrit konflikt in odkrito izrazil svoja stališča in občutke do drugih ljudi. Zato svoje morebitne stereotipe kaže skozi izogibanje stikom z nezaželenimi skupinami in z nezanimanjem zanje (Leskošek 2005, 22-25).

Kot ugotavlja van Dijk, se novi rasizem ne sklicuje na biološke značilnosti posameznikov, temveč bolj na njihovo kulturno drugačnost. Sodobni rasizem se na prikrit način pojavlja v vsakodnevni komunikaciji, v službi, politiki, filmih, poročilih in v vseh ostalih medijskih žanrih. Prav zaradi svoje prikritosti pa je pri marginalizaciji in izključevanju manjšin vsaj toliko učinkovit kot tradicionalni rasizem, saj se zdi povsem normalen in naraven. Nekdaj so ljudje stereotipe in predsodke izražali v neposrednih stikih s člani drugih družbenih skupin, danes pa se ti kažejo v izogibanju stikov z njimi. Sodobni rasisti ne trdijo več, da so na primer črnci leni in manj inteligentni kot belci, temveč da imajo preveč pravic, da zahtevajo preveč privilegijev. Pri starem rasizmu naj bi prevladovali sovraštvo in odkrito nasilje, sedaj pa prevladujejo ignoriranje, distanca, cinizem. Novi rasizem je diskurziven, se torej pojavlja v obliki javnega diskurza in legitimira prikrite rasistične ideologije, ki jih sprejema večinski del dominantne družbene skupine. Kontrola, ki jo ima večinsko prebivalstvo nad prevladujočimi oblikami javnega diskurza, politiko in družbenim vedenjem, še bolj otežuje upor manjšin sodobnemu rasizmu (van Dijk 2000, 33-34). Ta rasizem pa ni več usmerjen proti črncem, Arabcem, Judom in drugim, temveč proti tistim, ki se niso pripravljene integrirati v »našo« skupnost (Leskošek, 2005, 26). Novi rasizem v primerjavi s starim ni več toliko nasilen, to pa ne pomeni, da je v izločanju manjšin manj učinkovit. Lahko je še bolj učinkovit, ko ga v komunikacijo vključeni ljudje sprejmejo kot normalnega, naravnega in zdravorazumskega. Nadzor večine nad prevladujočimi oblikami javnega diskurza, nad policijo in družbeno upravo lahko manjšini še bolj onemogoča odpor proti rasizmu kot pri starem rasizmu (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 36).

Poleg rasističnih in nacionalističnih prepričanj in napadov lahko med kriminalna dejanja uvrščamo tudi sovražni govor. Razumevanje in umeščanje sovražnega govora kot sovražno dejanje je osnova v razumevanju nestrpnosti oziroma sovražnosti. Sovražni govor je tisti, ki ustvarja realnost, ki oblikuje sovražne mentalitete in ki ustvarja podlago za vse druge oblike sovražnosti. Jezik namreč realnost ustvarja in je ne le odseva. Če sovražnega govora ne prepoznamo kot kriminalno dejanje, potem tudi druga dejanja težje obravnavamo kot

rasistična, homofobna, nacionalistična ali seksistična. Besede, katerih namen je poniževati, razčlovečiti, odvzeti dostojanstvo, postaviti v podrejen položaj, nekoga prikazati kot nečloveka, tretjerazredno necivilizirano bitje, vplivajo na to, kakšen položaj bodo imeli ti ljudje v družbi. Kakšne možnosti bodo imeli, kako bodo živeli, kakšna bo njihova usoda, kako bodo z njimi ravnali drugi ljudje in navsezadnje, kako bodo razumeli sami sebe, je odvisno od tega, v kakšen položaj jih postavljajo tisti z družbeno močjo (Leskošek 2005, 81).

Sovražni govor je eno najmočnejših sredstev diskriminacije, še posebno, ker ga težko definiramo in še teže preiskujemo in kaznujemo. Je neraziskano področje in je redko predmet znanstvenega interesa, kar nakazuje pomanjkanje literature s tega področja. Podobno kot druge oblike diskriminacije temelji na prepričanju, da so nekateri ljudje manjvredni, ker pripadajo določeni skupini. S sovražnim govorom širimo, spodbujamo, promoviramo ali opravičujemo rasno sovraštvo, ksenofobijo, homofobijo, antisemitizem, seksizem in druge oblike sovražstva, ki temeljijo na nestrpnosti. Mednje sodi tudi nestrpnost, ki se izraža z agresivnim nacionalizmom, etnocentrizmom, z diskriminacijo in sovražnostjo zoper manjšine in migrante (Kogovšek in Petkovič 2007, 23).

Glavni cilj je razločevati tiste, proti katerim je usmerjen, njegov namen pa je ponižati, prestrašiti, spodbuditi nasilje in druge akcije glede na rasne, etnične, spolne, religiozne, nacionalne ter telesne izvore in značilnosti teh skupin. Izraz zajema govorno in pisno komunikacijo in je še posebno nevaren, ker legitimira druga sovražna dejanja, kot so fizični napadi ali institucionalno nasilje (Leskošek 2005, 82). Žrtve sovražnega govora praviloma niso posamezniki, pač pa ranljive družbene skupine. Sovražni govor je lahko podlaga za različne oblike diskriminacije, lahko pa predstavlja tudi obliko diskriminatorne prakse, in sicer, kadar poteka v obliki nadlegovanja. V preostalih primerih pa ni razumljen kot diskriminacija, temveč kot spodbuda k diskriminaciji (Kogovšek in Petkovič 2007, 23).

Kot izgovor za sovražni govor se pogosto navaja pravica do svobode govora. Vendar ta pravica ni absolutna, saj je omejena s pravicami drugih. V Sloveniji je izražanje sovražnega govora regulirano v slovenski Ustavi, Kazenskem zakoniku in v Zakonu o medijih. Ustava Republike Slovenije (1991) v 63. členu delno omejuje svobodo govora:

Protiustavno je vsakršno spodbujanje k narodni, rasni, verski ali drugi neenakopravnosti ter razpihovanje narodnega, rasnega, verskega ali drugega sovraštva in nestrpnosti. Protiustavno je vsakršno spodbujanje k nasilju in vojni.

Kazenski zakonik Republike Slovenije (1994) v 300. členu pravi:

- 1. Kdor izziva ali razpihuje narodnostno, rasno ali versko sovraštvo, razdor ali nestrpnost ali širi ideje o večvrednosti ene rase nad drugo ali daje kakršnokoli pomoč pri rasistični dejavnosti ali zanika, zmanjšuje pomen, odobrava ali zagovarja genocid, se kaznuje z zaporom do dveh let.*
- 2. Če je dejanje iz prejšnjega odstavka storjeno s prisilo, grdim ravnanjem, ogrožanjem varnosti, sramotitvijo narodnostnih, etničnih ali verskih simbolov, poškodovanjem tujih stvari, z oskrunitvijo spomenikov, spominskih znamenj ali grobov, se storilec kaznuje z zaporom do pet let.*
- 3. Material in predmeti, ki nosijo sporočila iz prvega odstavka tega člena, kot tudi pripomočki, namenjeni za njihovo izdelovanje, razmnoževanje in razpečevanje, se vzamejo ali njihova uporaba ustrezno onemogoči.*

Zakon o medijih (2001) pa v osmem členu jasno opredeljuje razširjanje spornih programskih vsebin:

Prepovedano je z razširjanjem programskih vsebin spodbujati k narodni, rasni, verski, spolni ali drugi neenakopravnosti, k nasilju in vojni, ter izzivati narodno, rasno, versko, spolno ali drugo sovraštvo in nestrpnost.

Po mnenju Leskoškove se nestrpnost, predsodki, sovražnost, nesprejemanje in rasizmi v Sloveniji, kljub zakonodaji, tolerirajo oziroma so popolnoma legitimni izraz v družbenem življenju in političnem delovanju. Večina prebivalstva v državi jih ne dojema kot nekaj nesprejemljivega ali kot anomalijo, ki ji je treba nasprotovati, temveč veljajo za povsem normalen, običajen in legitimen del tistega, kar največkrat imenujejo svoboda govora. Prag tolerance do nestrpnosti do drugih in drugačnih nenehno prestopata tako politični razred kot tudi tisti del prebivalstva, ki ga nemara lahko imenujemo slovensko narodnjaško občestvo (Leskošek 2005, 97).

Občila morajo biti pomembni dejavniki pri preprečevanju napetosti in nestrpnosti ter morajo pospeševati medsebojno sporazumevanje, strpnosti in zaupanje med različnimi skupnostmi. Občasno se lahko v družbi pojavijo napetosti, ki izvirajo iz pritiska dejavnikov, kot so terorizem, zapostavljanje manjšin, sovraštvo do tujcev ali vojna. V takšnih okoliščinah imajo občila moralno obveznost braniti vrednote demokracije: spoštovanje človekovega dostojanstva, reševanje navzkrižij z mirnimi sredstvi in strpnostjo, dosledno zavračanje nasilja ter jezika sovraštva in vojskovanja ter zavračanje vseh oblik rasnega, kulturnega, spolnega ali verskega razlikovanja (Nuñez Encabo v Sedmak 1996, 76).

Mediji imajo torej pomembno vlogo pri reguliranju sovražnega govora in veliko moč pri utrjevanju ali zmanjševanju medčloveških predsodkov. Vendar družbene realnosti ne odražajo, temveč jo zgolj konstruirajo, saj prikazujejo le nekatere segmente resničnosti. Prav zaradi tega je potrebno medijsko poročanje spremljati kritično in iz več različnih virov. Kljub temu spoznanju, pa mediji s svojim poročanjem še vedno odločilno soustvarjajo in vplivajo na podobo o marginalnih in etničnih skupinah v družbi.

7 VPLIV MEDIJEV NA PODOBO ETNIČNIH MANJŠIN IN ROMOV V DRUŽBI

Raziskovanje učinkov medijev na občinstvo se je pričelo v začetku 20. stoletja. S pojavom in razvojem množičnih medijev je raziskovalce posebej začela zanimati vloga množičnih medijev v družbi in s tem tudi učinki množičnih občil na vedenje ljudi. Modelov, raziskav in teorij o medijskih učinkih je veliko. Kljub temu pa raziskovalcem komuniciranja še ni uspelo razviti univerzalne teorije, ki bi pojasnila učinke množičnega komuniciranja. Tako razpolagamo z množico teorij, ki vsaka zase pojasnjuje določen vidik množičnega komuniciranja (Severin in Tankard 1997, 322).

V začetku raziskav je veljal model hipodermične ali podkožne igle. Učinke medijev so strokovnjaki razlagali z metaforo vbizgavanja sporočil pod kožo občinstva, ki naj bi se takoj in z enakimi občutki odzvalo na medijsko vsebino ter spremenilo svoje obnašanje in delovanje. Po tej teoriji imajo mediji vsemogočni vpliv na občinstvo, ki je popolnoma pasivno. Komunikacija je popolnoma usmerjena k cilju, ki želi doseči učinek (Erjavec in Volčič 1999, 28). Šele z upoštevanjem vse večjega števila spremenljivk, ki vplivajo na oblikovanje človekovih stališč, je postalo očitno, kako poenostavljeno je bilo zgodnje

pojasnjevanje učinkov sporočanja, ki je ponazarjalo neveljavno idejo, da vsi prejemniki enako sprejemajo sporočila množičnih občil, ki zato pri vseh sprožajo enake odzive (Splichal 1999, xi).

Od druge svetovne vojne do konca sedemdesetih let so znanstveniki relativizirali medijske učinke in namenili pozornost moči občinstva. To obdobje je pomembno zaznamovala teorija zadovoljevanja potreb, ki izhaja iz domneve, da imajo člani občinstva kompleksen niz potreb, ki jih poskušajo zadovoljiti z množičnimi mediji. Člani občinstva so tisti, ki sami prosto izbirajo medije za zadovoljitev svojih potreb in tako niso zgolj pasivni prejemniki poročanja medijev, temveč vsaj tako aktivni kot sporočevalec. Ta komunikacijski pristop tudi predvideva, da je sporočilo tisto, kar iz njega naredi občinstvo, in ne tisto, kar namerava sporočevalec (Fiske 2005, 156). K spremenjenemu razumevanju medijskih učinkov na občinstvo je pomembno vplivalo tudi delo Paula F. Lazarsfelda, ki je skupaj s sodelavci uveljavil razumevanje množičnega sporočanja kot dvostopenjskega procesa. Na prvi stopnji so določeni posamezniki relativno dobro informirani iz množičnih medijev, na drugi stopnji pa ti posamezniki zaradi svoje boljše obveščenosti posredujejo informacije ljudem, ki so v manjšem stiku z mediji, in vplivajo na njihova mnenja. V Lazarsfeldovem raziskovanju ključno vlogo igrajo mnenjski voditelji (Splichal 1999, xviii).

Današnje raziskave o vplivu medijev ne temeljijo več na trditvi o neposrednem in enotnem vplivu medijev na občinstvo, ki učinkuje kratkoročno in neodvisno od družinske, šolske, delovne in prijateljske izkušnje. Mediji učinkujejo dolgoročno skladno z nakopičeno usmerjenostjo do družbene realnosti. Izhajajo iz tega, da pomen medijskih besedil ni nekaj stalnega in da medijska besedila sama po sebi nimajo že vnaprej določenega pomena. Besedilo zahteva pomen v trenutku medijske recepcije, ko je prebrano, slišano, videno. Člani občinstva pa so razumljeni kot ustvarjalci pomena in ne le kot potrošniki medijske vsebine. Le-to pa interpretirajo v skladu s svojimi družbenimi in kulturnimi okoliščinami ter subjektivno interpretacijo teh okoliščin. Poudarjena je vloga prejemnika pri razšifriranju medijskih vsebin (Erjavec in Volčič 1999, 29). Novejše smeri raziskovanja medijskih učinkov tudi ugotavljajo, da mediji vplivajo na našo percepcijo realnosti. V ospredju je teorija družbene konstrukcije realnosti, ki temelji na dveh trditvah: množični mediji svojemu občinstvu ne posredujejo zrcalne slike realnosti, pač pa njeno skonstruirano interpretacijo, hkrati pa člani občinstva, v interakciji s simbolnimi konstrukcijami medijev, sami

skonstruirajo svoj pogled družbene realnosti in svoje mesto v njej (MacQuail 2005, 465). Realnost je torej družbeno definirana, toda definicije so vedno posebljene, se pravi, da realnost definirajo konkretni posamezniki in skupine. Razumevanje družbeno konstruiranega sveta in njegovih časovnih sprememb zahteva poznavanje družbene organizacije, ki posamezniku omogoča definicije (Berger in Luckmann 1988, 109). Teza, da mediji resnicoljubno predstavljajo družbeni svet ali pa bi to morali početi, je zamenjalo drugačno mnenje, ki poudarja, da je svet (so)konstruiran glede na medijske reprezentacije, ki so ključne za nek dogodek, saj oblikujejo in utrdijo njegov pomen. Dogodek je lahko predstavljen preko različnih pomenov, zgodb, reprezentacij, ki skupaj proizvajajo posebno verzijo dogodka. Reprezentacije predstavljajo bistvo za pomen dogodka in so temelj za identitete in subjektivitete občinstva (Luthar 1998, 7). Pripadniki občinstva se iz medijskih reprezentacij družbe učijo o sebi in družbenem svetu, ki jih obdaja, saj večinoma ni neposredno dostopen. Tako mediji proizvajajo reakcije in izkušnje, ki se skozi čas združijo v dolgoročen proces socializacije (McQuail 1989, 76).

Iz vsega sedaj povedanega lahko ugotovimo, da vpliv medijev na občinstvo nedvomno obstaja, vendar ga je zelo težko opredeliti. Množični mediji lahko igrajo vlogo institucije, ki spreminja socialne reakcije ljudi na eni strani, na drugi pa lahko vzdržujejo ali celo okrepijo status quo (Katz in Szecskö 1981, 248).

Mediji torej ne odsevajo družbene stvarnosti in niso ogledalo družbe, temveč konstruirajo realnost in njene reprezentacije. Reprezentacija je način, s katerim stvari dobijo pomen. Pomembno je predvsem, kako so predstavljene določene družbene skupine, identitete, družbena razmerja. Reprezentacija namreč ni odslikava sveta, ni nevtralna. Reprezentacija konstruira svet, določeno verzijo realnosti, ki je odvisna od družbenega položaja, interesov in namenov oblikovalcev reprezentacije (Fairclough 1995, 103-104). Branston in Stafford pravita, da reprezentacija združuje več pomenov. Ne glede na realističnost medijskih slik, te nikoli direktno ne odražajo sveta. Vedno so le konstrukcije oziroma reprezentacije, ne pa transparentno okno realnosti. Mediji določene dogodke in zgodbe reprezentirajo vedno znova in znova, druge pa marginalizirajo ali izključujejo in jih tako napravijo nepoznane oziroma celo kot grožnje obstoječemu družbenemu redu (Branston in Stafford 2003, 90).

Za Stuarta Halla je reprezentacija pomemben del procesa, s katerim člani neke kulturne proizvajajo in si izmenjujejo pomen. Vključuje uporabo jezika, znakov in podob, ki nadomeščajo ali reprezentirajo stvari (Hall 2004, 35). S konstruiranimi podobami o stvarnosti so mediji med odločilnimi oblikovalci naših vrednot in življenjskih slogov. S stereotipi in klišeji opredeljujejo naša stališča, s tem, ko predpostavljajo določene modele ravnanj, jih legitimizirajo in postavljajo okvir za prav in dobro. Prav zato, ker nam govorijo o tem, kakšni naj bi bili in kako naj bi ravnali, imajo množična občila izjemen pomen, danes celo prevladujočega (Košir 2003, 75). Kar ni dostopno posameznikovemu lastnemu neposrednemu izkustvu, lahko pridobi preko komunikacije. Na tak način mediji razširjajo območje posameznikove realnosti, ki pa je realnost drugega reda, saj ima že dodan smisel in pomen. Mediji s svojim obstojem in vplivom prisotnosti skonstruirajo družbeno realnost in rekonstruirajo izseke družbene realnosti (Johnson-Cartee 2005, 148).

V množičnih medijih se izražajo splošni odnosi moči, hkrati pa so sami po sebi kot razširjevalci in utrjevalci določenih pomenov brez dvoma izjemno pomembni viri moči. Kot obvladovalci javnega mnenja so ključni v družbeni razdelitvi časti in/ali sramote skupinam in posameznikom. Najhitreje učinkujejo tista podcenjevanja in žalitve, ki so usmerjeni na posameznika. Če ni ustrezno oblikovanih in trdnejših intersubjektivno priznanih ter preverljivih meril za vrednotenje tega pojava, je razsojanje in obsojanje ustvarjalcev in uporabnikov pogosto odvisno od enostranskih ali pristranskih interpretacij vseh vpletenih subjektov, pri čemer se uveljavlja zlasti pravica močnejšega. Ne glede na to, kako so oblike žalitve – javno podcenjevanje, graja, sramotitev ali zasmehovanje in podobno – v množičnem mediju izražene, vstopijo v javno zavest in delujejo v medsebojnem komuniciranju in priznavanju (Jogan 2002, 110).

Množična občila so torej kraj izrekanja najpomembnejših resnic o svetu in nas samih. Mediji namreč ves čas govorijo o tem, kdo smo in kaj naj bi bili, kaj moramo postati, da se bomo skladali s podobami, ki so zavezujoče za ta naš čas in skupno globalno vas. Družba se totalizira prek medijskih sistemov za prenašanje določenega kulturnega modela in postaja zrcalna podoba množičnih občil (Košir 2003, 195).

Mediji imajo danes tudi osrednjo vlogo pri postavljanju kazala pomembnosti tem, o katerih poteka javna razprava. Torej tem, o katerih razmišljajo in se pogovarjajo ljudje. Z izbiro teme,

virov, žanrske predstavitve, jezika in stila vsak dan konstruirajo in reproducirajo predstavo o nas kot pripadnikih večinskega naroda in o njih kot pripadnikih manjšine (Erjavec, Hrvat in Kelbl 2000, 10). Postavljanju določenih tem v ospredje oziroma na dnevni red pravimo agenda setting ali prednostno tematiziranje. K zasnovanju teorije prednostnega tematiziranja je McCombsa in Shawa vodila ugotovitev, da med prostorom, ki ga dobijo določena vprašanja v medijih, in pomenom, ki ga ljudje pripisujejo tem vprašanjem, obstaja močna povezava. Teorija prednostnega tematiziranja poudarja, da množični mediji ne vplivajo na mnenja prejemnika, pač pa določajo, o čem si prejemnik sam oblikuje svoja mnenja (Splichal 1999, xix). Model prednostnega tematiziranja se torej ne osredotoča na učinke medijev pri spreminjanju stališč in vedenja, pač pa na graditev družbene zavesti o bolj ali manj privilegiranih temah, pri čemer velja, da so dogodki in zadeve, ki so deležne največ medijske pozornosti, tudi najpomembnejše v očeh državljanov (Lowery in DeFleur 1995, 266). Ko pišejo o nekem dogajanju, takrat ustvarijo pri občinstvu zanimanje in prepričanje, da je to dogajanje pomembno. Do tistega, kar je pomembno, pa se je treba opredeliti. Tudi pri opredeljevanju imajo mediji ključno vlogo, saj lahko z načinom poročanja vplivajo na stališča javnosti (Lemert 1981, 43).

Množični mediji lahko podelijo priznanje in odobravanje, vendar pa lahko obrobne, marginalizirane in ogrožene skupine osramotijo in izobčijo. Mediji sicer niso edini, ki povzročajo stigmatizacijo obrobnih skupin, vendar pa so lahko tisti, ki producirajo negativne družbene stereotipe in pripomorejo k temu, da se v družbi ohranjajo (Jaschke 1992, 56). Kot pravi Koširjeva, je tisto, kar gledamo na televiziji, poslušamo po radiu oziroma beremo v časopisih, pogosto manj odvisno od dogodka, ki se je zgodil, bolj pa od tistega, ki ga je interpretiral. Sleherno sporočilo je namreč že interpretacija, ta pa je odvisna od pogleda tistega, ki interpretira (Košir 2003, 48). Erjavčeva (1998, 46) meni, da je izbira dogodka tesno povezana z namenom novinarskega prispevka. Novinar naj bi imel jasno predstavo o tem, kaj hoče s svojim prispevkom pri občinstvu doseči, glavni namen pa naj bi bil informirati občinstvo in usmeriti njegovo pozornost na določene probleme. Od namena je odvisna zgradba prispevka ter izbor in obdelava informacij.

Novinarski diskurz je v današnjem svetu eden od ključnih diskurzov, v katerem potekajo boji konstrukcije družbenih skupin in drugih odnosov moči. Večino informacij o družbenih dogodkih dobimo prek medijev. Demokratičnega življenja v družbi si brez informacij o

dejstvih in mnenjih, ki nam jih zagotavljajo novinarska besedila, ni mogoče predstavljati. Iz medijev pa prihajajo tudi številne informacije, ki jih ljudje potrebujemo za svoje osebno vsakdanje življenje, vzgojo, izobraževanje in kulturo. Služijo nam kot izhodišče za oblikovanje naših mnenj o ljudeh in ustanovah (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 9). Michael Foucault kot sistem reprezentacije ni preučeval jezika, temveč diskurz. S tem pojmom je poimenoval skupino izjav, ki jeziku omogočajo, da govori o določeni temi v določenem zgodovinskem trenutku. Diskurz po Foucaultu konstruira temo – definira in proizvaja objekte našega znanja, usmerja, kako o določeni temi govorimo, in vpliva na to, kako ideje udejanjamo ter kako z njimi reguliramo obnašanja drugih (Foucault, 2001, 23-44). V praksi diskurz oblikuje ali konstruira subjekt, na katerega se določeni diskurzi nanašajo, ter ga hkrati tudi pozicionira. Subjekt je torej proizveden znotraj diskurza, zunaj njega pa ne obstaja, saj se mora podrediti pravilom in konvencijam diskurza, relacijam oblasti in vedenja. Poenostavljeno bi lahko rekli, da je človek tisto, kar se govori in piše o njem ali o določeni družbeni skupini, ki ji pripada, in ta diskurz hkrati oblikuje tudi njegovo mesto in mesto njegove skupine v družbi (Foucault 1991, 110). Diskurz torej definira in producira objekte našega vedenja in je zato že v sami definiciji vključevalen in izključevalen: tako kot vključuje ali dovoljuje nekatere načine razmišljanja ali govorjenja o stvareh, tako tudi izloča, diskvalificira in izključuje drugačne in druge načine razmišljanja in govorjenja, izključuje sebi nasprotne diskurze (Kuhar 2003, 15).

Po van Dijku (2000, 37) je medijski diskurz eden izmed glavnih virov človeškega znanja, prepričanj in ideologij. Mediji pa imajo posebno moč pri poročanju o etničnih manjšinah in marginalnih družbenih skupinah, saj:

- večinsko prebivalstvo nima veliko stikov in vsakdanjih izkušenj z marginalnimi skupinami;
- ima večinsko prebivalstvo malo alternativnih virov za informiranje o marginalnih skupinah;
- večina občinstva večinskega prebivalstva rada spremlja prispevke, ki marginalne skupine reprezentirajo negativno;
- poročanje o marginalnih skupinah bolj kot druge teme poudarjajo razlikovanje v smislu »Mi« in »Oni«;

- se mediji pri poročanju o marginalnih skupinah osredotočajo na probleme, ki za »Nas« predstavljajo grožnjo;
- marginalne skupine nimajo dovolj družbene moči, da bi medijsko nasprotovale pristranskim objavam in sovražnemu govoru;
- prevladujoč medijski diskurz o zadevah marginalnih skupin je bolj ali manj konsenzualen;
- se v sodobni družbi malo razpravlja o novem rasizmu;
- je za nasprotnike rasizma dostop do medijev otežen.

Torej, kadar združimo nadzor nad najbolj vplivno obliko javnega diskurza, torej medijskega diskurza, s pomanjkanjem alternativnih virov informacij in z medijsko šibkostjo manjšin in marginalnih skupin, takrat so mediji sposobni doseči moč, ki je potrebna za reprodukcijo novega rasizma (van Dijk 2000, 37). Kljub temu da mediji pokrivajo veliko število različnih področij in tem, se o manjšinah večinoma poroča v povezavi z naslednjimi tematikami: socialni problemi, kulturna diferenciacija, kriminal, nasilje, droge, prostitucija in integracijski konflikti.

Tudi če mediji o tematiki poročajo navidezno nevtralnno, pa ima poročanje o vedno istih problemih in temah močan negativen prizvok. Tako manjšine vedno bolj povezujemo s kriminalom, drogami, nasiljem in socialnimi problemi. Druge tematike, ki so povezane z manjšinami, pa se v medijih skoraj ne pojavljajo. Tako zelo redko slišimo in beremo o vsakodnevem življenju manjšin, njihovih običajih ali o diskriminaciji in rasizmu naperjenim proti njim. Takšno poročanje reprezentira »Naša« dejanja kot dobra in »Njihova« kot slaba, kar pripomore tudi k lažji identifikaciji posameznikov s prevladujočo družbeno skupino (van Dijk 2000, 38). Pri poročanju o etničnih dogodkih je moč medijev še toliko večja, ker primanjkuje alternativnih virov informacij.

Posebna oblika komunikacijske deprivilegiranosti je medijsko poročanje o manjšinah izključno z navajanjem virov večinskega prebivalstva. Hkrati s prostorsko, ekonomsko, kulturno in socialno getoizacijo manjšine poteka tako še posebna oblika medijske izključitve in osamitve (Erjavec, Hrvat in Kelbl 2000, 8). Pisanje in govor o manjšinah, imigrantih in beguncih ima lahko širše družbene, politične in kulturne funkcije, saj označuje pripadnost dominantni skupini in njeno notranjo povezanost na eni strani in izključevanje manjšin in

vseh drugačnih na drugi (van Dijk 1991, 88). Če nam mediji usmerijo pogled le v negativne stvari ponavljajoče in dolgotrajno, bomo le težko spoznali tudi pozitivne lastnosti marginalnih skupin in Romov (Jezernik 2006, 133).

Manjšine le redko pridejo do virov medijskega diskurza, kot so okrogle mize, novinarske konference in intervjuji. Manjšinsko mnenje za medije dostikrat tudi ni tako pomembno, ali pa je ocenjeno kot nekredibilno in nevredno objave (van Dijk 2000, 37). Medijska agenda v poročanju o manjšinah pa temelji na mnenju, da je medijski pogled zdravorazumski in obče veljaven, da je to pogled večine oziroma edini način, kako vidimo in razlagamo sebe in druge. Tako mediji svojemu občinstvu ponujajo samo določene (izbrane) kulturne vzorce, oblikujejo in dodajajo nove pomene ter jih v končni fazi delajo univerzalne in edino pravilne (Erjavec, Hrvatin in Kelbl 2000, 11).

Mediji torej niso nevtralni akterji, saj dogodkov ne opisujejo pasivno ali jih zgolj oblikujejo v prispevke, temveč jih aktivno konstruirajo (Erjavec in Poler 2007, 26). Imajo moč utrjevati medčloveške predsodke ali pa jih zmanjševati. Pri poročanju o Romih se mediji poslužujejo različnih strategij in načinov, ki spodbujajo stereotipno podobo o Romih v družbi.

8 STEREOTIPNO POROČANJE SLOVENSКИH MEDIJEV O ROMIH

Novinarsko poročanje o Romih izhaja iz trditve, da so Romi drugačni od nas. Njihova drugačnost je tako samoumevna in dokončna, da je ni treba niti posebej pojasnjevati. S posebnimi tehnikami stereotipizacije in posploševanja se mediji v poročanju osredotočajo na posamezne negativne značilnosti Romov, kakršne so kulturna različnost, deviantnost in ogrožanje večinskega prebivalstva. Stereotipe o Romih v slovenskih medijih Karmen Erjavec, Sandra Bašič Hrvatin in Barbara Kelbl v publikaciji *Mi o Romih* (2000, 7) delijo v tri skupine:

1. Romi so agresivni, nevarni in nagnjeni h kraji. Kot akterji negativno ovrednotenih dejanj pomenijo grožnjo družbenemu redu;
2. Romi so nedelavni, leni in živijo od socialne pomoči. S tem ogrožajo naše družbenoekonomske interese in ekonomski red;

3. Romi se od večinskega prebivalstva razlikujejo po videzu, imajo drugačno kulturo, mentaliteto in obnašanje. Poleg tega imajo previsoko nataliteto. Pomenijo grožnjo našemu kulturnemu redu.

Branston in Stafford poudarjata, da obstaja povezava med frekvenco, s katero se kakšna podoba pojavlja v medijskih tekstih, in odzivom publike nanjo (Branston in Stafford 2003). Status romske skupnosti je v veliki soodvisnosti z medijskim poročanjem, saj nas mediji lahko usmerjajo k določenemu mišljenju o neki etnični skupini. Mediji občinstvu preprečujejo, da bi se identificiralo z romskimi akterji v prispevku in podvomilo o jasni sliki delitve na dobre Slovence in slabe Rome (Erjavec, Hrvatin in Kelbl 2000, 8). Konstrukcija identitete je torej proces diferenciacije, to je opisa lastne družbene skupine z razlikovanjem od drugih skupin. Identiteta družbenih akterjev v medijskem tekstu je najpogosteje konstruirana in definirana kot identiteta članov posameznih skupin s poudarjanjem reprezentacije drugih kot drugačnih, deviantnih (odklonskih) in kot grožnja. Pogosto so drugačni reprezentirani kot tisti, ki »nas« ogrožajo; taka je na primer (ne)obravnavna subkultur, marginalcev, Romov, homoseksualcev, prebežnikov, ki so ponavadi obravnavani kot akterji, ki inicirajo negativno akcijo in vnašajo nered in kot novičarsko vreden element nastopajo šele, ko se pojavijo v dualizmu z nasprotnim akterjem (z »nami« na primer: državo, lokalno oblastjo, Slovenci) (Luthar 1998, 71). Torej, če mediji kar naprej reprezentirajo Rome kot ogrožajočo skupino v stigmatiziranih podobah kriminalcev in nasilnežev, ki spodjedajo družbeni red, potem bo ta podoba za Rome resnična predvsem v njenih posledicah, v odzivih publike (Kuhar 2003, 12). Medijsko poustvarjena podoba Romov je tako močna, da Romi v prispevkih le izjemoma nastopajo kot konkretni posamezniki, temveč novinarska presoja njihovih dejanj temelji na lastnostih, ki jih Romom na splošno pripisuje večina. Romi so izključeni iz oblikovanja medijske agende, so brez institucionalne opore in njihov glas je težje dostopen novinarjem. Prispevki v medijih se največkrat opirajo na izjave in mnenja predstavnikov večinskega prebivalstva. V njih je prisoten melodramatični ton poročanja, pri čemer niso izvzeti niti kakovostni mediji. Romi so v medijskih prispevkih velikokrat predmet etničnih predsodkov in diskriminacije. Večinsko prebivalstvo je pogosto v vlogi nevtralnega razsodnika ali žrtve, medtem ko imajo Romi le malo moči in tako postajajo manjvredni državljani (Jezernik 2006, 125). Ker Romi v medijih redko nastopajo kot posamezniki, je občinstvu otežena identifikacija z akterji in možnost objektivne presoje dogodka ali dejanja.

Vsiljenje predstave o Romih so v nas tako močne, da ne dopuščajo dvomov o njihovih negativnih značilnostih. V zvezi z Romi se namreč pogosto govori o problemih, o romski problematiki (Erjavec, Hrvatin in Kelbl 2007, 7). Manjšo zastopanost Romov v novinarskih prispevkih je mogoče deloma pripisati institucionalnim in organizacijskim oviram: družbene institucije imajo urejene odnose in utečen način dela z medijskimi hišami, organizirano službo za stike z javnostmi, ki oblikuje medijska sporočila. Romi so brez institucionalne opore, precej manj organizirani, zato je tudi njihov glas težje dostopen novinarjem. Vendar to pojasnjuje le del neskladja, le večjo zastopanost institucionalnih virov. Z enakim argumentom pa ne moremo pojasniti redkega navajanja romskih sogovornikov nasploh in še posebno zapostavljanja tistih potencialnih romskih virov, ki so bili neposredno udeleženi v dogodkih. Tudi v primerih, ko se dogodki neposredno nanašajo na Rome, jih mediji obravnavajo, kakor da bi bili komunikacijsko nedoletni, kakor da bi bili govorci, ki niso sposobni predstaviti lastnih pogledov in zato potrebujejo nekakšne medijske posrednike. Ker manjšine tržno niso tako zanimive, se mediji z njihovimi težavami ne ukvarjajo pogosto, razen takrat, ko te prerastejo v konflikt, ki lahko prizadene tudi večinsko prebivalstvo (Erjavec, Hrvatin in Kelbl, 2007, 13-15). Pri tem moramo upoštevati tudi logiko boja medijev za bralce in gledalce. Medij je dostikrat uspešen, če občinstvu prodaja zanimive teme, ki posegajo na področje kriminala, nasilja, čustev, melodramatičnih zgodb, kar je izdatno podprto z diktatom izbranih udarnih naslovov in podnaslovov, ki vplivajo tudi na posameznikovo vidno zaznavanje (Jezernik 2006, 133).

Mediji so sredstva, ki nam posredujejo načine zamišljanja določenih identitet ali skupin. To ima lahko tudi povsem materialne posledice na posameznikovo izkustvo sveta, na to, kako ga drugi razumejo, kako ga obravnava zakonodaja. To se dogaja zaradi moči množičnih medijev, ki imajo vedno znova možnost reprezentiranja identitet, s tem pa lahko nekatere posameznike izločijo, jih naredijo za tuje ali celo ogrožajoče (Branston in Stafford 2003, 125). Posebno učinkovite so tako imenovane prikrite tehnike favoriziranja ene strani, kakršne so: podrobnejša in prijaznejša predstavitev določenega stališča, prikrivanje informacij (zlasti pri poročanju o Romih, kjer primanjkuje alternativnih virov informacij), poudarjanje favoriziranih informacij, zanemarjanje predstavnikov manjšin, ki nimajo institucionalne podpore. Slovenski mediji v poročanju o Romih uporabljajo številne medijske tehnike in strategije od zanikanja nestrpnosti, blažitve, upravičevanja, posploševanja in obtoževanja

žrtve do prenosa krivde na druge. Pri tem je potrebno izpostaviti medijske tehnike, ki večinsko prebivalstvo predstavljajo v pozitivni luči, kot nevtralne akterje ali celo kot žrtve, ki potrebujejo posebno zaščito. Novinarji se sicer izogibajo vrednostno obarvanemu izrazu Cigan, vendar to še zdaleč ne pomeni, da so v svojem poročanju tudi dejansko vrednostno nevtralni (Erjavec, Hrvatin in Kelbl 2000, 10).

Medijski vpliv pa se ne kaže samo v izbiri dogodkov in favoriziranju določenih razlag, temveč tudi v tistem, kar ostane medijsko nepokrito. Vpliv, ki ga imajo mediji na svoje občinstvo, se ne kaže le v tem, kaj povedo, ampak v tistem, česar ne omenjajo (Lazarsfeld in Merton 1999, 32).

V primeru medijskega poročanja o Romih je treba analizirati tudi tisto neizgovorjeno oziroma tisto, kar je namenoma ostalo zunaj medijskega pogleda.

9 ANALIZA MEDIJSKIH TEKSTOV Z ROMSKO VSEBINO

9.1 Opis metode: kritična diskurzivna analiza

Reprezentacije romske etnične skupnosti v medijskih tekstih smo analizirali s pomočjo kritične diskurzivne analize. Kritična diskurzivna analiza je predvsem interpretativna in kvalitativna sociološka metoda, rezultati in sklepi raziskave pa so zato bistveno avtorsko delo (Kuhar 2007, 121).

Po Normanu Faircloughu je kritična diskurzivna analiza tako teorija kot metoda. Razvila se je kot odgovor na tradicionalno ločitev disciplin med jezikoslovjem, ki se osredotoča na mikro analizo besedila in interakcije, in drugimi družboslovnimi vedami, ki analizirajo družbene probleme na makro ravni kot na primer sociologija, politologija, komunikologija. Kritična diskurzivna analiza skuša z empirično jezikovno analizo prispevati k razreševanju družboslovnih vprašanj (Fairclough 1995, 7).

Fairclough pri utemeljitvi tega prijema poudarja, da medijski teksti reflektirajo in reprezentirajo družbene entitete in relacije, a jih hkrati tudi konstruirajo in konstituirajo. Jezik

in ideologija sta blizu drug drugemu, zato lahko sistematična analiza jezika ali medijskih tekstov razkrije sisteme zatiranja ljudi znotraj družbenih struktur (Fairclough 2003, 3).

Kritična diskurzivna analiza razume diskurz ali uporabo jezika v govorni in pisni obliki kot vrsto družbene dejavnosti, kar pomeni, da je med diskurzivnim dogodkom in situacijo, institucijo ali družbeno strukturo, ki ta dogodek uokvirja, dvosmerni dialektični odnos. Diskurzivni dogodek torej sooblikujejo situacija, institucija ali družbena struktura, v kateri se pojavi, hkrati pa ta diskurzivni dogodek povratno vpliva in preoblikuje tudi svoj družbeni okvir: situacijo, institucijo ali družbeno strukturo. Diskurz je torej družbeno konstituiran, poleg tega pa konstituira tudi situacije, objekte vedenja in identitete ljudi in skupin (Kuhar 2007, 121).

Fairclough meni, da so temeljni družbeni odnosi razredni odnosi. Iz tega sledi, da so temeljne napetosti v družbi napetosti med razredi, ki so bolj ali manj vidne. Ne govorimo pa zgolj samo o razrednih odnosih, temveč tudi o odnosih med družbenimi skupinami, o odnosih med spoloma, med etničnimi skupinami in tako dalje. Kritično diskurzivno analizo torej uporabljamo za raziskovanje odnosov med ravnmi realnosti (Fairclough 1995, 8).

Diskurzivna analiza pomeni analizo odnosov med konkretno uporabo jezika in širšimi družbenimi in kulturnimi strukturami. Po Faircloughovi terminologiji gre za odnos med določenim komunikacijskim dogodkom, kot je časopisni prispevek, in celotno strukturo reda diskurza (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 43). Prednost kritične diskurzivne analize pred drugimi tekstualnimi analizami, na primer pred analizo vsebine, je, da analitik proučuje, kar je v tekstu prisotno, in tudi tisto, kar v tekstu ni prisotno. Kritična diskurzivna analiza predvideva, da je vsak vidik tekstualne vsebine rezultat izbire, to je izbira uporabe določenega opisa osebe, dogodka ali procesa; izbira oblikovanja določene povedi; izbira vključitve določenega dejstva, mnenja, argumenta in ne kakega drugega (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 44).

Wodakova (v Erjavec in Poler Kovačič 2007, 42), ki spada med utemeljitelje kritične diskurzivne analize, je povzela njene temeljne principe:

- kritična diskurzivna analiza se ukvarja z družbenimi problemi in ne z rabo jezika samo po sebi. Zato je interdisciplinarna;

- odnosi moči so povezani z diskurzom, in kritična diskurzivna analiza se ukvarja z močjo v diskurzu in močjo nad diskurzom;
- družba in kultura sta dialektično povezani z diskurzom: družba in kultura oblikujeta diskurz in nasprotno – diskurz oblikuje njiju. Vsaka uporaba jezika reproducira ali preoblikuje družbo in kulturo, vključno z odnosi moči;
- raba jezika je lahko ideološka. Da bi to preverili, moramo analizirati besedilo, njegovo interpretacijo, recepcijo in družbene učinke;
- diskurz je zgodovinsko pogojen in ga je mogoče razumeti le v kontekstu. Po Wittgensteinu pomen izraza temelji na njegovi uporabi v določeni situaciji;
- diskurzivna analiza je interpretativna in pojasnjevalna. Kritična analiza upošteva sistematično metodologijo ter odnos med tekstom in njegovimi družbenimi okoliščinami, ideologijami in odnosi moči. Interpretacija je vedno dinamična ter odprta za nove kontekste in nove informacije;
- diskurz je oblika družbenega življenja. Kritično diskurzivno analizo razumemo kot družbeno znanstveno disciplino, ki se ukvarja s praktičnimi družbenimi vprašanji.

Kritična diskurzivna analiza ima politične cilje. Na primer spremembo diskriminacijske politike do marginalnih družbenih skupin, saj diskurz razume kot osnovno sredstvo, s katerim so ljudje konstituirani kot posamezniki in kot družbeni subjekti (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 42).

V svojem bistvu kritična diskurzivna analiza vključuje analizo tega, kako je diskurz (jezik v družbeni rabi) povezan in kako vpliva na reprodukcijo družbenih odnosov, še posebej na vzdrževanje neenakopravnih, nepravičnih in diskriminacijskih odnosov moči. Analiza ohranja tekstualno (jezikovno analizo) in diskurzivno analizo (analizo produkcije in potrošnje teksta), toda obe razširja na družbeno raven. Natančneje, oblika-vsebina-funkcija teksta ter produkcija in potrošnja so predmeti kritične analize, to je obravnave diskurza z vidika etične in politične kritike, obravnave značilnosti, ki prispevajo k ohranjanju strukturnih neenakosti (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 47).

Model kritične diskurzivne analize vključuje dialektični odnos med družbenimi strukturami in človeškim delovanjem, raziskuje napetost med obema stranema uporabe jezika: med družbeno oblikovano in družbeno konstitutivno vlogo jezika. Fairclough pravi, da nas diskurzi

oblikujejo kot družbene subjekte: raba jezika vedno oblikuje družbene identitete, družbene odnose in sisteme vedenja in verovanja. Velja pa tudi nasprotno. Na eni strani diskurz in družbena raba jezika reproducirata in vzdržujeta družbene strukture, na drugi strani pa v diskurzu vendarle obstaja tudi možnost, da se človek z družbenimi strukturami sooči in jih morda tudi preoblikuje (Fairclough 1995, 55).

9.2 Izbor vzorca

Pomen lokalnih medijev se tudi v dobi interneta in elektronske komunikacije ni zmanjšal. V času globalizacije smo izpostavljeni informacijam s celega sveta, prav zato pa smo čedalje bolj zainteresirani in občutljivi na dogajanje in informacije iz lastnega okolja.

V analizo smo vključili poročanje treh slovenskih lokalnih časopisov o Romih, saj ravno ti mediji najbolj avtentično predstavljajo razmere in težave posameznega območja. Analizirali smo poročanje Vestnika,¹¹ Dolenjskega lista,¹² in Gorenjskega glasu,¹³ saj ti poročajo in izhajajo v slovenskih regijah, kjer živi najbolj številna romska populacija. Za analizo smo izbrali poročanje teh časopisov v letih 2006, 2007 in 2008. Vsako leto smo analizirali štiri mesece, in sicer februar, april, julij in september. Želeli smo dobiti pregled poročanja o Romih vse leto. April smo izbrali zato, ker smo želeli ugotoviti, ali se o Romih več poroča aprila, ko je svetovni dan Romov (8. april), ali pa je poročanje uravnoteženo vse leto. Meseca oktober in november smo načrtno izključili iz analize, saj se je takrat leta 2006 večinoma poročalo o družini Strojan, nas pa je pri analizi zanimalo vsakodnevno poročanje o Romih.

Novinarska besedila smo analizirali na mikro in makro ravni. Torej, zanimalo nas je, v kakšni povezavi se je poročalo o Romih, katere besede so novinarji pri tem uporabljali, kakšne so oblike novinarskih prispevkov, ali so članki opremljeni s sliko, kakšni so naslovi, kdo v člankih nastopa in govori o Romih, koliko so Romi sami vključeni v novinarske prispevke in tako dalje.

¹¹ Vestnik izhaja enkrat tedensko in pokriva dogajanje na območju 27 pomurskih občin. Izhaja v povprečni nakladi 16. 000 izvodov s povprečno branostjo 74. 000 bralcev tedensko.

¹² Dolenjski list izhaja enkrat tedensko v nakladi 14. 500 izvodov s povprečno branostjo 48. 000 bralcev na teden. Pokriva dogajanje v 24 občinah na Dolenjskem, v Beli krajini in Posavju.

¹³ Gorenjski glas je poltednik in pokriva širše območje Gorenjske. Njegova naklada znaša 22. 000 izvodov, povprečna branost pa je 62. 000 bralcev na teden.

9.3 Cilj analize

Van Dijk (1991, 105-106) ugotavlja, da topikalizacija rasnih odnosov sledi usklajenemu vzorcu, ki ga lahko deloma predvidimo iz bolj splošnih novičarskih vrednot in običajev. Namesto ponujanja bolj strukturirane diskusije o rasnih odnosih v Zahodni Evropi, se večina novic osredotoča na napetosti, konflikte in škandale. Takšno poročanje je v skladu z negativno problematizacijo etničnih dogodkov, ki zadoščajo novičarski vrednoti negativnosti in je še posebej relevantno v opisovanju odnosov s katerokoli politično, kulturno ali družbeno »zunanjo« skupino. Konflikti so pogosto opisani kot deviantnost »zunanje« skupine in ne kot rezultat odnosov moči ali dominancje večinske skupine. Cilj analize medijskih tekstov z romsko vsebino je torej ugotoviti, ali se o Romih večinoma piše v povezavi s konflikti in kriminalom. Raziskali bomo, ali se o njih piše tudi v povezavi s konstruktivnimi in pozitivnimi stvarmi ter če glede tega obstajajo razlike po regijah.

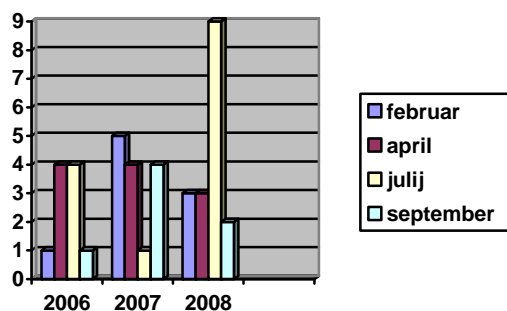
Zanima nas, kako so Romi predstavljeni v lokalnih časopisih in poskušali dokazati, da so njihove reprezentacije odvisne od družbenega konteksta. Pričakujemo, da bo analiza pokazala, da je medijska percepcija etničnih manšin oziroma Romov odvisna od kulturnega konteksta in družbenega odnosa, v katerem sta večinsko in manjšinsko prebivalstvo določene regije. Predvidevamo torej, da bo tisk v Prekmurju, zaradi bolj urejene situacije Romov, bolj nevtralen kot tisk v dolenski regiji.

Medijski diskurz naj bi enakovredno predstavljal mnenja različnih strani, kljub temu so Romi pogosto izključeni iz poročanja o sebi. Zanima nas torej, koliko se sami pojavljajo v medijih oziroma do katere mere jim ti to omogočajo.

9.4 Poročanje Vestnika o Romih

V analiziranem obdobju je bilo v Vestniku objavljenih 41 medijskih tekstov, ki so se neposredno ali posredno dotikali Romov.

GRAF 9. 2 : Število člankov o Romih v Vestniku v letih 2006, 2007 in 2008.

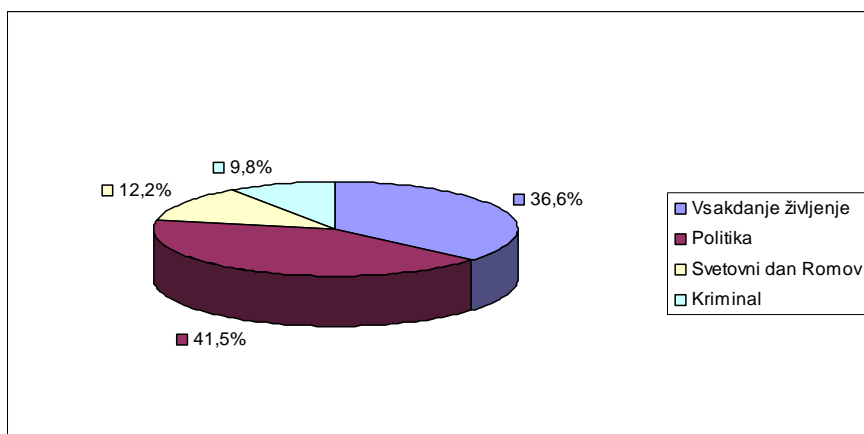
Analiza posameznih mesecev je pokazala, da se v Vestniku o Romih kontinuirano poroča vse leto, saj so medijski teksti z romsko vsebino razporejeni po vseh štirih mesecih vsakega leta. Torej se o Romih ne poroča le aprila, ko je svetovni dan Romov, temveč celo leto. Ugotovimo lahko tudi rahlo naraščanje količine medijskih tekstov o Romih skozi leta. Leta 2006 je bilo tako z romsko vsebino objavljenih deset tekstov, leta 2007 štirinajst in leta 2008 sedemnajst tekstov.

Način vstopanja Romov v medijski prostor dobro nakazuje analiza tem člankov, v povezavi s katerimi se piše o Romih. Teme so pomemben aspekt novičarskih sporočil in so ključne za analizo etičnega poročanja. Vključujejo kriterije novinarskega odločanja o objave vrednih dogodkih. Ko se teme nanašajo na manjšine, pa tudi izražajo in reproducirajo zaskrbljenost in obravnavanje prevladujočih etničnih konsenzov večinske populacije. Teme ne napeljujejo zgolj na najbolj pomembno informacijo v besedilu, temveč tudi na to, kaj je najbolj pomembno v svetu. Vplivajo torej tudi na predstave, ki si jih bralci ustvarijo o specifičnih etničnih dogodkih in situacijah (van Dijk 1991, 71-74). Po ugotovitvah van Dijka (1991, 91-107) se o manjšinah poroča v povezavi z naslednjimi temami: nemiri, imigracije, socialne zadeve, zaposlovanje, politika, zakon in red, kultura, izobraževanje in rasni odnosi. Večina novic se torej osredotoča na napetosti, konflikte in škandale. Takšno poročanje je v skladu z

negativno problematizacijo etičnih dogodkov, ki zadoščajo novičarski vrednoti negativnosti, in je posebej relevantno pri opisovanju odnosov s katerokoli politično, kulturno ali družbeno »zunanjo« skupino ali državo.

Analizirane članke smo torej razvrstili v štiri kategorije, in sicer: vsakdanje življenje Romov, politika, kriminal in svetovni dan Romov.

GRAF 9.3 : Teme poročanja o Romih v Vestniku.

Največ se je pisalo o Romih v povezavi s politiko, saj je bilo veliko govora o predlogu in sprejetju Romskega zakona ter položaju Romov v Sloveniji. Zanimivo je dejstvo, da se je skoraj tako pogosto poročalo tudi o vsakodnevem življenju Romov v Prekmurju, medtem ko se je o njih najmanj poročalo v povezavi s kriminalom. Poročanje o Romih v Vestniku je tematsko kar dobro uravnoteženo, saj ne moremo trditi, da se o njih poroča zgolj v povezavi s problemi. Znotraj kategorije politika se sicer poroča o socialnih zadevah, zakonu, izobraževanju in zaposlovanju, vendar pa se nasproti temu tudi veliko poroča o vsakdanjem življenju Romov, o njihovih navadah in kulturi. Težava je v tem, da se Romi v medijih še vedno premalo pojavljajo kot govorci in viri informacij.

Van Dijk meni, da imajo navajanja (citiranja) različne novičarske funkcije. Kot prvo navaja, da so izjave pomembnih novičarskih akterjev lahko vredne objave same po sebi le zato, ker izražajo interpretacijo ali mnenje pomembnih novičarskih akterjev. Prav tako lahko s citiranjem novičarskih akterjev postane zgodba o dogodku bolj razgibana. Poudarja tudi, da citiranja povečujejo kredibilnost poročila, saj njihova uporaba kaže na mnenja kredibilnih

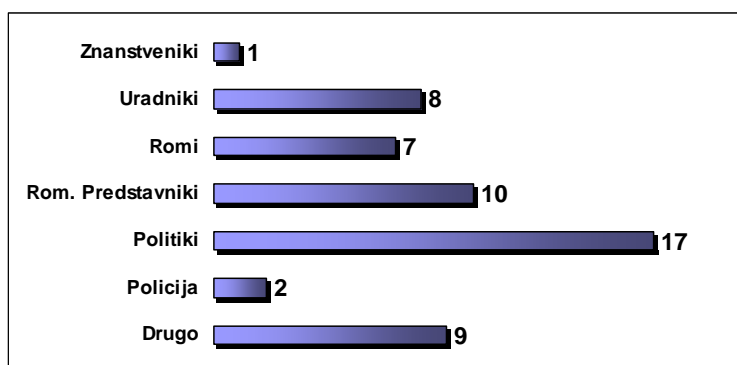
udeležencev o dogodku; kredibilnost povečuje tudi domneva, da je imel poročevalec neposreden dostop do relevantnih novičarskih akterjev. Novičarska funkcija citiranja je, poleg interpretacije nedavnih dogodkov, tudi možnost predvidevanja o prihodnjih dejanjih in načrtih novičarskih akterjev. Citiranje omogoča tudi dodajanje subjektivnih interpretacij, razlag ali mnenj o dogodkih brez kršenja ideološkega pravila, ki zahteva ločitev dejstev od mnenj (van Dijk 1991, 152).

Posameznik ali skupina ima ideološki ali simbolični dostop do medijev, če so njihove interpretacije in vrednotenja novičarskih dogodkov vsidrana v poročila o teh dogodkih. Dostop pa je pogojen tudi družbeno-ekonomsko. Van Dijk (1991, 153) razloge za redko pojavljanje pripadnikov manjšin kot virov informacij navaja naslednje razloge:

- 1.) manjšinske institucije imajo, še posebej v zahodni Evropi, manj vpliva in slabše organizirane kontakte z novinarji, zaradi česar imajo manj institucionaliziran dostop do tiska;
- 2.) novinarji lahko ob iskanju informacij in mnenj manjšin, naletijo na kulturno in komunikacijsko vrzel;
- 3.) manjšinski akterji ali viri so mnogokrat obravnavani kot manj kredibilni, saj naj bi bili pristranski, medtem ko so večinske avtoritete (policija, vlada) obravnavane kot nevtralne.

V analiziranih medijskih tekstih je nastopilo 54 sogovornikov, pri tem so z najpogostejšimi nastopi izstopali župani občin z romsko populacijo in predsednik Zveze Romov Jožek Horvat Muc. Spodnji graf prikazuje, čigavo mnenje (izjavo, stališče, odgovor) je bilo mogoče zaslediti v člankih in kdo pravzaprav govori o Romih.

GRAF 9. 4 : Kdo govori o Romih v Vestniku?

Razmerje med romskimi in neromskimi govorniki je ena proti dve. Lahko torej trdimo, da se v medijskem poročanju o Romih še vedno slišijo pretežno glasovi tistih, ki niso del romske skupnosti. Romi se zelo redko pojavljajo kot vir informacij. Le v treh člankih so zapisana izključno mnenja Romov, v devetindvajsetih člankih so povzete izključno izjave večinskega prebivalstva, v devetih člankih pa se kot vir informacij pojavita obe strani. Torej so pripadniki romske skupnosti citirani redkeje in manj obsežno kot pripadniki večine, četudi jih tema neposredno zadeva in so dosegljivi za izjave. To je posebej očitno v člankih, kjer je iz konteksta razvidno, da je bilo pri dogodkih prisotnih kar nekaj Romov, ki so celo organizirali določene prireditve, kljub temu pa so novinarji navajali zgolj stališča neromske populacije. Kot primer naj navedem nekaj tem teh člankov: obisk ministra Zvera v Pomurju (Vestnik, 2006c), obisk Drnovška v Murski Soboti (Vestnik, 2006b), okrogla miza o medkulturnem dialogu v romskem naselju Kamenci (Gabor, 2008), Türk v občini Kuzma (Milanov, 2008c) in Cukjati na prireditvi ob svetovnem dnevu Romov (Vestnik, 2007č).

Predvsem je opazno, da sogovorniki pri političnih in drugih temah, prav tako pa tudi novinarji sami, vzpostavljajo binarno razmerje mi proti oni. Romi tako stopajo v medije kot zunanji problem, kot skupnost, ki je hkrati znotraj, a vendar zunaj širše slovenske javnosti. V Rome je projicirano tisto, kar je negativno, drugačno, necivilizirano, v odnosu do nas, ki smo civilizirani, kulturni in neproblematični. Diskurz mi proti oni je tesno povezan z medijskimi reprezentacijami Romov kot problemom. Najpogostejša fraza, ki jo lahko zasledimo v medijskih tekstih o Romih, je namreč »romska problematika«. V analiziranih besedilih se je ta besedna zveza ponovila kar šestnajstkrat. Tako nekdanji predsednik države Janez Drnovšek govori »o sredstvih države za reševanje romske problematike« ali poziva državljane »k bolj strpnemu reševanju romske problematike« (Vestnik, 2006b). Besedna zveza se pojavlja tudi v naslovih besedil. Zdajšnji predsednik države Danilo Türk se tako »seznanja z romsko problematiko« (Milanov, 2008c). Pri problematiziranju Romov se poudarjajo predvsem trije vidiki: neizobraženost, nezaposlenost in nelegalna stanovanjska naselja. Cukjati v nagovoru ob dnevu Romov izpostavlja »reševanje problematike romskih naselij, šolanja romskih otrok in zaposlovanja Romov« (Vestnik, 2007č). Stereotipne predstave o romski neizobraženosti in nelegalnih naseljih je moč razbrati tudi iz naslovov. Naslovi lahko usmerjajo proces razumevanja besedila, saj izražajo najpomembnejšo informacijo novičarskega dogodka oziroma povzemajo tisto, kar se zdi novinarju najpomembnejše. Tak povzetek torej nakazuje mnenje ali specifičen pogled na dogodek. Pomembna karakteristika naslova je uporaba besed,

saj kot meni Van Dijk (1991, 53), leksikalizacija semantične vsebine ni nikoli nevtralna, tako izbira določene besede lahko nakazuje mnenje ali čustvo govorca.

Tako tudi v naslovih in nadnaslovih: »Šolstvo ključ do rešitve romske problematike« (Milanov, 2008a) in »(Ne)avtohtonost, »črna« naselja ...« (Graj, 2007). Pri prvem naslovu je poudarjena fraza romska problematika, torej povezovanje romske skupnosti s problemi ter namig na njihovo neizobraženost, saj naj bi bilo šolstvo ključ do rešitve tega problema. Pri drugem naslovu si lahko besedo »črna« razlagamo na različne načine. Na primer kot črne, torej nelegalne gradnje, ali celo kot naselje črnih, to je drugačnih, umazanih, manjvrednih, prebivalcev romskega porekla. Tudi nezaposlenost romske skupnosti se pogosto izpostavlja in posplošuje. V nekem članku uradnica z Zavoda za zaposlovanje Rome definira »kot težje zaposljivo skupino« (Vestnik, 2007b), v drugem članku znanstveniki ugotavljajo, »ali je zdravje lahko vzrok za takšno nezaposlenost te (romske) populacije« (Vestnik, 2006e). Tudi že sam naslov tega članka: »Romski življenjski slog je nezdrav« (Vestnik, 2006e) posplošuje nezdrav življenjski slog na celotno romsko skupnost brez izjeme. Tako se mediji s posebnimi tehnikami stereotipizacije in posploševanja osredotočajo večinoma na negativne značilnosti Romov.

Župan občine Rogašovec Edvard Mihalič je vse stereotipne predstave o Romih združil v eno izjavo: *»Problem je v tem, da imamo štiri romske zaselke, kar predstavlja 12 odstotkov vseh prebivalcev občine. Živijo v 98 stanovanjskih enotah, ki pa so zgrajene tako ali drugače, namreč 57 od teh je zgrajenih brez gradbenega dovoljenja, 21 jih nima legalnega priključka na električno omrežje. V občini imamo veliko brezposelnost (22 odstotkov), uradnega podatka o tem, koliko je v tem odstotku romske populacije, sicer nimam, mislim pa, da veliko. V mesecu juniju smo plačali zdravstveno zavarovanje za 126 občanov, od tega 47 odstotkov Romov. Tisti redki, ki so zaposleni v Avstriji, dobro živijo in imajo urejene hiše, velika večina pa žal ne. Okoli 200, torej polovica, jih dobiva različne oblike denarne pomoči«* (Milanov, 2008c). Iz izjave lahko razberemo, da Romi nelegalno gradijo stanovanjske objekte, ki niso urejeni, so po večini brezposelni in dobivajo denarno pomoč od države. Zaradi pogostega izpostavljanja zgolj negativnih lastnosti in problemov, bralci ne projicirajo posredovanih informacij zgolj na določene Rome iz občine Rogašovec, temveč jih posplošijo na celotno romsko skupnost. Tako nastajajo in se ohranjajo negativne stereotipne predstave o Romih v naši družbi.

Zanimivo je, da takšne delitve na dobre in delavne Slovence ter na nezaposlene in neizobražene Rome ne spodbujajo zgolj neromski sogovorniki, temveč tudi predstavniki Romov. Predsednik Zveze Romov Jožek Horvat Muc je sam poudarjal, da »se je vlada v zadnjih letih aktivno vključila v reševanje problematike Romov« in »da Romi ne morejo biti odvisni le od države in občin«. Po njegovem mnenju »osrednji problem predstavljajo bivalne razmere in zaposlovanje, predvsem zaradi slabe izobrazbene strukture Romov in neprivzgojenih delovnih navad« (Milanov, 2008a). Za napetosti in slab odnos med Romi in večinskim prebivalstvom pa so pogosto krivi Romi sami: »Danes se Romi zavedajo, da je treba živeti v sožitju z ljudmi iz občine« (Gabor, 2008), torej so bili v preteklosti Romi tisti, ki so povzročali nesožitje s soobčani. Ali kot je povedal Cukjati: »Zapirajo se v svoj svet, ne komunicirajo z neromskimi sosedi in otrok ne pošiljajo v šolo« (Vestnik, 2007č). Da pa jih večinsko prebivalstvo morda ne sprejema medse, jih odvrča, tega ne omenja.

Po mnenju avtoric raziskave *Mi o Romih* (Erjavec, Hrvat in Kelbl 2000, 20-22), lahko prevladujoče stereotipe, ki jih ima večinska družba o Romih, razdelimo na tri tematske okvirje - deviantnost, ogrožanje večinskega prebivalstva in kulturna različnost, ki se odražajo tudi v medijih:

a) Romi so akterji negativno ovrednotenih dejanj: »Rom, že star znanec policije, je v ponedeljek s pestjo po obrazu udaril zdravnika« (Bedek, 2008a), »V vrtcu na Pušči je petintridesetletna Romka v glavo udarila vzgojiteljico in jo lažje ranila« (Bedek, 2008b), »Krvavi dogodki med Romi v Kranjčevi ulici v Černelavcih v noči s 3. na 4. maj 2004 bržkone ne bodo tako hitro dobili epiloga. Znano je, da je policija zaradi pretepa in streljanja - dve osebi sta umrli, več oseb pa je bilo težje in lažje ranjenih – ovadila devet oseb« (Vestnik, 2006g), »Zaplet na novem sojenju za streljanje in pretepanje med Romi maja 2004« (Bedek, 2007a);

b) Romi ogrožajo naše družbeno-ekonomske interese: »Osrednji problem predstavljajo bivalne razmere in zaposlovanje, predvsem zaradi slabe izobrazbene strukture Romov in neprivzgojenih delovnih navad« (Milanov, 2008a), »V občini imamo veliko brezposelnost. Po podatkih centra za socialno delo okoli 200 Romov, torej polovica vseh, dobiva različne oblike denarne pomoči« (Milanov, 2008c), »Kot je bilo ugotovljeno, je lahko tudi zdravje vzrok za takšno nezaposlenost te populacije« (Vestnik, 2006e);

c) Romi imajo drugačno kulturo, navade, mentaliteto in obnašanje: »Kot kažejo ugotovitve raziskave, je življenjski slog anketiranih Romov nezdrav in slabši od neromske populacije pri nas« (Vestnik, 2006e), »Nekateri pa le s težavo presegajo kulturne razlike z okoliškim prebivalstvom. Zapirajo se v svoj svet, ne komunicirajo z neromskimi sosedi in otrok ne pošiljajo v šolo« (Vestnik, 2007č).

Vendar pa Romi niso predstavljeni zgolj kot problem. Sogovorniki tudi izpostavljajo njihovo aktivno vključevanje in sodelovanje z družbo ter pozivajo k razumevanju in strpnosti večinskega prebivalstva do romske etnične skupnosti. Milan Zver je ugotavljal, da »je biti Rom v Prekmurju statusni simbol in si želi, da bi bilo povsod v Sloveniji tako« (Vestnik, 2006c). Župan občine Murska Sobota Anton Štihec je razložil, »da so se pripadniki romske populacije pred desetletji začeli aktivno vključevati v izobraževanje, obenem pa se vse bolj zavedati svoje kulture in jezika« (Vestnik, 2006c). Drnovšek pa je povedal, »da ne sme biti neke načelne diskriminacije in negativnega odnosa do romske skupnosti« (Vestnik, 2006b). Prav tako je France Cukjati izpostavil, da »posameznih sporov med Romi in Neromi nikoli ne smemo posploševati. Ambrus je bil samo eden« (Vestnik, 2007č).

Skoraj tako pogosto kot o politiki (41, 5 %) se je pisalo tudi o vsakdanjem življenju Romov (36,6 %). Ta medijska besedila gotovo pripomorejo k bolj pozitivni podobi Romov v družbi, k boljšemu spoznavanju njihove kulture in odražajo sobivanje Romov in neromske populacije v Prekmurju. Novinar v nekem članku izpostavlja, da »za košnjo trave in ureditev vaških površin skrbita Roma, z njunim učinkom pa so vaščani zelo zadovoljni« in da »v naselju deluje mnogo društev, tudi Romi imajo klub malega nogometa, sodelovanje med njimi pa je zelo uspešno in vsa društva beležijo dobre rezultate« (Köleš, 2008).

Nekaj naslovov člankov iz vsakdanjega življenja Romov: »Prvo srečanje romskih nogometnih reprezentanc« (Vestnik, 2008c), »Oddaja, ki razbija stereotipe« (Magdič, 2008), »Ko družina odseva glasbo« (Fujs, 2007), »V Kamencih izdali romsko pravljico« (Vestnik, 2006c), »Zdravilna zelišča v tradicionalni romski medicini« (Vestnik, 2006f), »Romska kultura sklenila svojo pot« (Vestnik, 2006h), »Kapelica v romskem naselju pri Dolgi vasi« (Vestnik, 2006i), »Možnosti in ovire dobrega medkulturnega dialoga« (Gabor, 2008). V člankih so obravnavane zanimivosti iz vsakdanjega življenja Romov, kot so šport, tradicionalna romska medicina, fotografske razstave, okrogle mize, vera, literatura, radijske oddaje in tako dalje.

Članki izpostavljajo odpravo obstoječih stereotipov o Romih v družbi in poudarjajo vzajemno razumevanje romske in neromske populacije. Tako v članku o romski radijski oddaji (Magdič, 2008) voditeljica pravi, da je prepričana, da »je večina poslušalcev ob spremljanju njihove oddaje v svojih glavah izbrisala marsikateri stereotip o Romih« in da »je bil glavni namen približati romsko skupnost neromski populaciji in obratno«, odgovorni urednik pa doda, da »je oddaja veliko prispevala k boljšemu razumevanju med Romi in Neromi«.

Pomembno je, da se o Romih ne poroča več zgolj kot o pripadnikih etnične skupnosti, temveč so določene zgodbe tudi individualizirane. Torej se jih ne posplošuje zgolj na celotno romsko populacijo, temveč se poroča o posameznikih, ki postanejo aktivni udeleženci zgodb in niso več zgolj pasivni objekti znotraj romske skupnosti. S poudarjanjem njihove individualne podobe dobivajo možnost, da se razlikujejo od povprečne, s predsodki in stereotipi prežete podobe romske skupnosti kot celote, saj mediji pogosto z navajanjem kolektivnih akterjev preprečujejo občinstvu, da bi se identificiralo z Romi in podvomilo o delitvi na dobre Slovence in slabe Rome. Tak je članek o življenju profesorja glasbe Kristjana Borovšaka (Vestnik, 2007e), ki je romskega porekla. V članku je poudarjena njegova izobraženost in izjemna muzikalčnost: »Glasba skorajda dobesedno teče po njegovih žilah, saj ima note zapisane v genih.«

Najmanj se je poročalo o Romih v povezavi s kriminalom, vendar so bili v teh štirih člankih obravnavani povsem stereotipno. Pojavljali so se kot akterji negativno vrednotenih dejanj, ki pomenijo grožnjo obstoječemu družbenemu redu in so predstavljeni kot agresivni in nevarni. To lahko razberemo že iz naslovov in nadnaslovov: »Rom udaril zdravnika«, »Napetosti med Romi v Kranjčevi ulici še trajajo«, »Zaplet na novem sojenju za streljanje in pretepanje med Romi maja 2004«, »Na Pušči z udarcem vzgojiteljico v glavo«. V članku o nasilju nad zdravniki (Bedek, 2008a) novinar ves čas poudarja romsko poreklo napadalca in mu pripisuje še druga kriminalna dejanja, ko pravi: »Napadalec je stari znanec policije«. Kot piše novinar, se je »neljubi dogodek zgodil, ker je zdravnik skušal pomiriti razburjenega in menda tudi močno opitega Roma. Ko ga je opomnil, da je v ordinacijo stopil s prižgano cigareto, je Rom zdravnika udaril s pestjo po levem delu obraza in ušesu« ter po dejanju »zbežal v bližnje romsko naselje ob robu mesta«. Torej Romu pripiše vrsto negativnih lastnosti, kot so kriminalnost, agresivnost, alkoholizem in temperamentnost. Poleg tega med vsemi nasilnimi dejanji, ki so jih deležni zdravniki, izpostavi tega, kjer je bil kot storilec udeležen Rom.

Dva članka se navezujeta na dogodke v Kranjčevi ulici v Černelavcih, kjer je prišlo do streljanja. Nadnaslova obeh člankov izpostavljata nasilnost Romov. Prvi se navezuje na nasilnost Romov v Kranjčevi ulici: »Napetosti med Romi v Kranjčevi ulici še trajajo«, drugi pa posplošuje agresivnost kar na vse Rome: »Zaplet na novem sojenju za streljanje in pretepanje med Romi maja 2004«.

Novinarji so za označitev manjšine dosledno uporabljali ime Rom, ker naj bi bil ta izraz vrednostno nevtralen v nasprotju z izrazom Cigan. Izločitev pomensko zaznamovanih besed iz prispevkov naj bi zagotavljala nevtralen način sporočanja. Novinarji to zahtevo uresničujejo tako, da ime Cigan navajajo v izjavah virov informacij. Tako tudi v spornem naslovu članka, ki je citirana izjava ene od prič, ki jo je novinar izbral načrtno: »Pridite, Cigani, danes je vaš usodni dan«. Z navedbami takih citatov se novinar izogne lastnim vrednostnim sodbam, čeprav je težko trditi, da je bil do dogodka objektiven. Prav tako tudi podnaslov oziroma izpostavljena izjava ene od prič Dejana Baranje: »Najprej so morili, nato pričali«, namiguje na krivdo obtoženih Romov, ki pa še ni dokazana. V obeh člankih so uporabljene besedne zveze, ki poudarjajo nasilnost Romov: »krvavi dogodki med Romi« in »vroča kri se ni ohladila«.

V članku o nasilju v vrtcih in šolah (Bedek, 2008b) je novinar izpostavil dogodek, ki se je zgodil v nekem vrtcu na Pušči, kjer je romska ženska v glavo udarila vzgojiteljico. Temu sledi tudi izjava vršilca dolžnosti ravnatelja: »Dejanje je bilo storjeno v afektu. Nedopustno je, da starši, ki menijo, da za njihovega otroka ni prav, kar počne vzgojiteljica, potem vzamejo pravico v svoje roke«, ki je očitno naperjena predvsem proti staršem romskih otrok, ki se, sodeč po stereotipih, naj ne bi ravnali po slovenskih zakonih, ampak »jemali pravico v svoje roke«. Svoj komentar dopolni še z izjavo: »Naše vzgojiteljice so naučene biti kos takšnim dogodkom. V tem (*romskem*) vrtcu je potreben visok prag tolerance«, s čimer napeljuje na drugačnost in/ali nasilnost staršev romskih otrok. Tudi novinar še enkrat izpostavi in podpre stereotip o nasilnosti v romskih vrtcih: »Vršilec dolžnosti ravnatelja pa ni potrdil in ne zanikal naših informacij o precej pogostih grožnjah s fizičnim obračunavanjem in tudi napadih v *romskem vrtcu*«. V rubriki kriminal so Romi torej nastopali kot pretepači, nasilneži, morilci, imetniki orožja in alkoholiki.

Fotografija je integralni in gonilni sestavni del časnikarskega procesa. Fotografije ganejo in informirajo bralce ter zagotavljajo močnejšo vsebinsko raven informacije, ki s tem seže preko osnovne ideje spremljajočega besedila. Temeljna funkcija fotografije je ob ilustraciji, vizualizaciji in posredovanju določenih informacij predvsem potrjevanje tekstovnih vsebin. Vendar pa fotografije niso zgolj podoba dogodkov ali objektivne odslikave realnosti, temveč konstrukcije in kulturne produkcije (Zadnikar 2005, 90-95).

Fotografije ob člankih o Romih v Vestniku večinoma prikazujejo dogodke, o katerih medijski tekst poroča, ali pa podobe sogovornikov. Nekaj tekstov je opremljenih tudi s prizori iz življenja Romov. Na primer: fotografija z nogometne tekme, Romi pri nabiranju zdravilnih zelišč ali podelitev kulturnih nagrad. Stereotipna je zgolj ena fotografija, ob članku o nezdravem življenjskem slogu Romov (Vestnik, 2006e), ki prikazuje tri romske otroke na ulici. Najmanjša deklica si s komolcem briše usta. Namen fotografije je verjetno v bralcu vzbuditi občutek umazanosti, slabše higiene romskih otrok in nasploh romske populacije, saj je objavljena pod naslovom »Romski življenjski slog je nezdrav«.

9.4.1 Ključne ugotovitve analize Vestnika

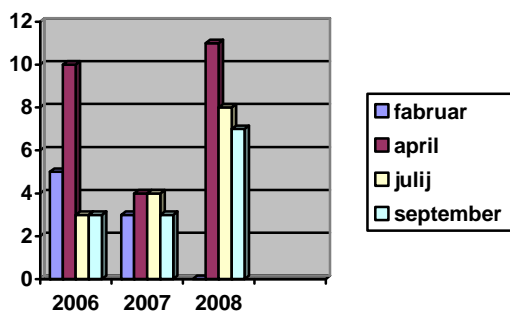
V analiziranem obdobju se je v Vestniku o Romih poročalo v dveh temeljnih tematskih okvirih: politika oziroma razpravljanje o Romskem zakonu in vsakdanje življenje Romov. Čeprav se je dostikrat pojavljala fraza romska problematika in je v medijski reprezentaciji še vedno močno zaznati binarno razmerje mi proti oni, pa Romi niso več zgolj tisti, ki povzročajo ali imajo probleme, temveč so vedno bolj predstavljeni tudi kot pripadniki etnične skupine, ki ima svojo kulturo, navade in običaje, ki niso negativno ovrednoteni. Pojavljajo se določene spremembe v načinu obravnave Romov, drugačni pogledi in razmišljanja. Počasi v ospredje stopajo tudi kot konkretni posamezniki in ne le kot del romske skupnosti, torej niso več zgolj skriti za neko posplošeno vlogo.

Kljub temu pa so v člankih še vedno prisotne diskvalifikacije, stereotipizacije in trditve, da so Romi drugačni od nas. V besedilih se premalokrat pojavljajo kot viri informacij in so njihova stališča in mnenja prereditveno objavljena, da bi lahko govorili o uravnoveženem poročanju. Komunikacijsko so torej še vedno izrazito deprivilegirani in izključeni iz oblikovanja medijske agende.

9.5 Poročanje Dolenjskega lista o Romih

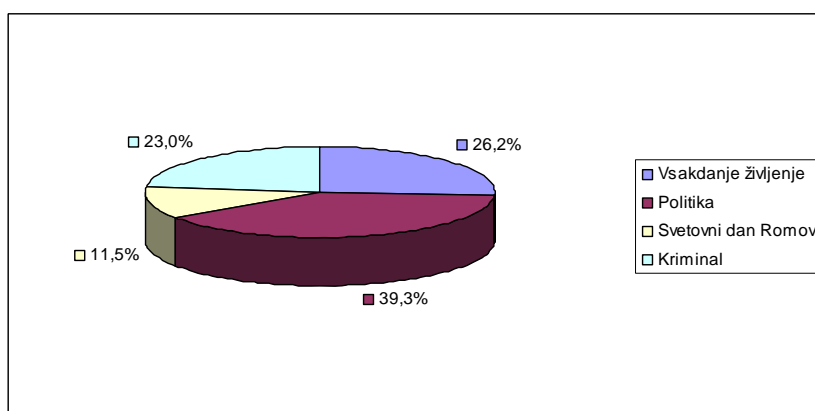
V analiziranem obdobju je bilo v Dolenjskem listu objavljenih enainšestdeset tekstov z romsko vsebino.

GRAF 9. 5 : Število člankov o Romih v Dolenjskem listu v letih 2006, 2007 in 2008.

Tudi Dolenjski list o Romih poroča vse leto, izjema je le februar 2008, ko ni bilo objavljenega nobenega članka z romsko vsebino. Po številu objavljenih besedil o Romih izstopa mesec april, ko je svetovni dan Romov. Očitno je, da se je aprila v Dolenjskem listu več poročalo o Romih, kot v ostalih mesecih. Število objavljenih tekstov pa po letih nekoliko variira, saj je bilo leta 2006 objavljenih enaindvajset besedil, leta 2007 štirinajst in leta 2008 šestindvajset besedil. Tudi članke v Dolenjskem listu smo po tematiki razvrstili na štiri področja: kriminal, politika, vsakdanje življenje in svetovni dan Romov ter jih ponazorili s spodnjim grafom.

GRAF 9. 6 : Teme poročanja o Romih v Dolenjskem listu.

V primerjavi z Vestnikom se je v Dolenjskem listu v analiziranem obdobju o Romih znatno več pisalo v povezavi s kriminalom in za deset odstotkov manj o vsakdanjem življenju Romov. Področje politike in svetovnega dneva Romov sta oba časnika pokrila enakovredno.

Fraza romska problematika pa smo v analiziranem obdobju v Dolenjskem listu zasledili enaindvajsetkrat, večinoma v člankih o kriminalu in politiki. V primerjavi z Vestnikom se je ta fraza v Dolenjskem listu pojavila relativno večkrat, glede na število člankov z romsko vsebino. V povezavi z besedno zvezo romska problematika sem zasledila tudi dramatizacijo dogodkov. Kot je povedal novomeški župan: »Romska problematika v novomeški občini je dosegla takšno raven, da *ni več obvladljiva*. Dosedanja politika zgoščevanja in omejevanja naseljenosti Romov ni prinesla zadovoljivih rezultatov, težave na vseh področjih so *komaj obvladljive*« (Zgaga, 2006). Dramatizirali pa so tudi novinarji: »Krško občino na področju urejanja romske problematike čakajo še številne ovire. Potruditi pa se bodo morali tudi Romi sami, saj se bodo le tako lahko dvignili iz *brezna revščine* in življenja s socialno pomočjo« (Kerin, 2008a). Priljubljena je tudi besedna zveza romsko vprašanje: »Da je romsko vprašanje tako *pereče*, je zvečine posledica romske brezposelnosti, ki je tolikšna tudi zato, ker je izvrstno poskrbljeno za njihovo socialno varnost« (Dolenjski list, 2006b).

Na področju politike se je pisalo o sprejetju Romskega zakona, problemih z Romi v občinah na dolenskem in lokalnih volitvah. Prav tako kot v Vestniku, so tudi v teh člankih s politično vsebino Romi večinoma predstavljeni zgolj kot problem. To se odraža že v naslovih: »Za Rome nikogar nič ne briga!« (Dolenjski list, 2006o), »Beda Romov tudi zaradi neukosti« (Dolenjski list, 2008h), »Romi zaustavili razvoj cone?« (Dolenjski list, 2007a), »Bo počilo tudi pri Romih na Hudejah?« (Dolenjski list, 2007d), »Se lahko v Dobruški vasi ponovi Ambrus?« (Jakše Gazvoda, 2007b), »Mnogih se ne bo dalo legalizirati« (Dolenjski list, 2007č), »Legalizacije Žabjaka ne bodo dopustili« (Novak, 2008a), »Še ena finančna injekcija za romsko naselje« (Jakše Gazvoda, 2008b), »Občina dvignila roke nad Romi« (Dolenjski list, 2006k), »Izobrazba Romom ni vrednota« (Dolenjski list, 2006i), »Legalizacija v senci težav z izobraževanjem (Kerin, 2008a).

O njih se piše v povezavi s črnimi gradnjami, neurejeno komunalno infrastrukturo, neizobraženostjo in nepripravljenostjo do dela: »Neurejene so predvsem bivalne razmere, vodovod ima na Hudejah le nekaj romskih družin, nekateri pa so se nanj priključili ilegalno.

In ker med njimi prihaja do sporov zaradi neplačil, so jim lastniki vodo odklopili, Komunala pa ima za skoraj 16. 700 evrov neplačanih računov. Tudi električno imajo le nekaj družin, nekateri pa so si jo napeljali kar sami« (Dolenjski list, 2007d), »Urejanje bivanjskih razmer Romov je velik problem, saj je večina romskih naselij črna gradnja in brez ustrezne infrastrukture« (Dolenjski list, 2006m), »Največje težave so v na črno postavljenih naseljih na Belečniku in v Ručetni vasi, kjer Romi živijo v barakah in kamp prikolicah. Nimajo vode ne elektrike, ne odvažajo jim odpadkov. Žal pa kaže, da se bodo prvi poskusi, da bi se izvili iz te revščine, izjalovili« (Dolenjski list, 2008h). Romi pri tem niso prikazani kot žrtve, ki imajo otežene življenjske razmere, temveč kot tisti, ki ogrožajo večinsko prebivalstvo. »Resnična žrtve« nastale situacije smo »Mi«, kar pripomore k pozitivni samoreprezentaciji in negativni prezentaciji drugih. Krivdo za nastale dogodke ali dejanja se pogosto prenaša na Rome, ki so privilegirani (Erjavec, Hrvatina, Kelbl, 2000, 32). To kaže naslednja primera: »Pri njih ni problem legalizirati celotnega naselja, ki je zgrajen na črno in celo na tuji zemlji, pogosto na najboljših kmetijskih zemljiščih, tu pa je. Kdo je zdaj drugorazredni državljan?« (Dolenjski list, 2008i), »Okroglo mizo o Romih med pozitivno in negativno diskriminacijo je prejšnji teden pripravilo novomeško Društvo za razvijanje prostovoljnega dela, k temu pa jih je po besedah moderatorke Tine Cigler spodbudilo vse glasnejše večinsko mnenje, da so Romi privilegirani in imajo več pravic kot ostali državljani« (Dolenjski list, 2006f). Poleg tega so predstavljeni kot posamezniki, ki ne znajo poskrbeti zase in je potrebno sprejemati odločitve namesto njih: »Romi ne razpravljajo o varnosti. Nočejo razumeti, kaj je dobro zanje« (Dolenjski list, 2006r).

V več člankih se je pojavila tudi diskriminatorna besedna zveza romski rezervat oziroma geto, ki odlikava negativen in zaničevalen odnos občanov do romskega prebivalstva: »Legalizaciji pa zaradi (po njihovem) ustvarjanja prevelikega *romskega rezervata* nasprotujejo krajanje Bučne vasi« (Zgaga, 2008), »Mesojedec je zatrdil, da bodo z vsemi sredstvi preprečili sprejem takšnega dokumenta, ki le povečuje *romski rezervat* in krši vse dogovore iz leta 1984, ko je tedanje vodstvo KS Bučna vas dalo soglasje za ureditev romskega naselja Brezje z 42 hišami na območju nekdanjega smetišča« (Dolenjski list, 2008č), »Po besedah Romana Kapša, predsednika KS Prečna, kjer do zdaj Romi niso živeli, po novem pa bi jih bilo toliko kot prebivalcev krajevne skupnosti, pravkar nastajajo urbanistične podlage za ustanovitev *največjega romskega geta* pri nas. Smo za drugačno reševanje romske problematike, nikakor pa ne za *širitev rezervata*« (Novak, 2008a). V člankih je torej moč razbrati, da na dolenjskem

občani rome ne sprejemajo, trpeli bi jih zgolj na območju nekdanjega smetišča. Nestrpnost krajanov pa se izraža tudi z neposrednimi grožnjami romskemu prebivalstvu: »Krajanji so predlagali, naj na teh zemljiščih ostaneta le dva odstotka Romov, ostale naj preselijo. Romi bodo po njihovem mnenju vplivali na nižjo vrednost zemljišč. Škocjani pa so dejali, da se bo v Dobruški vasi ponovil Ambrus in da bodo Romom sami sporočili, naj se preselijo« (Dolenjski list, 2007a).

Krivda ali odgovornost za nastalo situacijo oziroma konflikt se v člankih pogosto prenese na tretjo stranko, večinoma na državo in njene institucije (Erjavec, Hrvatini in Kelbl 2000, 34). Kot v naslednjih primerih: »Žal obstoječa zakonodaja starše romskih otrok odvrča od vključevanja v vrtec, saj, če imajo otroka doma, dobijo za 20 odstotkov višji otroški dodatek, kar množično izkoriščajo« (Dolenjski list, 2006č), »Država mora vzpostaviti stanje, kot ga določajo sprejeti prostorsko-ureditveni akti in da občina ne bo širila romskih naselij zunaj teh načrtov« (Dolenjski list, 2006k), »Občine so državi očitale, da noče sodelovati pri reševanju romske problematike« (Dolenjski list, 2006n), »Romi bi morali hoditi v službo in pošiljati otroke v šolo. Za sedanje stanje pa je kriva država, ker Romom daje potuho« (Dolenjski list, 2006r), »Stroka, ki predlaga legalizacijo, le drži »štango« nesposobni državi in občini pri reševanju romske problematike« (Dolenjski list, 2008č), »Je pa za vse skupaj kriva država, ker z denarnimi podporami podpira nedelo, s tem pa se razrašča kriminal« (Dolenjski list, 2008f).

V primerjavi z Vestnikom (9,8 %), se je v Dolenjskem listu za dobrih 13 odstotkov več pisalo o Romih v povezavi s kriminalom (23 %). Le v treh od štirinajstih člankov, so bili Romi žrtve kaznivih dejanj ali obtoževanj. V ostalih pa so bili storilci tatvin, umorov in pretefov. Članek o zgodbi Denisa Pluta, ki so ga Romi pretepli na poti z njive domov (Dolenjski list, 2008f) temelji na Denisovih izjavah o dogodku. Denis pripoveduje, da so Romi na njegovem telesu razbili pet ali šest steklenic in ga z grlom steklenice tudi zabodli blizu srca. Novinar pa doda, da je do neljubega dogodka prišlo zgolj zato, ker se je Denis peljal »po delu proge, ki jo nekateri Romi s pridom izkoriščajo za sproščanje ventilčkov in dirkajo z avtomobili, kolikor jih je volja«. Članek je zaključen s poudarkom, da so storilci dejanja Romi iz romskega naselja Sovinek in so že stari znanci policije. Torej tudi v tem članku lahko zasledimo polno stereotipov o Romih, ki dirkajo z avtomobili, so agresivni in nasilni ter svoja kriminalna dejanja ponavljajo, saj so stari znanci policije.

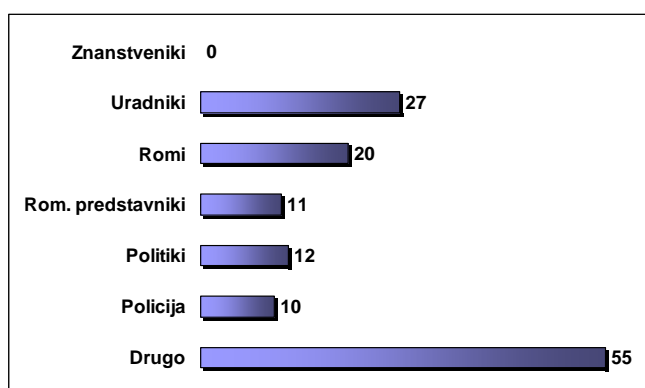
Največkrat pa so bili Romi predstavljeni kot vinjeni in agresivni uporabniki strelnega orožja: »V Kerinovem grmu je Rom pijan uporabljal strelno orožje in ogrožal druge, ob posredovanju policije pa je prišlo do napada na policista« (Jakše Gazvoda, 2008a). V člankih pa je poleg tega izpostavljeno splošno ogrožanje občanov in njihov strah pred Romi. V članku »Streljanja pri Romih skoraj ni več« (Dolenjski list, 2007f), občani izražajo bojazen pred izgredi. Bojijo se namreč ne le streljanja, temveč širšega spopada med Romi. Tako so tudi v članku »Romi s streljanjem praznovali rojstni dan« (Dolenjski list, 2006h), Romi z glasno glasbo in streljanjem motili ostale prebivalce pri nočnem počitku. Pri posredovanju policije pa so se tudi upirali.

Pogosto so omenjeni napeti odnosi med Romi, ki naj bi še stopnjevali njihovo pripravljenost za kriminalna dejanja. Kot v članku »Ruperč Vrh – nova tempirana bomba?« (Dolenjski list, 2008p): »A idila je le navidezna, po sredinem večernem sporu med Romi so namreč na površje priplavali dejanski odnosi v naselju: Romi, čeprav sosedje ali celo sorodniki, so med seboj sprti in le vprašanje časa je bilo, kdaj bodo takšni napeti odnosi prerasli v fizični obračun. Še več: nekateri najbolj črnogledi pravijo, da ni daleč trenutek, ko bo napeto ozračje med Romi zahtevalo kakšno smrtno žrtev«. Tako tudi v podnaslovu članka o poskusu umora v romskem naselju: »En Rom priprt, streljanje pa ponovno opozorilo na razprtije med samimi Romi« (Dolenjski list, 2006p).

Članek »Pleče in stegna porezali, trup pustili na njivi« (Jakše Gazvoda, 2007a) opisuje zgodbo o smrti konja, ki je bil ponoči umorjen na pašniku. Sporen je komentar njegovega lastnika, ki brez dokazov, za umor obtožuje Rome iz bližnje vasi: »Očitno so storilci, sumimo, da so bili na delu Romi iz Žabjaka, najprej prerezali pastirja, da so konje spravili na sosednji travnik, kjer je lepša trava. Tam pa so ga verjetno s sekiro tolkli po glavi. Še polno je krvavih sledi«. Novinarka je članek napisala zgolj na utemeljitvah Jožeta Turka, konjevega lastnika, za mnenje pa ni povprašala Romov v sosednjem naselju Žabjak.

Vendar to ni edini članek, ki nima uravnoteženega razmerja govorcev, ki naj bi bili vpleteni v dogajanje. Tudi v Dolenjskem listu sem analizirala razmerje med romskimi in neromskimi govorci.

GRAF 9.7 : Kdo govori o Romih v Dolenjskem listu?

Mnenja Romov in romskih predstavnikov so v Dolenjskem listu še manjkraj navedena kot v Vestniku. Razmerje med romskimi in neromskimi govorniki je namreč ena proti tri. Tudi v Dolenjskem listu je iz konteksta člankov razvidno, da so bili Romi pri dogodku prisotni, pa jih novinarji niso citirali oziroma vprašali za mnenje. Predvsem v člankih, ki so problematizirali romsko situacijo, so o njih debatirali in izražali mnenja drugi in ne Romi sami.

Štirje članki vsebujejo zgolj mnenja Romov, v trinajstih člankih so navedena stališča tako romskih kot neromskih predstavnikov, medtem ko se v štiriinštiridesetih člankih pojavljajo zgolj izjave neromske skupnosti. Torej je Dolenjski list pri poročanju o Romih in njihovem položaju zelo enostranski in neuravnotežen. Romi sami se le malokrat pojavljajo kot vir informacij, to pa pripomore tudi k utrjevanju negativnih podob o njih, saj nimajo možnosti, da bi jih spodbili.

Mediji tako z navajanjem implicitnih in eksplicitnih predsodkov, poimenovanjem in etiketiranjem, kategorizirajo in tipizirajo različne skupine. Temeljna funkcija socialne kategorizacije je konstruiranje večinske homogene etnične skupine in manjšinske etnične skupine. Analiza Dolenjskega lista kaže, da so novinarji pri svojem poročanju o Romih zelo pogosto izhajali iz predsodkov in jih s svojim pisanjem hkrati tudi utrjevali. V člankih so se namreč pojavljali prevladujoči trije tematski sklopi stereotipov, ki jih ima družba o Romih (Erjavec, Hrvat in Kelbl 2000, 20-22):

a) Romi so akterji negativno ovrednotenih dejanj, ki pomenijo grožnjo družbenemu redu.

Tako so Romi predstavljeni kot agresivni in nevarni storilci kaznivih dejanj, kar kažejo

naslednji primeri iz Dolenjskega lista: »Romi so z glasno glasbo in streljanjem motili ostale prebivalce pri nočnem počitku. Med posredovanjem policije pa so se upirali« (Dolenjski list, 2006h), »Z navedenimi kaznivimi dejanji pa se v prvi vrsti ukvarjajo Romi, ki zbirajo odpadne surovine, odvisniki od drog, a tudi ostali niso izključeni« (Kren, 2007), »Pred kratkim so v romskem naselju Brezje zopet zapeli strelji. Obstaja bojazen izgrediv, ne le streljanja, pač pa se bojijo širšega spopada med Romi« (Dolenjski list, 2007f), »V Kerinovem grmu je Rom pijan uporabljal strelno orožje in ogrožal druge, ob posredovanju policije pa je prišlo do napada na policista« (Jakše Gazvoda, 2008a), »Pred časom se je zgodilo, da so večji romski otroci zastraševali učence prve triade na straniščih, jim grozili, jih zapirali v stranišča in jim prepovedali o tem govoriti, saj naj bi jim sicer storili še kaj hujšega. Podobna zastraševanja doživljajo tudi učitelji in drugi šolski delavci. Romski učenci so jim grozili, da jim bodo uničili avtomobile, da bodo v šolo poslali svoje starejše brate... Policija je že obravnavala fizičen napad učenca na učitelja« (Kerin, 2008a), »A prav udarcev s pestmi, pločevinkami in steklenicami, ki so jih Romi celo razbili na njegovem telesu, je bil deležen 23-letni Denis Plut iz Rožnega Dola« (Dolenjski list, 2008f), »Kaj Romi nismo ljudje? pravijo v sporočilu in celo grozijo, da če se stvari ne uredi, bodo zadeve vzeli v svoje roke. Napovedujejo zaporo ceste, metanje kamenja v hitre voznike, za občinski praznik pa proteste« (Dolenjski list, 2008j), »Romi, čeprav sosedje ali celo sorodniki, so med seboj sprti in le vprašanje časa je bilo, kdaj bodo takšni napeti odnosi prerasli v fizični obračun (Dolenjski list, 2008p).

b) Romi ogrožajo naše družbeno – ekonomske interese, so grožnja ekonomskemu redu. So nedelavni in leni ter živijo od socialne pomoči. V Dolenjskem listu sem našla naslednje primere: »Da je romsko vprašanje tako pereče, je zvečine posledica romske brezposelnosti, ki je tolikšna tudi zato, ker je izvrstno poskrbljeno za njihovo socialno varnost« (Dolenjski list, 2006b), »Vendar starši v naselju Brezje svojih otrok v vrtec ne vpisujejo zaradi potrebe po varstvu, ker so vsi brezposelni, ampak zaradi določil pogodbe o prejemanju denarne socialne pomoči, po kateri so dolžni otroka vključiti v vrtec s petim letom, kar je prepozno« (Dolenjski list, 2006č), »Žal obstoječa zakonodaja starše romskih otrok odvrča od vključevanja v vrtec, saj, če imajo otroka doma, dobijo za 20 odstotkov višji otroški dodatek, kar množično izkoriščajo« (Dolenjski list, 2006č), »Prvi podatki kažejo, da so Romi večinoma neizobraženi, nepismeni in funkcionalno nepismeni in zato za delodajalce nezanimivi – več kot 90 odstotkov jih je brezposelnih. Kar 60 odstotkov jih je izjavilo, da dela sploh ne iščejo in da so

zadovoljni s svojim položajem« (Dolenjski list, 2006l), »Med učenci prevladujejo Romi. Z obiskovanjem pouka je po pogodbah pogojeno tudi prejemanje socialne pomoči in njihov status brezposelne osebe« (Dolenjski list, 2006r), »Zanj se bodo morali poleg odgovornih v občini potruditi tudi Romi sami, saj se bodo le tako lahko dvignili iz brezna revščine in življenja s socialno pomočjo« (Kerin, 2008a), »Socialne delavke opažajo tudi, da Romi precej neracionalno porabljajo denar. Zato jim pogosto namesto denarja izročijo socialno pomoč v obliki naročilnic za prehrano, obleko in obutev. Vendar pa se dogaja, da Romi potem kupijo dobrine za druge ter na ta način odplačujejo dolgove. A to povzroča še večje obubožanje romskih družin« (Dolenjski list, 2008h), »A, če so Romi po eni strani velikokrat nezaželena delovna sila, je po drugi strani tudi precej takšnih, ki so, kljub temu da so mladi, zdravi in za delo sposobni, le evidenčno prijavljeni na Uradu za delo, da lahko prejemajo visoke socialne pomoči« (Dolenjski list, 2008h).

c) Romi imajo drugačno kulturo, mentaliteto in obnašanje, ki niso v skladu z normami večinskega prebivalstva – so grožnja našemu kulturnemu redu. Romi se od večinskega prebivalstva razlikujejo po videzu, izobraženosti, obnašanju in vrednotah: »Drugačni so, to se včasih odraža tudi v medijih« (Dolenjski list, 2007c), »... razlaga Milan, ki mu na pogled, po govorici in razgledanosti ni prisoditi tega, da je Rom« (Jakše Gazvoda, 2007b), »... se bodo počasi začeli izenačevati z našimi ostalimi občani« (Dolenjski list, 2006d), »Izobrazba jim namreč ni vrednota, zato le redko kateri Rom dokonča osnovno šolo« (Dolenjski list, 2006i), »Pri Romih je problem, ker pri njih izobraževanje ni vrednota« (Kerin, 2008a), »Zaradi neurejene kanalizacije - voda in straniščne odplake se prelivajo kar po površini, večina Romov pa opravlja svoje potrebe kar v bližnjem gozdu - obstaja velika nevarnost nalezljivih bolezni (Dolenjski list, 2007d), »Velik problem predstavlja tudi velika količina kovinskih odpadkov, ki jih kopičijo ob lokalni cesti in na travnikih ter so namenjene za nadaljno prodajo« (Dolenjski list, 2007d), »Denar pa bo verjetno porabljen za nakup degradiranih zemljišč ob naselju, ki so jih Romi že vzeli za svoje, saj na njih pasejo konje, se igrajo, parkirajo, odlagajo odpadke« (Jakše Gazvoda, 2008b).

Vendar se tudi v Dolenjskem listu o Romih ni pisalo zgolj negativno, saj so v nekaterih člankih, sogovorniki pozivali k strpnosti in spoštovanju romske populacije in kulture. V članku »Bodo Romi odkupovali zemljišča« (Dolenjski list, 2006m), je vodja Oddelka za gospodarsko infrastrukturo na krški občini o prodaji parcel povedal: »Razlik med Romi in ostalimi občani

ne smemo delati«. Prav tako je v članku o gradnji nove industrijske cone v občini Škocjan (Dolenjski list, 2007a), direktor Občinske uprave Občine Škocjan, Janez Levičar, poudaril, da se zaradi romskega nakupa parcel ne bo zmanjšalo zanimanja zanjo, kot so trdili krajan. Po njegovem mnenju, prebivalcev ne gre ločevati po barvi kože in takšni ali drugačni pripadnosti, saj so tu vmes le predsodki ljudi. V članku »Klima se za Rome izboljšuje« (Dolenjski list, 2006d), je po mnenju direktorja Urada za narodnosti RS Janeza Obreze, najvažneje, naučiti se prisluhniti drug drugemu in si prizadevati za ohranjanje romske identitete. Temu se je pridružil tudi Dušan Mežnarič z Občine Trebnje, ki je poudaril, da je nujno potrebno izboljšati romski položaj, saj so Romi del njihovega prostora. Tudi v članku o romski prireditvi (Dolenjski list, 2006j), je poudarek na zbliževanju romske in neromske kulture. Kot je povedala predstavnica Društva za razvijanje preventivnega in prostovoljnega dela Ljubljana: »Prireditev pomeni približevanje večine manjšini in manjšine večini. Torej ne gre zgolj za prilagajanje Romov, za njihovo izginjanje, ampak za to, da se jim prizna prostor med nami«. Tudi ravnatelj osnovne šole Leskovec, kjer je prireditev potekala, je izpostavil večje število neromskih staršev na prireditvi in tako korak naprej v odnosih med Romi in drugimi prebivalci ter s tem povečanje zanimanja za romsko kulturo.

K boljšemu razumevanju romske kulture in razbijanju negativnih stereotipov o njih pa so pomembni članki o vsakdanjem življenju Romov, njihovih navadah in vključevanju v družbo. Nekaj naslovov takšnih člankov: »Srebrna klapa za brata in sestro« (Kerin, 2008b), »Manjkajo le, kadar se grejo kopat« (Dolenjski list, 2007i), »Rome povabili v knjižnico« (Dolenjski list, 2007g), »Mladi Romi posneli filme« (Dolenjski list, 2007j), »Šola k Romkinjam tudi na dom« (Dolenjski list, 2006r). V teh člankih so Romi obravnavani na nekoliko drugačen, bolj pozitiven način. Predstavljene so njihove dejavnosti in dosežki na področju izobraževanja in kulture, življenje v romskih naseljih, izpostavljeni pa so tudi otroci, ki so zelo aktivni pri različnih projektih. Tako tudi Sebastjan in Katarina Brajdič, ki sta skupaj posnela film o življenju Romov v domačem naselju in zanj prejela srebrno klapo. »Idejo za film sva dobila oba s sestro. Tema mojega naslednjega filma pa bo verjetno povezana s šolo« (Kerin, 2008b), je pojasnil Sebastjan. Članki s takšno vsebino so pogosteje individualizirani, kot tisti o političnih ali kriminalnih temah. Pojavljanje konkretnih posameznikov romske skupnosti pa je za njih pomembno, saj se tako bralci lažje poistovetijo z njimi in podvomijo v negativno podobo, ki o njih vlada v družbi.

V članku o Romih na Hudejnah (Ambrožič, 2008) o svojem življenju pripovedujeta zakonca Hočevnar: »Ljudje so v tej vasici veliko bolj povezani kot drugje, kjer jim je čas gospodar. Veliko se pogovarjamo, čeprav je res tudi to, da je življenje tukaj veliko bolj skromno. Tu so pomembnejše druge vrednote – družina, druženje, radi se poveselimo. Tudi zvečer, ko se veliko družin zasidra pred televizorji, se mi s sosedi pogovarjamo ob ognju«. Kot še pojasnita Hočevnarjeva, otrokom v romski kulturi posvečajo zelo veliko pozornosti, že na krstni dan je prava veselica, starši so večji del otroštva neprestano z njimi, zato se tudi toliko težje ločijo, ko je treba v šolo. Na koncu pa Matija Hočevnar še zavrača razširjen stereotip o Romih: »Včasih je bilo v tem naselju več otrok, takrat nam nihče ni dajal nobene podpore, tako da očitki, da imamo Romi otroke samo zaradi otroških dodatkov, ne držijo«.

Svoj položaj in otežene življenjske razmere zaradi negativnega odnosa soobčanov, sta imela priložnost opisati zakonca Novak, ki sta se nekoč pisala Brajdič, vendar sta zaradi priimka povsod imela težave. Milan Novak je takole opisal svoje izkušnje: »Napisal sem preko 100 prošenj za službo, opravil preko 30 razgovorov pri delodajalcih. Celo za službo sem se že dogovoril, a ko so izvedeli, da imajo opravka z Romom, me niso vzeli« (Jakše Gazvoda, 2007b). Tudi pri nakupu parcele je naletel na nestrpnost: »Pred šestimi leti sem že sklenil kupčijo za parcelo v bližini Praperč, polovico denarja sem dal, ko pa so prišli prijatelji Romi, ki so mi pomagali planirati parcelo, je kupec odstopil od pogodbe. Zaradi pritiskov drugih krajanov, ki so videli, da bodo za soseda dobili Roma«. Vendar v tem članku, ki navidezno prikazuje romsko plat zgodbe in neprimerno diskriminacijo od sokrajanov, pa se novinarka sama poslužuje diskriminatornih izjav: »Milan, ki mu na pogled, po govorici in razgledanosti ni prisoditi tega, da je Rom«. Torej tudi ona izpostavlja drugačnost Romov, ki se po videzu, govorici in razgledanosti razlikujejo od »nas«.

Fotografije ob analiziranih člankih v Dolenjskem listu ne prinašajo nobenih posebnosti. Največkrat prikazujejo sogovornike okroglih miz ali intervjujev ter opisane dogodke. Nekaj je fotografij romskih naselij in družin. Članki ob svetovnem dnevu Romov pa so večinoma opremljeni s fotografijami značilnih romskih plesalk v krilih, z rutami in zvončki.

9.5.1 Ključne ugotovitve analize Dolenjskega lista

V analiziranem obdobju je torej Dolenjski list v zvezi z Romi večinoma poročal o politiki oziroma njihovi situaciji po dolenjskih občinah in kriminalu, manj pa se je poročalo o vsakdanjem življenju romske skupnosti. V poročanju je še vedno mogoče zaznati negativen odnos do Romov, saj se v člankih še vedno večinoma pojavljajo kot akterji negativnih in kriminalnih dejanj, ki povzročajo težave in ogrožajo večinsko prebivalstvo ter red v družbi. Tako kot v Vestniku je tudi v Dolenjskem listu močno prisotna delitev na »nas« in »njih«, ki se od ostalega prebivalstva razlikujejo po obnašanju, navadah, videzu, izobrazbi in delavnosti. Za svoje težave, specifičen položaj in bivalne razmere, pa so krivi sami, saj so leni, nedelavni, živijo od socialne pomoči in izkoriščajo državo. Še bolj kot v Vestniku, je v Dolenjskem listu poudarjena povezava med Romi in problemi. Tudi razmerje med romskimi in neromskimi govorci je zelo neuravnoteženo, saj se v besedilih Romi le redko pojavljajo kot sogovorniki ali viri informacij in tako so prepogosto predstavljena zgolj stališča večinske populacije. Sicer se Romi v redkih primerih pojavljajo tudi kot konkretni posamezniki in je predstavljena tudi njihova plat zgodbe, vendar pa še vedno premalokrat, da bi lahko razbili negativne stereotipe o sebi. Tudi nevtralnno poročanje o Romih, ki ni povezano s problemi, je zelo redko, tako da so v njihovi reprezentaciji stereotipizacije in diskriminacije, poudarjanje njihove drugačnosti in deviantnosti še vedno pogoste.

9.6 Poročanje Gorenjskega glasu o Sintih

V Gorenjskem glasu smo v analiziranem obdobju zasledili zgolj en članek v zvezi s Sinti. Tako redko poročanje o njih lahko povežemo z relativno majhnim številom na gorenjskem živečih Sintov, saj jih tam prebiva zgolj okrog 150. Članek z naslovom »Končno tudi spomenik Sintom« (Ahačič, 2008), opisuje odkritje spomenika Sintom, žrtvam fašističnega nasilja. Tajnik združenja Sintov, Rinaldo Diricchardi – Muzga, je ob odkritju izjavil: »Ko smo se slovenski Sinti pred štirimi leti organizirali v združenje, smo si postavili štiri cilje: urediti svoj pravni status, ustanoviti kulturno središče, pripraviti zbornik in dokumentarni film o Sintih ter postaviti spominsko znamenje Sintom, žrtvam nacističnega nasilja«. Poleg njega je v članku omenjen tudi Zmago Jelinčič, ki je bil prisoten ob dogodku. Gospod Diricchardi – Muzga je o njem povedal: »Poslanec Jelinčič, na katerega smo se obrnili po pomoč pri uresničevanju svojih ciljev, nas je podprl in poudaril, da so Sinti integralen del slovenskega naroda«. V članku je tudi predstavljena situacija gorenjskih Sintov med drugo svetovno vojno, ko jih je približno petsto doživelo genocid ali eksodus v Srbijo. Po koncu druge svetovne vojne pa se je na Gorenjsko vrnilo le še nekaj sintskih družin.

Članek je opremljen s fotografijo spomenika, ki s krogom predstavlja svet, po katerem so se raztepli Sinti, konj v njem pa sredstvo, s katerim so potovali. Ob spomeniku svečano stojijo Jelinčič, nekaj članov slovenske vojske s slovenskimi zastavami in ostali obiskovalci prireditve. Fotografija odraža spoštljiv odnos vseh prisotnih do Sintov in do odkritja njihovega spomenika.

9.6.1 Ključne ugotovitve analize Gorenjskega glasu

Kljub temu, da je na voljo zgolj en članek o Sintih, lahko iz njega sklepam, da razlika med poročanjem o Romih in Sintih obstaja, saj so slednji popolnoma drugače obravnavani. V članku je poudarjeno, da so se med drugo svetovno vojno borili na strani Slovenije. Predvsem pa izstopa izjava Zmaga Jelinčiča, da so Sinti integralen del slovenskega naroda, saj je iz nje razvidno, da Sinte diferencira od Romov. Splošno znano je Jelinčičevo mnenje o Romih, ki jih sam poimenuje zgolj Cigani, in jim ne priznava niti mesta v slovenski družbi niti statusa narodne manjšine, medtem ko so Sinti zanj integralen del slovenskega naroda.

Sklepam, da se o Sintih tako malo poroča tudi zato, ker so že zelo vključeni v večinsko družbo, veliko je tudi mešanih zakonov. Ker so tako integrirani, »nam« tudi ne povzročajo težav, o katerih bi poročali, saj so sprejeti kot del družbe in jih mediji ne izpostavljajo.

10 SKLEP

Medijsko reprezentacijo Romov v slovenskih lokalnih časnikih smo analizirali izhajajoč iz trditve, da so za večino občinstva množični mediji glavni konstruktor predstav in stališč. Sprejemniki medijskih vsebin so sicer aktivni in do določene stopnje neodvisni pri ustvarjanju svojega mnenja, kljub temu pa je, predvsem na področju etničnih manjšin, opazen in ključen vpliv množičnih medijev, saj so pogosto prav mediji glavni vir informacij o etničnih manjšinah (van Dijk 2000, 36).

V naši analizi smo poskušali ugotoviti, kako in kdaj Romi stopajo v medijski prostor in kakšno predstavo mediji o njih ustvarjajo. Ugotovili smo, da se o Romih še vedno dostikrat poroča v povezavi z negativnimi dogodki in konflikti. V člankih se pogosto pojavljajo kot akterji kriminalnih dejanj ali pa povzročajo težave večinskemu prebivalstvu. Izhodišče so torej velikokrat problemi, kar nakazuje tudi pogosto uporabljena fraza romska problematika. Izpostavljene so njihove neurejene bivalne razmere, nizka izobrazba in nedelavnost ter nagnjenost h kriminalnim dejanjem. Še vedno so prisotne diskvalifikacije, stereotipizacije in trditve, da so Romi drugačni od nas. Svojo prvo hipotezo, da se o Romih večinoma piše v povezavi s kriminalom in konflikti, pa lahko kljub temu le delno potrdimo. V Vestniku se namreč pogosto piše tudi o vsakdanjem življenju Romov, o njihovih športnih aktivnostih, tradicionalni medicini, razstavah, literaturi in veri ter prireditvah ob svetovnem dnevu Romov. V teh člankih je poudarjeno vzajemno razumevanje romske in neromske populacije ter odprava obstoječih stereotipov o Romih, ki vladajo v družbi. Tudi v Dolenjskem listu smo, sicer manj kot v Vestniku, zasledili članke, v katerih so bili Romi obravnavani na nekoliko drugačen, bolj pozitiven način. V njih so novinarji predstavili romske dejavnosti in dosežke na področju izobraževanja in kulture ter življenje romskih družin. S tem pa so se začele pojavljati določene spremembe v načinu obravnave Romov, drugačni pogledi in razmišljanja. V ospredje so začeli stopati kot konkretni posamezniki in niso več obravnavani zgolj kot del romske skupnosti. Takšni članki lahko pripomorejo k boljšemu razumevanju romske kulture in s tem k lažjemu vključevanju Romov v večinsko družbo. Torej kljub temu, da so Romi v medijih še vedno pogosto negativno ovrednoteni, pa se poročanje o njih počasi spreminja. V člankih so se začeli pojavljati tudi kot igralci nogometa, pisatelji knjig, glasbeniki, razstavljalci fotografij, snemalci filmov in tako dalje. Poleg tega se v člankih vse pogosteje

izpostavlja tudi medsebojno spoštovanje med Romi in Neromi ter zavračanje njihove diskriminacije.

Odnos med večinskim prebivalstvom in Romi naj bi se po naših predvidevanjih odražal tudi v medijih, saj naj bi bila medijska percepcija Romov odvisna od kulturnega konteksta in družbenega odnosa, v katerem sta večinsko in manjšinsko prebivalstvo določene regije. Hipotezo, da je tisk v Prekmurju, zaradi bolj urejenega položaja Romov v družbi, bolj nevtralen kot tisk na Dolenjskem, lahko potrdimo. V poročanju o Romih med časnikoma Vestnik in Dolenjski list je bilo namreč mogoče zaznati velike razlike. Še bolj kot v Vestniku, je v Dolenjskem listu poudarjena povezava med Romi in problemi. Frazo romska problematika smo v Dolenjskem listu v primerjavi z Vestnikom, zasledili relativno večkrat, glede na število člankov z romsko vsebino. V analiziranem obdobju se je v Dolenjskem listu o Romih tudi za dobrih 13 odstotkov več pisalo v povezavi s kriminalom in za deset odstotkov manj o vsakdanjem življenju. Poleg tega je bila v Vestniku bolj pogosto predstavljena romska kultura in izpostavljeno aktivno sodelovanje med Romi in večinsko družbo. Področje politike in svetovnega dneva Romov sta oba časnika pokrila enakovredno, čeprav je bilo v Dolenjskem listu v političnih člankih mogoče zaznati bolj negativen odnos do Romov kot v člankih s politično vsebino v Vestniku. V večjih člankih Dolenjskega lista se je naprimer pojavila diskriminatorna besedna zveza romski rezervat oziroma geto, ki so jo uporabljali predvsem predstavniki krajevnih skupnosti. Odslikava negativen in zaničevalen odnos občanov do romske skupnosti. Nestrpnost krajanov na Dolenjskem se je v člankih izražala tudi z neposrednimi grožnjami romskemu prebivalstvu. Poleg tega je bilo v Dolenjskem listu omenjeno tudi splošno ogrožanje občanov in strah pred Romi. Tega v Vestniku nismo zasledili, zato lahko sklepamo, da so, zaradi boljše integracije Romov v večinsko družbo v Prekmurju in bolj pozitivnega odnosa občanov do njih, v medijih obravnavani na bolj enakovreden in nevtralen način. Medijske reprezentacije Sintov na Gorenjskem nismo mogli podrobno analizirati, saj smo v Gorenjskem glasu zasledili zgolj en članek v povezavi s Sinti. Vendar lahko tudi iz tako redkega poročanja o Sintih sklepamo na njihov položaj v družbi, saj ga lahko povežemo z relativno majhnim številom na gorenjskem živečih Sintov in pa z visoko stopnjo njihove integracije v družbo, zaradi katere niso posebej izpostavljeni.

Preveriti smo želeli tudi, koliko se Romi sami pojavljajo v medijih oziroma do katere mere jim ti to omogočajo. Našo tretjo hipotezo, da so Romi največkrat izključeni iz poročanja o

sebi, lahko tudi potrdimo, saj je bilo razmerje med romskimi in neromskimi govorniki v Vestniku ena proti dve, v Dolenjskem listu pa kar ena proti tri. Lahko torej trdimo, da se v medijskem poročanju o Romih še vedno slišijo pretežno glasovi tistih, ki niso del romske skupnosti. Predvsem v člankih, ki so problematizirali romsko situacijo, so o njih debatirali in izražali mnenja drugi.

Romi se torej zelo redko pojavljajo kot vir informacij, četudi jih tema neposredno zadeva in je iz konteksta članka razvidno, da so bili pri dogodku prisotni in s tem dosegljivi za izjave. Poročanje o njih in njihovem položaju je zato zelo enostransko in neuravnoteženo, torej lahko trdimo, da so Romi komunikacijsko še vedno izrazito deprivilegirani in izključeni in oblikovanja medijske agende.

Na koncu velja poudariti, da gre pri medijski reprezentaciji Romov za obojestranski proces. Kot smo ugotovili, se odnos do Romov v slovenskih regijah odraža v medijih, obenem pa mediji s svojim poročanjem sooblikujejo odnos in mišljenje ljudi do Romov. Z bolj nevtralnimi pristopom in zavračanjem stereotipov lahko pripomorejo k boljšemu poznavanju romske kulture in k bolj pozitivni podobi Romov v družbi, s tem pa hkrati vplivajo na lažjo integracijo Romov v družbo in na njihov položaj med večinskim prebivalstvom. Vendar pri obravnavanju vpliva medijskih reprezentacij ne smemo zanemariti dejstva, da smo uporabniki medijskih vsebin sami odgovorni za njihovo interpretacijo. Kot pravi Hall (1993, 72), mediji v nas kljub vsemu ne morejo vpisati in vtisniti pomenov in razlag, saj nismo mentalne tabulae rasae.

11 LITERATURA

- Ahačič, Marjana. 2008. Končno tudi spomenik Sintom. *Gorenjski glas*, (24. september).
- Ambrožič, Janja. 2008. Za mnoge je Vida še vedno čudakinja. *Dolenjski list*, (25. september).
- Autor, Sabina in Roman Kuhar. 2005. *Če ne boš priden, te bomo dali Slovincem: Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Bedek, Andrej. 2007a. »Pridite, Cigani, danes je vaš usodni dan«. *Vestnik*, (13. september).
- --- 2007b. S podkupovanjem do županskega prestola?. *Vestnik*, (27. september).
- --- 2008a. Ni denarja, ni varnostnika. *Vestnik*, (3. april).
- --- 2008b. Na Pušči z udarcem vzgojiteljico po glavi. *Vestnik*, (11. september).
- Berger, Peter in Thomas Luckmann. 1988. *Družbena konstrukcija realnosti*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Branston, Gill in Roy Stafford. 2003. *The media students book*. London, New York: Routledge.
- Brizani-Traja, Imer. 2000. *Le ostanite Romi gredo*. Celovec: Mohorjeva družba.
- Center za raziskovanje javnega mnenja. *Vsebine anket SJM 1968-2009*. Dostopno prek: <http://www.cjm.si/edokumenti> (10. marec 2009).
- De Fleur, Melvin L. in Sandra Ball-Rokeach. 1988. *Theories of Mass Communication*. New York: Longman.
- Dijk, van Teun. 1991. *Racism and the press*. London, New York: Routledge.
- --- 2000. *New(s) racism: a discourse analytical approach*. Buckingham: Open University press.
- *Dolenjski list*. 2006a. Romi bodo še lahko delali, (2. februar).
- --- 2006b. Rome je treba zaposliti, (2. februar).
- --- 2006c. Dobrodošel most med šolo in Romi, (9. februar).
- --- 2006č. Pikapolonica zrela za rušenje, (9. februar).
- --- 2006d. Klima se za Rome izboljšuje, (6. april).
- --- 2006e. Počastili svetovni dan Romov, (13. april).
- --- 2006f. Težave izhajajo iz pravic, ki gredo vsem, (13. april).
- --- 2006g. Romi med tradicijo in pričakovanji, (13. april).

- --- 2006h. Romi s streljanjem praznovali rojstni dan, (20. april).
- --- 2006i. Izobrazba Romom ni vrednota, (20. april).
- --- 2006j. O prazniku v dveh jezikih, (20. april).
- --- 2006k. Občina dvignila roke nad Romi, (26. april).
- --- 2006l. Izobrazba prava pot do zaposlitve, (26. april).
- --- 2006m. Bodo Romi odkupovali zemljišča?, (6. julij).
- --- 2006n. Romskega zakona nočejo niti Romi, (13. julij).
- --- 2006o. Za Rome nikogar nič ne briga, (13. julij).
- --- 2006p. Poskus umora v romskem naselju, (14. september).
- --- 2006r. Šola k Romkinjam na dom, (21. september).
- --- 2007a. Romi zaustavili razvoj cone?, (9. februar).
- --- 2007b. Zaradi pripora zahteva odškodnino, (15. februar).
- --- 2007c. Včasih napihnjeno o Romih, (5. april).
- --- 2007č. Mnogih se ne bo dalo legalizirati, (5. april).
- --- 2007d. Bo počilo tudi pri Romih na Hudejah?, (12. april).
- --- 2007e. V Črnomlju obeležili svetovni dan Romov, (12. april).
- --- 2007f. Streljanja pri Romih skoraj ni več, (5. julij).
- --- 2007g. Rome povabili v knjižnico, (5. julij).
- --- 2007h. Romom za boljši jutri, (5. julij).
- --- 2007i. Manjkajo le, kadar se grejo kopat, (26. julij).
- --- 2007j. Mladi Romi posneli filme, (27. september).
- --- 2008a. Romi brez kandidata za svetnika, (3. april).
- --- 2008b. Problemi z ravno streho, (3. april).
- --- 2008c. Ob svetovnem dnevu Romov, (10. april).
- --- 2008č. Občina predlaga legalizacijo Žabjaka, (10. april).
- --- 2008d. Najprej hotela stanovanje, sedaj že parcelo, (17. april).
- --- 2008e. Dolenjsko društvo izstopilo iz Zveze Romov, (24. april).
- --- 2008f. Nad Denisa s pestmi in steklenicami, (3. julij).
- --- 2008g. »Hočemo županovo zagotovilo!«, (3. julij).
- --- 2008h. Beda Romov tudi zaradi neukosti, (17. julij).
- --- 2008i. Romski stari novi svetnik, (24. julij).
- --- 2008j. Hočejo izpolnitev obljub, (24. julij).
- --- 2008k. Bombaši še tretjič na okrožno sodišče, (31. julij).

- --- 2008l. Kdo bo potem skrbel za košenice?, (31. julij).
- --- 2008m. Odkup ali najemnina, (4. september).
- --- 2008n. Vsako leto za en razred otrok manj, (4. september).
- --- 2008o. Tribune o Romih ni bilo, (11. september).
- --- 2008p. Ruperč Vrh – nova tempirana bomba?, (11. september).
- --- 2008r. Dveletno izkoriščanje in mučenje ali pomoč?, (25. september).
- Erjavec, Karmen. 1998. *Koraki do kakovostnega novinarskega prispevka*. Ljubljana: Jutro.
- Erjavec, Karmen in Zala Volčič. 1999. *Odraščanje z mediji*. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine.
- Erjavec, Karmen, Sandra Bašić-Hrvatini in Barbara Kelbl. 2000. *Mi o Romih*. Ljubljana: Open Society Institute.
- Erjavec, Karmen in Melita Poler Kovačič. 2007. *Kritična diskurzivna analiza novinarskih pripisov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Evropska komisija za boj proti rasizmu in nestrpnosti. 2007. *Tretje poročilo o Sloveniji*. Dostopno prek: http://www.coe.si/sl/dokumenti_in_publicacije/dokumenti_v_slovenscini/#10380 (3. oktober 2008).
- Fairclough, Norman. 1995. *Critical discourse analysis: the critical study of language*. Harlow: Longman.
- --- 2003. *Analyzing discourse: Textual analysis for social research*. London: Routledge.
- Fiske, John. 2005. *Uvod v komunikacijske študije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Foucault, Michel. 1991. *Vednost – oblast – subjekt*. Ljubljana: Krt.
- --- 2001. *Arheologija vednosti*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Fujs, Dejan. 2007. Zapis v genih ni dovolj. *Vestnik*, (26. april).
- Gabor, Jože. 2008. Možnosti in ovire dobrega medkulturnega dialoga. *Vestnik*, (17. april).
- Graj, Jože. 2007. (Ne)avtohtonost, »črna« naselja ... *Vestnik*, (22. februar).
- Genov, Nikolai. 2008. *Interethnic integration in five European societies*. Hamburg: Krämer.

- Hall, Stuart. 1993. Deviance, politics and the media. V *The lesbian and gay studies reader*, ur. Henry Abelove, Michele Aina Barale in David M. Halperin, 62-90. New York, London: Routledge.
- --- 2003. *Representation: cultural representations and signifying practice*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- --- 2004. Delo reprezentacije. V *Medijska kultura. Kako brati medijske tekste*, ur. Breda Luthar, Vida Zei in Hanno Hardt, 33-96. Ljubljana: Študentska založba.
- Hanonina, Ksenja. 2004. Krivica posploševanja. Kdo so Sinti, kaj hočejo v Sloveniji in kako jim to uspeva. *Mladina*. Dostopno prek: http://www.mladina.si/teknik/200445/clanek/nar--manjsine-ksenja_hanonina (8. december 2008).
- Haralambos, Michael in Martin Holborn. 2001. *Sociologija. Teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.
- Harff, Barbara in Ted Robert Gurr. 2004. *Ethnic conflict in world politics*. Oxford: Westview Press.
- *Informacijski urad Sveta Evrope Republike Slovenije*. Dostopno prek: <http://www.coe.si/sl/> (5. oktober 2008).
- Jakše Gazvoda, Tanja. 2006. Praznik in Revinšek želita čimprej na sodišče. *Dolenjski list*, (16. februar).
- --- 2007a. Pleče in stegna porezali, trup pustili na njivi. *Dolenjski list*, (13. september).
- --- 2007b. Se lahko v Dobruški vasi ponovi Ambrus?. *Dolenjski list*, (20. september).
- --- 2008a. V Posavju spet vse več gozdnih tatvin. *Dolenjski list*, (3. april).
- --- 2008b. Še ena finančna injekcija za romsko naselje. *Dolenjski list*, (18. september).
- Jaschke, Hans-Gerd. 1992. *Fremdenfeindlichkeit, Rechtsextremismus und das Fernsehen*. Frankfurt: Institut für Sozialforschung.
- Jezernik, Božidar. 2006. *Zakaj pri nas žive Cigani in ne Romi*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Jogan, Maca. 2002. Žalitev v množičnih medijih kot individualni in družbeni konstrukt. V *Razžalitve v tiskanih medijih*, ur. Tomo Korošec, 109-120. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Johnson-Cartee, Karen S. 2005. *News narratives and news framing: constructing political reality*. Lanham: Rowman & Littlefield.

- Katz, Elihu in Tamas Szecskö. 1998. *Mass media and social change*. London: International Sociological Association.
- *Kazenski zakonik Republike Slovenije*. (KZ-UPB1). Ur. l. RS 95/2004. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlurid=20044208> (18. september 2008).
- Kerin, Anja. 2008a. Legalizacija v senci težav z izobraževanjem. *Dolenjski list*, (3. april).
- --- 2008b. Srebrna klapa za brata in sestro. *Dolenjski list*, (17. april).
- Kleibencetl, Janko. 2004. *Del tuha, romski pozdrav*. Murska Sobota: Podjetje za promocijo kulture.
- Klopčič, Vera. 1999. *Poti za izboljšanje položaja Romov v srednji in vzhodni Evropi*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- --- 2002. *Evropa, Slovenija in Romi*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Kogovšek, Neža in Brankica Petkovič. 2007. *O diskriminaciji: priročnik za novinarke in novinarje*. Ljubljana: Mirovni inštitut in Inštitut za sodobne družbene in politične študije.
- Köleš, Tomo. 2008. Kdaj bo zasvetila umetna luč?. *Vestnik*, (10. julij).
- Komac, Miran. 1991. *Romi na slovenskem*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- --- 2002. *Varstvo manjšin*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Komac, Miran, Mojca Medvešek in Petra Roter. 2007. *Pa mi vi povejte kaj sem!!!?*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Košir, Manca. 2003. *Surovi čas medijev*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kranjec, Petra. 2008. Nove možnosti za zaposlitev. *Vestnik*, (14. februar).
- Kren, Mojca. 2006. Napovedujejo nenapovedane proteste. *Dolenjski list*, (21. september).
- --- 2007. Barvne kovine še tarča nepridipravov. *Dolenjski list*, (22. februar).
- Kuhar, Roman. 2003. *Medijske podobe homoseksualnosti*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- --- 2007. *Manjšine v medijih, statistična in diskurzivna analiza*. Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/media4citizens/studija/kuhar.pdf> (25. november 2008).
- Lazarsfeld, Paul in Robert Merton. 1999. Množično sporočanje, popularni okus in organizirano družbeno delovanje. V *Komunikološka hrestomatija 2*, ur. Slavko Splichal, 23-40. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Lemert, James B. 1981. *Does mass communication change public opinion after all?* Chicago: Nelson-Hall.
- Leskošek, Vesna. 2005. *Mi in oni*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Lippmann, Walter. 1999. *Javno mnenje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Lowery, Shearon A. in Melvin L. DeFleur. 1995. *Milestones in Mass Communication Research*. New York: Longman.
- Lukač, Helga in Romeo Varga. 2007. *Kulturne značilnosti Romov na kratko*. Murska Sobota: Regionalna razvojna agencija Mura.
- Lukšič-Hacin, Marina. 1999. *Multikulturalizem in migracije*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Luthar, Breda. 1998. *Poetika in politika tabloidne kulture*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- MacQuail, Denis. 1989. The influence and effects of mass media. V *Mass Communication and Society*, ur. James Curran, Michael Gurevitch in Janet Woollacott, 70-94. London: The Open University Press.
- --- 2005. *McQuails mass communication theory. Fifth edition*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Magdič, Lidija. 2008. Oddaja, ki razbija stereotipe. *Vestnik*, (25. september).
- Memmi, Albert. 2000. *Racism*. Minneapolis: University of Minnesota.
- Milanov, Timotej. 2008a. Youtube v romskem jeziku. *Vestnik*, (28. februar).
- --- 2008b. Svetovni dan Romov. *Vestnik*, (10. april).
- --- 2008c. Veliko sloganov, malo konkretnih predlogov. *Vestnik*, (24. julij).
- Nastran-Ule, Mirjana. 1997. *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- --- 1999. *Predsodki in diskriminacije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Novak, Anton. 2005. *Pravno varstvo slovenske manjšine v Avstriji*. Celovec: Mohorjeva družba.
- Novak, Irena. 2008a. Legalizacije Žabjaka ne bodo dopustili. *Dolenjski list*, (24. april).
- --- 2008b. Romi z Grabna in Otočca v Pogancih?. *Dolenjski list*, (17. julij).
- Pajžlar, Anton. 2008. *Intervju z Antonom Štihcem*. Dostopno prek: <http://www.osenams.si/evropavsoli/lokalno/stihhec.html> (17. oktober 2009).
- Peček, Bernarda B. 2008a. Nagrajena Angela Novak z OŠ III Murska Sobota. *Vestnik*, (14. februar).
- --- 2008b. Quo vadis, Kuzma?. *Vestnik*, (10. julij).

- *Proračun Republike Slovenije*. 2009. Dostopno prek: http://www.mf.gov.si/slov/proracun/sprejet_proracun/2009/sprejeti_2009.htm (16. oktober 2008).
- Rituper Rodež, Nana. 2007. Umetnost nas uči, da je svet raznolik. *Vestnik*, (15. februar).
- Sedmak, Marjan. 1996. *Mediji, etika in deontologija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Severin, Werner Joseph in James W. Tankard. 1997. *Communication theories: origins, methods, and uses in the mass media*. New York: Longman.
- Spencer, Herbert. 1975. *The principles of sociology*. Westport: Greenwood.
- Splichal, Slavko. 1999. Razvoj empirične komunikologije v ZDA. V *Komunikološka hrestomatija 2*, ur. Slavko Splichal, v-xxxviii. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- *Statistični urad Republike Slovenije*. 2002. Verska, jezikovna in narodna sestava prebivalstva Slovenije. Dostopno prek: <http://www.stat.si/popis2002/gradivo/2-169.pdf> (4. junij 2008).
- Šiftar, Vanek. 1970. *Cigani*. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Šumi, Irena. 2000. *Kultura, etničnost, mejnost*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU.
- Štrukelj, Inka. 1994. *Narodne manjšine danes in jutri*. Trst: SLORI Slovenski raziskovalni inštitut.
- Štrukelj, Pavla. 1980. *Romi na slovenskem*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- --- 2004. *Zgodovina in kultura Romov v Sloveniji*. Ljubljana: Družina.
- Trplan, Tomaž, Sabina Autor in Roman Kuhar. 2004. *Poroči se, kdor se more: Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Urad Republike Slovenije za narodnosti. 2007. *Romska etnična skupnost*. Dostopno prek: http://www.uvn.gov.si/si/manjsine_ozroma_narodne_skupnosti/romska_etnicna_skupnost/ (4. junij 2008).
- *Ustava Republike Slovenije*. 1991. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/?id=150&docid=28&showdoc=1> (18. september 2008).
- *Vestnik*. 2006a. Več prostora za dejavnosti romske zveze, (9. februar).
- --- 2006b. Odnos države do Romov je čedalje boljši, (13. april).
- --- 2006c. Zakon o Romih kmalu v vladno obravnavo, (13. april).

- --- 2006č. V Kamencih izdali romsko pravljico, (20. april).
- --- 2006d. V Kamencih ob svetovnem dnevu Romov, (20. april).
- --- 2006e. Romski življenjski slog je nezdrav, (6. julij).
- --- 2006f. Zdravilna zelišča v tradicionalni romski medicini, (13. julij).
- --- 2006g. Ali so pravi morilci še na prostosti, (27. julij).
- --- 2006h. Romska kultura sklenila svojo pot, (27. julij).
- --- 2006i. Kapelica v romskem naselju pri Dolgi vasi, (7. september).
- --- 2007a. Legalizacija hiš v romskem naselju, (1. februar).
- --- 2007b. Zakaj je vedno več novih Romov?, (1. februar).
- --- 2007c. Vodo dobijo vsi!, (15. februar).
- --- 2007č. Cukjati: »Sporov ne smemo posploševati«, (12. april).
- --- 2007d. Z drugačnostjo do enakosti Romov, (19. april).
- --- 2007e. Svetovni dan Romov, (26. april).
- --- 2007f. Predsednik sveta je postal Jožek Horvat – Muc, (5. julij).
- --- 2007g. Dobili več sredstev, (6. september).
- --- 2007h. Romi sami o svoji usodi, (27. september).
- --- 2008a. Romska pisarna tudi na Kuzmi, (3. julij).
- --- 2008b. Kos častni občan, (17. julij).
- --- 2008c. Prvo srečanje romskih nogometnih reprezentanc, (17. julij).
- --- 2008č. Selektorja romskih reprezentanc, (17. julij).
- --- 2008d. Mednarodni festival romske glasbe in plesov, (24. julij).
- --- 2008e. Emil Horvat: »Izigrali so me!«, (31. julij).
- Zadnikar, Gita. 2005. *Resno in rumeno: tabloidizacija tiskanih medijev v Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo.
- Zadravec, Jože. 1989. *Zdravstvena kultura Romov v Prekmurju*. Murska Sobota: Pomurska založba.
- *Zakon o evidenci volilne pravice (ZEVP-1)*. Ur. l. RS 52/2002. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200252&stevilka=2525> (14. september 2008).
- *Zakon o lokalni samoupravi (ZLS)*. Ur. l. RS 73/1993. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200251&stevilka=2484> (14. september 2008)

- *Zakon o lokalnih volitvah (ZLV)*. Ur. l. RS 72/1993. Dostopno prek: http://www2.gov.si/zak/zak_vel.nsf/zakposop/1993-01-2630?OpenDocument (14. september 2008).
- *Zakon o medijih (Zmed)*. Ur. l. RS 35/2001. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200135&stevilka=2043> (18. september 2008).
- *Zakon o Radioteleviziji Slovenija (ZRTVS)*. Ur. l. RS 18/1994. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199418&stevilka=729> (18. september 2008).
- *Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (ZRomS-1)*. Ur. l. RS 33/2007. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200733&stevilka=1762> (12. september 2008).
- Zgaga, Jože. 2006. Predvolilna mrzlica tudi med Romi. *Dolenjski list*, (26. april).
- --- 2008. Romsko naselje v dveh KS. *Dolenjski list*, (10. april).
- Žigon, Zvone. 1998. *Otroci dveh domovin: slovenstvo v Južni Ameriki*. Ljubljana: ZRC SAZU.